

מדינת ישראל

משרדי הממשלה

משרד החקלאות

משרד

בין ואסקון לא

לא החקלאות והכפר

מס' תיק מקורי

שם תיק: דין וחשבון כלכלי על החקלאות והכפר

מזהה פנימי: א-4154/10

מזהה פריט: 0013y89

תאריך הדפסה: 30/08/2017

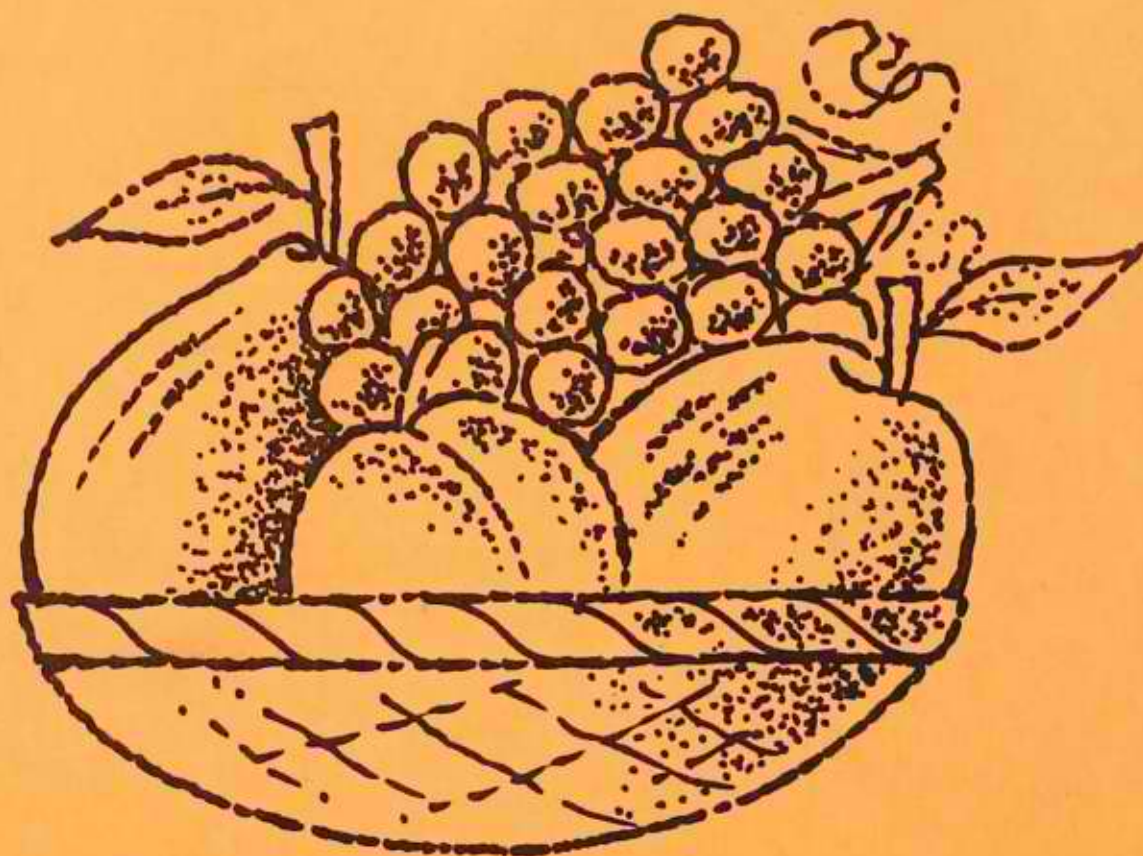
כתובת: 3-312-9-4-7

מחלקה

משרד החקלאות

הרשות לתיכנון ופיתוח החקלאות ההתישבות והכפר

דין וחשבון כלכלי על החקלאות והכפר תשמ"א

ירושלים, סיוון תשמ"ב, מאי 1982

משרד החקלאות

הרשות לתיכנון ופיתוח החקלאות ההתיישבות והכפר

דין וחשבון כלכלי על החקלאות והכפר תשמ"א

ירושלים, סיוון תשמ"ב, מאי 1982

תוכן הענינים

עמוד

ה ק ד מ ה

עיקר הממצאים

1	פרק ראשון: התמורות במיגזר החקלאי על רקע ההתפתחות במשק הלאומי
2	א. מאפיינים עיקריים בתחום הצמיחה הכלכלית
5	ב. יעדי הייצור החקלאי
7	ג. חשבון ענף החקלאות
8	ד. הייצור החקלאי והרכבו
9	ה. התפתחות בתחום ההכנסות
12	ו. מחירי התוצרת החקלאית והשפעתם על מדד המחירים לצרכן
14	ז. שינויים במחירי התשומות
16	ח. שינויים במחירי התפוקה
17	ט. תנאי הסחר
19	י. התפתחויות השימוש בתשומות הקנורות
19	יא. התפתחויות במישור הסובסידיות
21	יב. שיתוף פעולה חקלאי עם מצרים
23	

פרק שני: התפתחויות ומגמות במשק החקלאי העולמי

25	א. התפתחויות בתחום בטחון המזון
25	ב. התפתחויות במישור המחירים
28	1. מחירי גרעינים במשק העולמי
28	2. ייקור הסויה חרף הגידול בהיצע
29	3. תמורות בסחר הכותנה
30	ג. התפתחויות הכרוכות בהיצע וביקוש
31	1. מגמת ירידה בצריכת בשר לנפש
32	2. תחלופת בשר בקר כסוגי בשר אחרים
33	ד. השלכות השוק העולמי לגבי ישראל
34	

פרק שלישי: התמורות בגורמי הייצור ובתשומות

35	א. משק המים
35	ב. שטחי קרקע חקלאית
45	ג. המועסקים בחקלאות
45	ד. מרכיב האנרגיה
46	ה. היקף ההון ומערכת האשראי
50	

עמוד	
57	פרק רביעי: סוד החוץ של החקלאות
57	א. מאזן הסוד
58	ב. היצוא החקלאי
61	ג. היצוא הטרי
62	ד. רוחיות היצוא
63	ה. יצוא חקלאי של תוצרת מעובדת
64	ו. מבנה היבוא החקלאי
66	ז. דרבת האספקה העצמית של גרעיני מספוא
67	פרק חמישי: מגמות בפיתוח הכפר
67	א. מבנה התעסוקה
71	ב. ההתישבות הכפרית
77	ג. המפעלים האזוריים
79	ד. התפתחות התעשייה הקיבוצית
81	פרק ששי: התמורות הענפיות
81	א. <u>ענף בעלי-חיים</u>
81	1. מ ב ר א
82	2. חלב בקר
86	3. ביצי מאכל
88	4. ענף הבשר
89	5. ל ו ל
91	6. סל הבשר
91	7. בשר בקר וצאן
93	8. ענף הדייג
94	ב. <u>גידולים צמחיים</u>
94	1. פ ל ה ה
95	2. מ ס פ ו א
98	3. גידולי תעשייה
103	4. י ר ק ו ת
115	5. פ י ר ו ת
129	6. פרי הדר
136	7. פ ר ח י ס
144	פרק שביעי: החקלאות באזורים יהודה ושומרון וחבל עזה
144	א. כ ל ל י
145	ב. החקלאות ביהודה ושומרון
148	ג. החקלאות בחבל עזה

רשימת הלוחות

<u>עמוד</u>		
	לוח 1:	שיעורי הגידול הריאליים של התוצר המקומי הנקי בחקלאות, בהשואה למשק הלאומי
5		
6	לוח 2:	מדדי פירון נבחרים
7	לוח 3:	התפלגות ערך הייצור החקלאי לפי הייעוד
	לוח 4:	התפלגות הייצור המיועד לשיווק לפי ייעודי משנה בשנים תשמ"מ ותשמ"א
7		
8	לוח 5:	חשבון ענף החקלאות בשנים תשמ"מ-תשמ"א
10	לוח 6:	ערך הייצור החקלאי (כולל תוצרת ביניים) בשנים תשמ"מ ותשמ"א
11	לוח 7:	התמורות במבנה הייצור החקלאי בשנים תשל"ח-תשמ"א
12	לוח 8:	התפלגות ההכנסה הנובעת מהחקלאות
	לוח 9:	התפתחות ההכנסה היחסית למועסק בחקלאות בהשואה למועסק במשק הלאומי
12		
	לוח 10:	התפתחות ההכנסה היחסית לשכיר בחקלאות בהשואה לשכיר במשק הלאומי
13		
	לוח 11:	התפתחות ההכנסה היחסית לעצמאי בחקלאות בהשואה למועסק במשק הלאומי
13		
	לוח 12:	שינויים עיקריים במדד המחירים לצרכן של תוצרת חקלאית - תשמ"א
14		
15	לוח 13:	תרומת מוצרי החקלאות לעליית מדד המחירים לצרכן
16	לוח 14:	שינויים עיקריים במדד מחירי התשומה בחקלאות בשנת תשמ"א
	לוח 15:	התיקרות הסעיפים העיקריים במדד מחירי תפוקה בחקלאות ותרומתם לעליית המדד הכללי
18		
20	לוח 16:	התשומה הקנויה מסקטורים אחרים
20	לוח 17:	התפלגות התשומה הקנויה לפי מרכיביה העיקריים
21	לוח 18:	היקף התמיכות לחקלאות - שוק מקומי - בשנים תשמ"מ ותשמ"א
24	לוח 19:	יצוא תוצרת חקלאית ותשומות חקלאיות למצרים בתשמ"א
25	לוח 20:	מלאי הדגנים העולמי ב-1980 ו-1981 ותחזית ל-1982
26	לוח 21:	ייצור דגנים בבריה"מ ב-4 השנים האחרונות
26	לוח 22:	יבוא דגנים לבריה"מ ב-3 השנים האחרונות
27	לוח 23:	מאזן החיטה וגרעיני המספוא בארה"ב ב-3 השנים האחרונות
28	לוח 24:	מדדי וקצבי התפתחות של ייצור מזון לבפש ב-1980
29	לוח 25:	מחירי סחר בינלאומיים של דגנים מארה"ב בשנת 1981
30	לוח 26:	מחירי סחר בינלאומיים של פולי סויה מארה"ב בשנת 1981
30	לוח 27:	מאזן הסויה בארה"ב בשנים 1980/81 ו-1981/82
31	לוח 28:	מחירים בינלאומיים של כותנה ב-1980 וב-1981
31	לוח 29:	מאזן הכותנה בעולם בשנים 1980/81 ו-1981/82
32	לוח 30:	הייצור העולמי של חיטה וגרעיני מספוא ב-1980/81 ו-1981/82

עמוד

32	השוואת תעריפי תובלה של חיטה מנמלי המפרץ בארה"ב אל נמלי היעד	לוח 31:
33	צריכת בשר בקר לנפש בארצות נבחרות, 1978-1981	לוח 32:
33	צריכת בשר עוף ובשר חזיר לנפש בארצות נבחרות, 1978-1981	לוח 33:
34	מחירים ששילמה ישראל עבור גרעינים וסויה	לוח 34:
35	כמות הגשם באזורים נבחרים בעונת תשמ"א	לוח 35:
36	נתוני הצדקת המים לפי אזורים אקולוגיים וגידולים עיקריים בשנת תשמ"מ	לוח 36:
37	סיכום נתוני התקציב ותכנית הפיתוח לשנת 1981/82	לוח 37:
40	תקנות קרן איזון למים לחקלאות בשנת 1981	לוח 38:
41	תעריפי מים לחקלאות, המסופקים ע"י חברת מקורות	לוח 39:
45	ניצול השטח המעובד בשנים תשמ"מ ותשמ"א	לוח 40:
46	המועסקים בחקלאות, ייעור ודייג בשנים תשמ"מ ותשמ"א	לוח 41:
46	צריכת החשמל ע"י החקלאות בשנים 1978/79 - 1980/81	לוח 42:
47	השינויים במחירים ובהוצאה הכללית לחשמל ע"י החקלאות בשנת 1980/81	לוח 43:
49	תחזית אנרגיה בחקלאות לפי ענפים ותשומות בשנת 1985	לוח 44:
51	אומדן ההשקעה הנקיה והגולמית בחקלאות לפי ענפים בשנת 1981	לוח 45:
53	השינויים במיבנה ההשקעה הגולמית ובהיקפה בשנת 1981 לעומת שנת 1980	לוח 46:
54	היקף האשראי השרוף בחקלאות לפי מקורות האשראי	לוח 47:
55	השינוי בהיקף האשראי לחקלאות במט"י ובמט"ח	לוח 48:
55	השינויים בהיקף האשראי לחקלאות (במחירים קבועים לשנת תשמ"מ)	לוח 49:
55	האשראי המוכווך להון חוזר לשוק המקומי בשנת תשמ"א	לוח 50:
56	עלות אפקטיבית ממוצעת של האשראי בחו"ל לסקטור החקלאי	לוח 51:
56	שערי ריבית לאשראי מוכווך בקרנות הייצור ליצוא במטבע מקומי	לוח 52:
57	מאזן סחר החוץ של החקלאות בשנים תשמ"מ ותשמ"א	לוח 53:
58	מבנה סחר החוץ של מוצרי החקלאות בשנים תשמ"מ ותשמ"א	לוח 54:
60	יצוא תוצרת חקלאית מקומית טריה ומעובדת בשנים תשמ"מ ותשמ"א	לוח 55:
62	מיבנה יצוא התוצרת החקלאית הטריה בשנים תשמ"מ ותשמ"א - ענפים עיקריים	לוח 56:
63	מיבנה יצוא התוצרת החקלאית המעובדת בשנים תשמ"מ ותשמ"א - ענפים עיקריים	לוח 57:
64	יצוא מוצרים חקלאיים מעובדים מתוצרת מקומית	לוח 58:
65	מיבנה היבוא החקלאי בשנים תשמ"מ ותשמ"א	לוח 59:
65	יבוא מוצרים חקלאיים נבחרים	לוח 60:
66	שיעור האספקה העצמית של גרעיני מספוא נבחרים לפי סוגים בשנים תשמ"מ ותשמ"א	לוח 61:
68	התפלגות המועסקים בכפר הישראלי לפי צורות ההתיישבות בשנים 1979-1980, לפי יישוב מגורים	לוח 62:

עמוד

69	לוח 63: מספר המועסקים לפי ענף כלכלי ביישובים כפריים ולא-כפריים בשנים 1979-1980, לפי יישוב מגורים
70	לוח 64: התפלגות המועסקים לפי ענף כלכלי ולפי צורת ההתיישבות הכפרית ב-1980
78	לוח 65: פירוט ההשקעות שאושרו בוועדה הבינמשרדית ב-1981/82
79	לוח 66: אינדיקטורים של התעשייה הקיבוצית בערכים ריאליים בשנים תשל"ו-תשמ"מ
80	לוח 67: מספר העובדים במפעלי התעשייה הקיבוצית בשנים תשל"ו-תשמ"מ
82	לוח 68: ייצור חלב בקר לפי היעדר בשנת תשמ"א
82	לוח 69: ריכוז חלב לפי צורות ההתיישבות
83	לוח 70: השינויים באחוזים והמדדים של ריכוז חלב לפי צורות ההתיישבות בשנים תשל"ה-תשמ"מ
84	לוח 71: התפתחות צריכת סל החלב בשנים תשל"ה-תשמ"א
85	לוח 72: שיווק מוצרי חלב בתשמ"מ ותשמ"א
86	לוח 73: צריכת מוצרי חלב לנפש בתשמ"מ ותשמ"א
87	לוח 74: ייצור ביצי מאכל לפי היעדר בשנים תשל"ט-תשמ"א
87	לוח 75: ריכוז שיווק מאורגן של ביצי מאכל לפי היעדר
88	לוח 76: ייצור בשר לפי סוגים עיקריים בשנים תשל"ט-תשמ"א
90	לוח 77: היקף שיווק פטמים בתשמ"א בהשוואה לתשמ"מ
90	לוח 78: מחירי סוגי בשרים לצרכן בתשמ"מ ובתשמ"א
91	לוח 79: שיווק בשר בקר ועוף אכיל בתשמ"מ ובתשמ"א
91	לוח 80: התפתחות ייצור בשר בקר בשנים תשל"ה-תשמ"א
92	לוח 81: שחיטת בקר לסוגיו בבתי מטבחים בשנים תשל"ה-תשמ"א (ראשים)
92	לוח 82: מחירים ממוצעים ליצרן עבור בקר לבשר
92	לוח 83: ייצור בשר צאן בשנים תשל"ה-תשמ"א
93	לוח 84: שלל הדייב לפי המין בשנים תשל"ט-תשמ"א
93	לוח 85: היקף שיווק ענף המידגה לפי סוגים בשנים תשל"ט-תשמ"א
97	לוח 86: הייצור של דגנים, קטניות וגידולי מספוא בשנים תשמ"מ ותשמ"א
104	לוח 87: אומדן ייצור ירקות וערכו בשנת תשמ"א בהשוואה לתשמ"מ
105	לוח 88: אומדן אספקת ירקות, תפוחי-אדמה ומקשאות לצריכה ישירה בתשמ"א, בהשוואה לתשמ"מ
106	לוח 89: יצוא הירקות בשנים תשמ"מ ותשמ"א
107	לוח 90: אומדן אספקת ירקות לתעשייה בשנת תשמ"א בהשוואה לתשמ"מ
116	לוח 91: השטח המעובד פירות (פרט להדרים) בשנת תשמ"א
117	לוח 92: ייצור הפירות וערכו לפי מינים עיקריים בשנים תשמ"מ-תשמ"א
118	לוח 93: ייצור הפירות לפי היעד ולפי מינים עיקריים

עמוד

130	אומדן השטח המעובד של הדריס	לוח 94:
130	ייצור פרי הדר לפי הייעוד בשנים תש"מ-תשמ"א	לוח 95:
131	ערך ייצור פרי הדר לפי הייעוד בשנים תש"מ-תשמ"א	לוח 96:
138	משקלם של שלוש סוגי הפרחים העיקריים	לוח 97:
139	היקף השטחים ודרכי השיווק של הפרחים העיקריים	לוח 98:
140	אומדן שטחי גידול הפרחים בשנת תשמ"א	לוח 99:
143	מיבנה ענף הפרחים והיקף היצוא בשנים תשל"ט-תשמ"א	לוח 100:
144	ערך הייצור החקלאי ביהודה שומרון וחבל עזה בשנים תש"מ-תשמ"א	לוח 101:
145	ערך הייצור החקלאי ביהודה שומרון בשנים תש"מ-תשמ"א	לוח 102:
146	השטח המעובד בשנת תשמ"א בהשורה לתש"מ	לוח 103:
147	מבנה הייצור החקלאי בשנים תש"מ ותשמ"א	לוח 104:
148	ערך הייצור החקלאי בחבל עזה בשנים תש"מ ותשמ"א	לוח 105:
149	הרכב הייצור החקלאי בחבל עזה בשנים תש"מ-תשמ"א	לוח 106:
150	התפלגות יכולי ההדרים בחבל עזה בשנים תש"מ-תשמ"א	לוח 107:
150	התפלגות שטחי ההדרים בחבל עזה - תשמ"א	לוח 108:
151	התפלגות שיווק הדריס לפי זנים ויעדים, תש"מ ותשמ"א	לוח 109:

ה ק ד מ ה

בשנת תשמ"א נרשם גידול ריאלי משמעותי בערך הייצור החקלאי (ב-4.5%) ובתוצר הנקי (הערך המוסף) של מגזר החקלאות (תוספת של 9.3%) שעלו במידה ניכרת על נתוני תשמ"מ (1.7% ו-5.3% בהתאמה).

גידול זה מבטא בראש ובראשונה את ההתרחבות הפיסית של הייצור החקלאי במספר גידולים, כמו פירות הקיץ, כותנה וירקות. למרות התרחבות מרשימה זו שהיא בראש ובראשונה תוצאה של השפעת גורמי הטבע הרי שהחישוב של הגידול הריאלי המנוכח במדד המחירים לצרכן מצביע על יציבות בתוצר הנקי (+0.1%) ועל ירידה מסוימת בתמורה להון עצמי, עבודה עצמית ורווח (-3.2%) שהיא ההכנסה של בעלי-המשקים. התפתחות מנוגדת זו שמעמידה מצד אחד גידול בכמות התוצרת מול הירידה בהכנסה הריאלית, קשורה בהתפתחויות שחלו בשנה הנסקרת בתחום רווחיות היצוא החקלאי, המשך התיקרות המימון הן בשערי הריבית והן בגידול נפח האשראי והרעת "תנאי הסחר" (-6.1%).

יצויין גם, שבתשמ"א נפגע קשה ענף האבוקדו בגלל פגעי הטבע שגרמו לירידה תלולה ביבול הפרי וצמצום דראסטי בהיקף יצואו.

התפתחות החקלאות בתשמ"א מוכיחה בפעם נוספת שבחקלאות הישראלית נעוץ פוטנציאל צמיחה רציני ביותר, למרות המגבלות החיצוניות והפנימיות. הדבר מבטיח כי המגזר יוכל להתגבר על הקשיים ולהמשיך את מגמת הפיתוח ארוכת השנים.

אם כי הדו"ח מתייחס למצב החקלאות בשנה אחת - בולטים בו המאפיינים המבניים הקובעים את דמותו של המגזר: מעבר לחקלאות ליצוא על כל היתרונות והמגבלות, הרעת המצב של המשק המשפחתי ה"צעיר" כתוצאה מסיבות פסיכוסוציאליות ושינוי באופיו של הקבוצה לכוון תאגיד תעשייתי-חקלאי.

הדו"ח הכלכלי המוגש הינו פרי שתוף פעולה בין אגפי הרשות לתכנון, בעיקר בין האגף לסקר ויעוץ כלכלי ובין האגף לתכנון כולל. כמו-כן, השתתפו בהכנתו האגף לתכנון ופיתוח המים והתשתית החקלאית, האגף לתכנון כפרי-אזורי והאגף לתכנון אזורי כולל. העריכה נעשתה ע"י ד"ר אריה שסקין - מנהל האגף לסקר ויעוץ כלכלי, והחומר הוכן על-ידי עובדי אגף זה: משה הרר, רפאל שטרנליכט - שריכוז גם את הכנת הדו"ח, קלרה הברמן - שמעון גור והרצל קינן.

הפרקים המתייחסים לענפים החקלאיים עובדו ע"י עובדי האגף לתכנון כולל: עמנואל דליהר - מנהל האגף, דליה הראל, ישראל גרטי, לאה דורון, יצחק בן-דוד ופאול סגל. הפרק בנושא משק המים הוכן ע"י ד"ר יהודה שבח מהאגף לתכנון ופיתוח המים והתשתית החקלאית. הפרק על המפעלים האזוריים הוכן ע"י מרדכי שנאן - מנהל האגף לתכנון כפרי-אזורי, והפרק על ההתיישבות הכפרית הוכן ע"י אברהם שמחה מהאגף לתכנון אזורי כולל. תודתנו נתונה למחלקה החקלאית של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה עבור הנתונים הרבים שסופקו לצורך הכנת מסמך זה.

העטיפה והתרשימים בוצעו ע"י מר אריה פייר מהמחלקה להמחשה שבשירות ההדרכה והמקצוע במשרד החקלאות.

פרופ' שמואל פוהורילס

מנהל הרשות

עיקר הממצאים

1. על רקע מגמת הגידול בצמיחה הכלכלית של המשק הלאומי שהגיע לכ-5.0% בשנת תשמ"א בהשוואה ל-1.4% בתשמ"מ, כולט השיפור בצמיחת המגזר החקלאי שבא לידי ביטוי בגידול ריאלי של 9.3% בשנת תשמ"א לעומת כ-5.3% אשתקד. מכאן שקצב הגידול של מגזר החקלאות בשנה הנסקרת היה גבוה כמעט פי שניים בהשוואה לשעור הצמיחה במשק הלאומי.
- השיפור בצמיחת המגזר בתשמ"א נבע בעיקר כתוצאה משפע של יבולי קייץ וגדולי שדה שונים.
2. חלקה של החקלאות במשק הלאומי הגיע בשנת תשמ"א לכ-5.6% מהתוצר המקומי הנקי, והתעסוקה בחקלאות הקיפה כ-6.5% במועסקים. לעומת 5.4% ו-6.6% בשנת תשמ"מ בהתאמה.
3. במבנה הייצור החקלאי חלה ירידה מתונה בחלקם של ענפי הצומח בכלל הייצור החקלאי מ-65.8% בתשמ"מ לכ-63.3% בשנת תשמ"א.
4. בשנת תשמ"א נמשכה מגמת הירידה בחלקה של תמורת העצמאים* בכלל ההכנסה הנרבעת בחקלאות: מכ-55.8% בתשמ"מ ל-53.8% בתשמ"א. חלקה של הריבית ודמי החכירה הגיע ל-22.4% בדומה לתשמ"מ לעומת כ-15% בתשל"ט, כלומר, כרבע מהערך המוסף של המגזר הופנה לתשלום עלות ההון. מגמה זו פגעה בעיקרה במועסקים העצמיים בחקלאות, בעוד שחלקם של השכירים במגזר נשמר יציב יחסית בשנים אלו.
5. בתחום ההכנסות, נמשכה מגמת הירידה בהכנסה היחסית של המועסקים בחקלאות שהגיעה בשנת 1981 לכ-74.2% מההכנסה הממוצעת למועסק במשק הלאומי לעומת 75% בשנת 1980. לעומת זאת, חל שיפור מה לגבי העצמאים שהכנסתם היחסית עלתה מכ-78% בשנת 1980 לכ-83% בשנת 1981.
6. במחירי התוצרת החקלאית הכלולים במדד המחירים לצרכן חלה עליה של 113.7% - שעור הנמוך משעור העליה במדד המחירים הכללי לצרכן (125.4%). כתוצאה מכך היתה תרומתם של מוצרי החקלאות לעליית מדד המחירים לצרכן נמוכה (15.1%) בהשוואה למשקלם במדד המחירים לצרכן (+17%).
7. בהיקף התמיכות לחקלאות חל גידול ריאלי של 121% בתשמ"א. בניגוד למפנה שחל בשנת תשמ"מ במדיניות הסובסידיות לשוק המקומי, שהסתכם בתשמ"מ בירידה ריאלית של 57%, וזאת לאחר שמרבית המוצרים סובסדו בעבר, חזרו למעגל הסובסידיות, השעור הגבוה היה בתמיכות הישירות לענפים - +185% ריאלית לעומת ירידה בתמיכות לתשומות - 2.6% (למעט מים).

* תמורה לעבודה עצמית, הון עצמי ורווח.

8. בתחום גורמי הייצור ניתן לציין את ההתפתחויות הבאות:
- שנת תשמ"א התכנסה בגשמים רבים אם כי בהיקף גמור מחש"מ, וכמות המשקעים הסתכמה בכ-130% מהממוצע הרב-שנתי, בהשוואה ל-150% בשנת תש"מ.
 - כמות המים המיועדת לצרכי חקלאות גדלה בשנה זו בכ-60 מיליון מ"ק, בהשוואה לעליה ב-19 מיליון מ"ק בתש"מ.
 - בהיקף שטחי העיבוד חל גידול בכ-2.8% בשנת תשמ"א לעומת תש"מ. בכלל זה גדל השטח המושקע בכ-6% לעומת יציבות בשטחי הבעל.
 - בהיקף ההשקעה הגלמית שהגיעה בתשמ"א לכ-4.0 מיליארד שקל (במחירים שוטפים) חלה עליה ריאלית של 2% בהשוואה לתש"מ. ההשקעה הגלמית במשקים החקלאיים עלתה בכ-11%. לעומת זאת חלה ירידה בהשקעות בתשתית ובמפעלים איזוריים (-8.3%), בהשקעות ביעול שמוש במים (-14%). לעומת זאת, בולטת העליה בהשקעות במאגרים -28% וחממות -55%.
 - משקלו של האשראי המכורן לשוק המקומי בכלל ערך הייצור (למעט היצוא) הגיע בשנת תשמ"א ל-5.2% לעומת 4.1% בתשמ"א.
 - חלקו של האשראי המכורן לחקלאות בכלל האשראי השוטף הגיע בתשמ"א, בדומה לתש"מ לכ-51%, בהשוואה לכ-60% בשנים קודמות.
 - מספר המועסקים בחקלאות הסתכם בשנת תשמ"א בכ-86.9 אלף בהשוואה ל-87.2 אלף בשנת תש"מ. שינוי זה הוא תוצאה של יציבות במספר המועסקים הישראלים וירידה של כ-5% במועסקים מהשטחים.
9. בתנאי הסחר לחקלאות חלה הרעה בכ-6.1% לאחר שעלית מחירי התפוקה (ב-121%) לא הדביקה את עליית מחירי התשומה לחקלאות (136%), בדומה לשנת תש"מ אשר בה חלה הרעה בתנאי הסחר לחקלאות בכ-3.6%.
10. במאזן סחר החוץ של החקלאות הסתמן בשנת תשמ"א גרעון ביצוא החקלאי של כ-190 מיליון \$ בהשוואה לגרעון של 33 מיליון \$ בשנת תש"מ. עודף היבוא בשנת תשמ"א נבע בעקרו, בדומה לשנת תש"מ, מעודף יבוא של תוצרת חקלאית מעובדת של 115 מיליון \$ ועודף יבוא של תוצרת חקלאית טריה של 74 מיליון \$.
- ביצוא החקלאי שהסתכם בשנת תשמ"א בכ-867 מיליון \$ הסתמנה עליה כמותית שהקיפה את מרבית ענפי החקלאות (+8.0%), בכלל זה גדל היצוא הטרי ב-3.1% ותוצרת מעובדת ב-22% בהשוואה לתש"מ. יצויין שבמונחי דולרים קבועים היתה יציבות ביצוא.

- ביעדי היצוא לא חל שינוי משמעותי בשנת תשמ"א. נפתחו שווקים חדשים למספר מוצרי יצוא כגון יצוא פרחים לארה"ב ובעיקר ראוי לציין התרחבותו של אפיק חדש ליצוא הישראלי, לאחר שנחתם הסכם לשיתוף פעולה עם מצרים. לעומת כ-6 מיליון דולר ב-1980, הסתכם היצוא החקלאי ותשומות חקלאיות ב-1981 בכ-11 מיליון \$.

- ברוחיות היצוא נמשכה מגמת הירידה בשנת תשמ"א שנבעה בעיקר מהמשך המגמה של תנאי הסחר של היצוא החקלאי.

מימד נוסף לתמורות שחלו בחקלאות בשנת תשמ"א משתקף בשינויים שנרשמו בייצור החקלאי באזורים יהודה ושומרון וחבל עזה. ערך הייצור החקלאי הסתכם בתשמ"א בכ-4.12 מיליארד שקל והווה כ-19.3% מערך הייצור החקלאי בישראל, כ-7.4% יוצרו ביהודה ושומרון ו-26% ממנו יוצרו בחבל עזה (בהשוואה ל-82% ו-18% בשנת תשמ"מ). במונחים ריאליים ירד הייצור החקלאי בתשמ"א ב-13%, זאת לאחד עליה כמותית של כ-60% בשנת תשמ"מ. שינוי זה מבטא ירידה ניכרת (70%-) ביבולי הזיתים ביהודה ושומרון בשנה הנסקרת (כ-3/3 מהשנה הקודמת) עקב הסורגיות בענף זה, שקוזה במידת-מה בעליה של 2% בתפוקת ההדרים בחבל עזה.

בעקבות שנת שפע ביבולי פירות הקיץ ומספר גדולי ירקות, התעוררו בעיות בשוק לישראל. בניגוד לשנים קודמות גבר הצורך לבחינת תאום השוק והייצור החקלאי בין האזורים השונים, במגמה למנוע זעזועים בייצור ובשוק.

פרק ראשון: התמורות במגזר החקלאי על רקע ההתפתחות במשק הלאומי

א.

מאפיינים עיקריים בתחום הצמיחה הכלכלית

בשנת תשמ"א נמשכה ההתרחבות ההדרגתית בפעילות הכלכלית שהסתמנה החל מאמצע השנה הקודמת, עת החל המשק להתאושש מהשפל של ראשית תש"מ (לעומת גידול של 1.4% בתוצר הנקי בתש"מ הסתכם הגידול בכ-5.0% בתשמ"א). התרחבות הפעילות נשענה בעקרה על הביקושים המקומיים, בפרט על עלייה מחודשת בצריכה הפרטית שירדה בתקופת השפל, וכן חל גידול ניכר בהוצאות הממשלה בעקר החל מתחילת חודש אפריל 1981. עליית הצריכה הפרטית נבעה בעקרה מגידול בהכנסה הפנויה הריאלית וביחוד מגידול בשכר.

נמשך הגידול ביצוא עם התמורות האופייניות לו - בשעור הדומה לגידולו בשנתיים הקודמות.

לעומת זאת נמשך השפל בתחום ההשקעות בענפי המשק השונים וכן נמשכה מגמת הרפיון בשוק העבודה שאופינה בהתיצבות התעסוקה בסקטור העסקי והמשך היקף גבוה יחסית של אבטלה. בניגוד למחצית השנה הקודמת, ניכרה האטה בגידול היבוא, ביחוד ביבוא חשומות לייצור. על אף זאת, גדל הגרעון המסחרי (למעט יהלומים ודלק) שהתיצב במונחים ריאליים ברמה של סוף שנת תשל"ט.

ההתפתחות הנ"ל לורתה בהאטת קצב עליית המחירים, שהתאפשרה בעקבות הסבסוד הגובר של המוצרים ברי הפקוח בעקר בתחילת השנה, וכן בעקבות מדיניות ממשלתית בתחום ההאמת מחירים והקלות במיסוי.

בשנת תשמ"א נמשכה מגמת הצמיחה במגזר החקלאי, אולם בשעור גבוה בהשוואה ל-5 השנים הקודמות.

לעומת עליה של 5.3% בתש"מ, גדל התוצר בתשמ"א ב-9.3%, שעור גידול שהוא גבוה גם בהשוואה לזה של המשק הלאומי, כפי שניתן לראות בנתוני הלוח שלהלן:

לוח 1:

שיעורי הגידול הריאליים של התוצר המקומי הנקי

בחקלאות, בהשוואה למשק הלאומי

תש"מ	תשמ"א
חקלאות	5.3
כלל המשק	1.4
	9.3
	5.0

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

כתוצאה עלה במדת-מה חלקה של החקלאות בתוצר הלאומי - מ-4.5% בתש"מ ל-5.6% בתש"א, וחלקה בכלל המועסקים נשאר באותה הרמה - 6.6% בתש"מ ו-6.5% בתש"א.

בדומה לשנה הקודמת אופינה הצמיחה של המגזר החקלאי בתש"א בגידול מהיר יחסית של הייצור בענפי הצומח (+6.3%) בהשוואה לייצור של ענפי בעלי-החיים (+1.1%). יצויין כי בשנת תש"מ עוצמת השינויים האלה היתה גדולה יותר - 4.5% וירידה של 3% - בהתאמה.

מנתוח ההתפתחויות בענפים השונים, כפי שיפורט בהמשך, כולט הגידול בייצור הירקות - תפ"א ומקשה - שהסתכם בתש"א בכ-14.3%, בהשוואה לענפי הצומח האחרים: גדולי שדה +10.0%, פירות +6.0% וגדולים אחרים (כולל פרחים) +11.7%. במידת-מה נפגע הייצור החקלאי במספר מוצרים כתוצאה מפגעי טבע כגון אבוקדו והדרים. בענפי בעלי-חיים כולטת הירידה בייצור ביצים (-1.6%) ובענף הדייג (-5.1%) יחסית לענפים אחרים בהם היתה הירידה מתונה יותר.

על מגמות בהתיעלות מגזר החקלאות בשנת תש"א בהשוואה לשנים הקודמות, ניתן ללמוד מתוך מדדי הפיריון המובאים להלן:

מדדי פיריון נבחרים

לוח 2:

(על בסיס נתונים במחירים קבועים; תשל"ג=100.0)

תשל"ג	תשל"ד	תשל"ה	תשל"ו	תשל"ז	תשל"ח	תשל"ט	תש"מ	תש"א
100.0	106.8	114.3	120.3	126.3	132.3	135.3	137.6	143.7
100.0	96.5	88.5	88.7	87.9	92.4	92.7	94.7	94.4
100.0	110.7	129.2	135.6	143.7	143.2	146.0	145.3	152.2
100.0	102.2	105.9	111.8	114.0	119.1	122.1	119.9	120.5
100.0	104.5	107.9	107.6	110.8	111.1	110.8	114.8	119.3

המקור: עיבודי האגף לסקר הייעוץ כלכלי על סמך נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

הנתונים על מדדי הפיריון שלעיל מצביעים על המשך המגמה של עליה בתפוקה ליחידת תשומה שנבעה בתש"א מעליה בתפוקה, ללא שינוי בתשומה הקנויה. כן חלה עליה בקצב הגידול של התפוקה למועסק בתש"א, לעומת ירידה מקבילה בשנת תש"מ. לאור ממצאים אלה ניתן לומר כי הגידול בתפוקה החקלאית בתש"א לווה בעלית פיריון ליחידת תשומה ועליה בפיריון העבודה.

ב. יעדי הייצור החקלאי

ביעוד התוצרת החקלאית הסתמנו השינויים הבאים: בשנת תשמ"א בהשוואה לשנת תש"מ חלה ירידה בחלקו של הייצור המופנה לשוק, בכלל זה עלה החלק המופנה ליצוא ישיר ב-8.8% וירד חלקו המופנה לתעשייה ב-2.7% - מ-29.0% בתש"מ ל-28.2% בתשמ"א. בולט גם הגידול בחלקה של הצריכה המקומית (6.3%) ותוצרת ביניים (8.3%) שנובעים בעיקר מעודפי פירות קיץ וירקות.

לוח 3:

התפלגות ערך הייצור החקלאי לפי הייעוד
(באחוזים, מבוסס על נתונים במחירים שוטפים)

ערך הייצור החקלאי	תש"ט	תש"מ	תשמ"א
100.0	100.0	100.0	100.0
לשיווק	89.6	89.8	88.8
לצריכה מקומית	29.6	30.8	30.0
לתעשייה	26.8	29.0	28.2
ליצוא ישיר	33.2	30.0	30.6
צריכה עצמית	2.8	2.7	2.7
תוצרת ביניים	7.6	7.5	8.5

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ועיבודי האגף לסקר וייעוץ כלכלי.

התמורות בהתפלגות הייצור החקלאי בענפים העיקריים מוצגים בלוח שלהלן; בעוד שבענפי בעלי-חיים מסתמנת יציבות בשוק ליצואים חשובים להוציא עליה מתונה בשוק לתעשייה ועליה מתונה בחלק המופנה ליצוא, בענפי הצומח חלה ירידה גדולה יחסית בחלק המופנה לתעשייה ולצריכה מקומית, ועליה מקבילה בחלק המופנה ליצוא ישיר.

לוח 4: התפלגות הייצור המיועד לשיווק לפי יעודי משנה בשנים תש"מ ותשמ"א (באחוזים, מבוסס על נתונים במחירים שוטפים)

ס ה"כ	ענפי הצומח		ענפי בעלי-חיים	
	תש"מ	תשמ"א	תש"מ	תשמ"א
100.0	100.0	100.0	100.0	100.0
צריכה מקומית	29.7	28.8	43.2	42.5
תעשייה	22.3	19.9	51.9	52.4
יצוא ישיר	48.0	51.3	4.9	5.1

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ועיבודי האגף לסקר וייעוץ כלכלי.

ראוי לציין כי חלקו של היצוא החקלאי בכלל הייצור החקלאי שופר במעט בתשמ"א לעומת תש"מ אף שלא חזר לרמתו היחסית בשנת תש"ט.

דיון מפורט בנושא הסחר יפורט בהמשך.

ג. חשבון ענף החקלאות

התפוקה החקלאית נאמדה בשנת תשמ"א בכ-20 מיליארד שקל לעומת 8.7 מיליארד שקל בשנת תש"מ (במחירים שוטפים). מסכום חשבונות ענף החקלאות בשנת תשמ"א מסתמן המשך הגידול בתפוקה החקלאית בהשוואה לשנים קודמות. לעומת גידול של 1.2% ו-1.7% בשנים תשל"ט ותשמ"מ בהתאמה, גדלה התפוקה בשנת תשמ"א ב-4.4%.

בדומה לשנים הקודמות, נמשכה בתשמ"א המגמה הרב-שנתית של גידול מהיר יחסית בייצור הגידולים הצמחיים (5.6%+) לעומת הייצור בענף בעלי-חיים (0.8%+) יצויין כי בשנת תשמ"מ עוצמת השינויים האלה היתה גדולה יותר (3.8%+) וירידה של 2.6% (בהתאמה).

לוח 5: חשבון ענף החקלאות בשנים תש"מ-תשמ"א (במיליוני שקלים, במחירים שוטפים)

	מחירים שוטפים		% השנוי לעומת שנה קודמת		מחיר	
	תשמ"א	תש"מ	תשמ"א	תש"מ	תשמ"א	תש"מ
	1980/81	1979/80	80/81	79/80	80/81	79/80
1. תפוקה חקלאית (1.1 + 1.2)	8,718.7	20,174.8	1.7	4.4	131.8	131.4
1.1 ייצור חקלאי בניכוי תוצרת ביניים	8,467.9	19,533.0	1.4	4.5	133.1	130.7
א. גידולים	5,566.4	12,310.2	3.8	6.5	141.7	121.2
ב. בעלי-חיים ותוצרתם	2,901.5	7,222.2	-2.6	0.8	117.8	148.9
1.2 תפוקת נכסי השקעה	250.8	641.8	10.5	0.2	96.0	156.0
2. החשומה הקנויה מסקטורים אחר'	4,613.3	10,927.8	-1.6	0.5	140.6	137.0
3. תוצר מקומי נקי (1 פחות 2)	4,105.4	9,247.0	5.3	9.3	122.9	125.2
4. פיצויים על פגעי טבע ומלחמה	24.2	29.0				
5. הכנסה נובעת מחקלאות (3+4)	4,129.6	9,276.0				
א. שכר עבודה	898.8	2,205.8				
ב. ריבית ודמי חכירה	923.9	2,076.5				
ג. תמורה לעבודה והון עצמיים ורווח	2,306.9	4,993.7				

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

התוצר המקומי הנקי של ענף החקלאות עלה בשעור של 9.3%, והוא גבוה משעור הגידול בתפוקה החקלאית שהסתכם בכ-4.4% בתשמ"א. יצויין כי התמורה לעבודה והון עצמיים ורווח, מנוכס במדד המחירים לצרכן קטנו ב-3.2%.

קיימות מספר סיבות המסבירות את הפער והשוני בין שעורי הגידול בתפוקה לבין אלו של התוצר. העקריות בהן נעוצות בירידת משקלם של ענפי בעלי-חיים, ובחלקן היחסי של החשומות הקנויות. אף שהיקפן נשמר ברמה של השנה שעברה, משקלן בס"ה הייצור ירד מ-55.4% בתש"מ ל-51.4% בתשמ"א.

יצויין שאי הגידול בהוצאה הכוללת לתשומות נבע מהתפתחויות מנוגדות ב"סל התשומות", אחד גיסא חל גידול ניכר בכמות הדשנים וחמרי הדברה (7% ו-4.1% בהתאמה) שלווה בעלית מחירים ניכרת בהשוואה ליתר התשומות (166% ו-153% בהתאמה). במונחים יחסיים גדלה ההוצאה לחמרי הדברה מ-6.9% בהש"ט ל-10.0% בתש"א. מאידך גיסא, חלו שינויים מועטים בהוצאה הריאלית למים (+2%), חמרי אריזה (+1%) והובלה (+1.9%). ולעומתם: ירידה מתונה בסעיפים אחרים, כגון דלק, חשמל, בלאי, וכאמור ירידה במספוא לבע"ח (-2.6%). סיבה נוספת לפער בין ערך הייצור והתפוקה נובעת מעודפי תוצרת הנכרים שהיו בענפי הירקות ופירות הקיץ כתוצאה מיכולי השפע שיועדו בחלקם לתוצרת-בינים אשר אינה נכללת בחישובי התפוקה.

ד. הייצור החקלאי והרכבו

הייצור החקלאי הסתכם בשנת תש"א בכ-21.3 מיליארד שקל בהשוואה ל-9.1 מיליארד שקל בתש"מ (במחירים שוטפים). עליית המחירים היתה הגורם העקרי שתרם לעליית הערך במחירים שוטפים אף כי בשעור נמוך יותר בהשוואה לשנת תש"מ (התיקרות של 123% כתש"א לעומת 132% בתש"מ).

הגידול הריאלי הסתכם בתש"א ב-4.5% לעומת 1.7% בתש"מ. בכלל זה גדל הייצור בענפי הצומח בכ-6.3% בהשוואה ל-4.5% בשנת תש"מ. לעומת זאת, נמשכה ההאטה אולם ביתר מתינות בייצור בעלי-חיים שהסתכמה ב-1.1% בשנת תש"א לעומת ירידה של 3.0% בשנת תש"מ.

להלן מובאים נתוני הייצור החקלאי ומרכיביו העקריים.

לוח 6: ערך הייצור החקלאי (כולל תוצרת ביניים) בשנים תש"מ-תשמ"א
(במיליוני שקל, במהירים שוטפים)

	% השינוי לעומת השנה הקודמת				מיליוני שקלים	
	מחיר		כמות		מחירים שוטפים	
	תש"מ 79/80	תשמ"א 80/81	תש"מ 79/80	תשמ"א 80/81	תש"מ 1979/80	תשמ"א 1980/81
סך הכל	122.9	131.6	4.5	1.7	21,279.7	9,134.2
גידולים	110.8	138.6	6.3	4.5	13,462.1	6,007.5
גידולי שדה	126.4	137.0	10.0	10.4	5,035.4	2,021.6
ירקות, תפוחי-אדמה ומיקשה	100.3	155.6	14.3	-6.7	2,091.2	913.6
פרי הדור	156.5	89.7	-8.1	-1.4	2,742.9	1,164.2
פירות אחרים	62.0	176.1	6.0	12.6	2,497.7	1,454.0
גידולים שונים	115.9	169.2	11.7	1.7	1,094.9	454.1
בעלי-חיים ותוצרתם	147.3	119.1	1.1	-3.0	7,817.6	3,126.7
בשר	148.4	111.1	1.4	-1.2	3,605.4	1,431.4
חלב	138.3	116.7	2.1	-3.6	2,147.1	882.4
ביצים ואפרוחים	168.9	130.2	-1.6	-5.6	1,488.1	562.3
דגים	136.9	146.5	-5.1	-0.7	360.6	160.4
בעלי-חיים אחרים ותוצרתם	110.9	169.0	13.7	-12.4	216.4	90.2

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

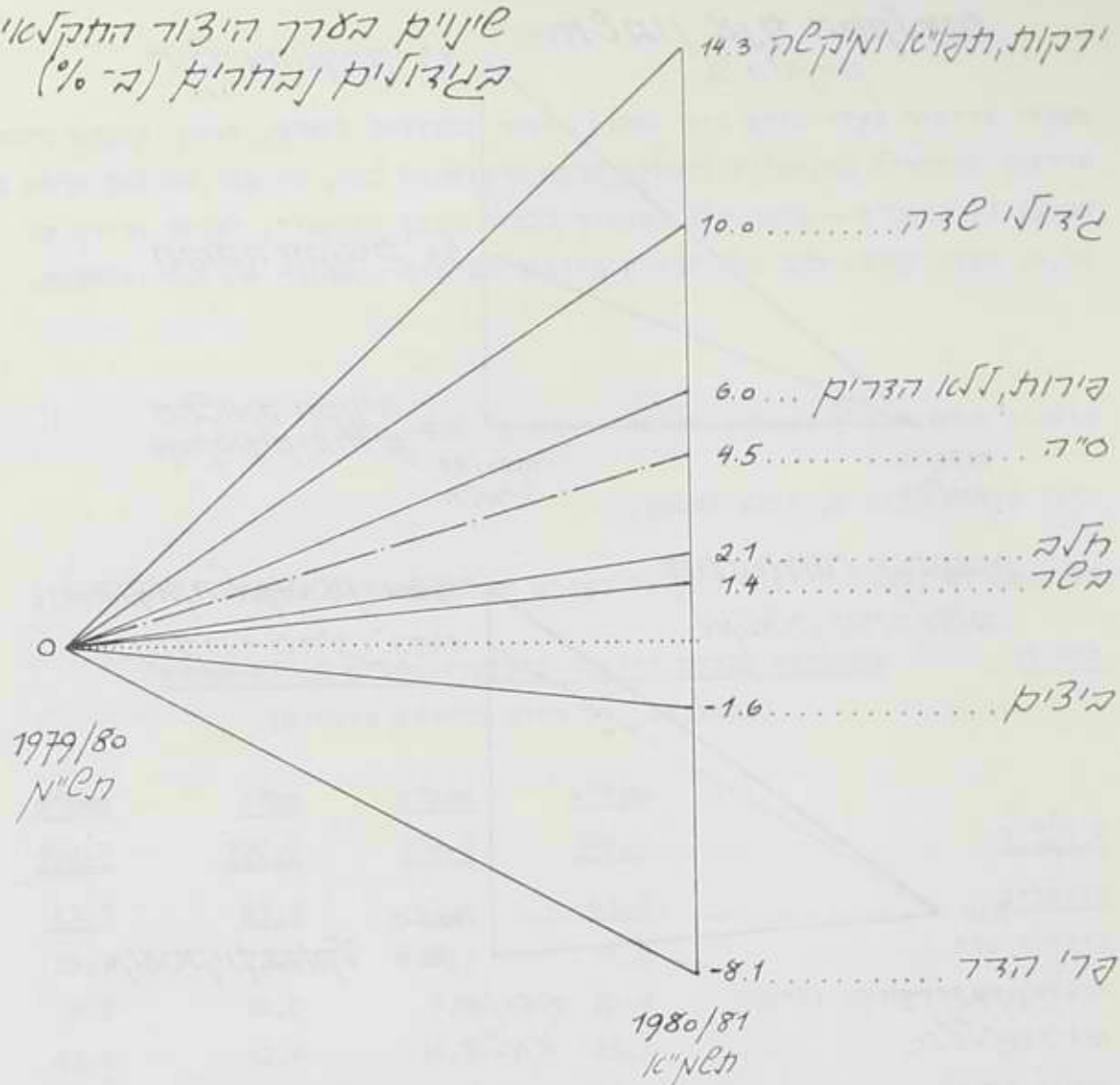
מנתוח ההתפתחויות בענפים, מסתבר כי התורם העיקרי לגידול הריאל בייצור החקלאי היו ענפי הצומח, שבעקדם הופנו ליצוא. הכולט בהם ענף הירקות, תפוחי-אדמה ומיקשה שיצור גדל ב-14.3% בהשוואה לירידה מקבילה של 6.7% בתש"מ. יצוא ענף זה גדל ב-27% לעומת גידול של 13% בצריכה מקומית, ירידה ביעוד לתעשייה (-6.3%) אולם עקב יכולי השפעת גדלו הכמותי (72%+) שהופנו לתוצרת ביניים.

הייצור בענף גידולי השדה גדל בשעור של 10% בדומה לתש"מ, יחד עם זאת שעור הגידול ביצוא הסתכם בתש"מ בכ-34% לעומת ירידה של 13% לשמש תעשיית.

הגידול בייצור ענף הפירות הסתכם בתש"מ בכ-6% לעומת 12% בתש"מ. שנה זו הצטיינה בשפע יכולי פירות קיץ שקוזזו בירידה דרסטית ביכולי אבוקדו כתוצאה מפגעי טבע (-75% לעומת שנה קודמת), שהשפיעו על הירידה הניכרת ביצוא הפירות בתש"מ.

בענף ההדרים נמשכה הירידה, אולם בשעור גבוה יותר - 8.1% בתש"מ בהשוואה לשנה הקודמת - 1.4% בתש"מ.

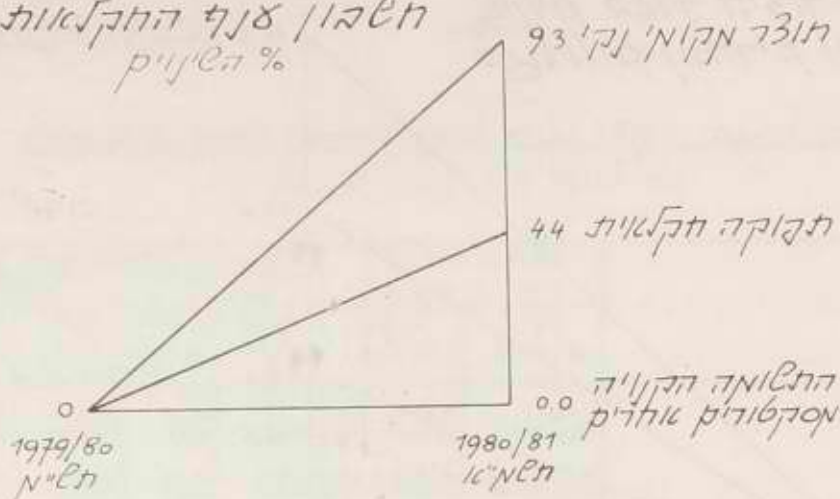
שינויים בערך היצור החקלאי
במגזרים (ב-%)

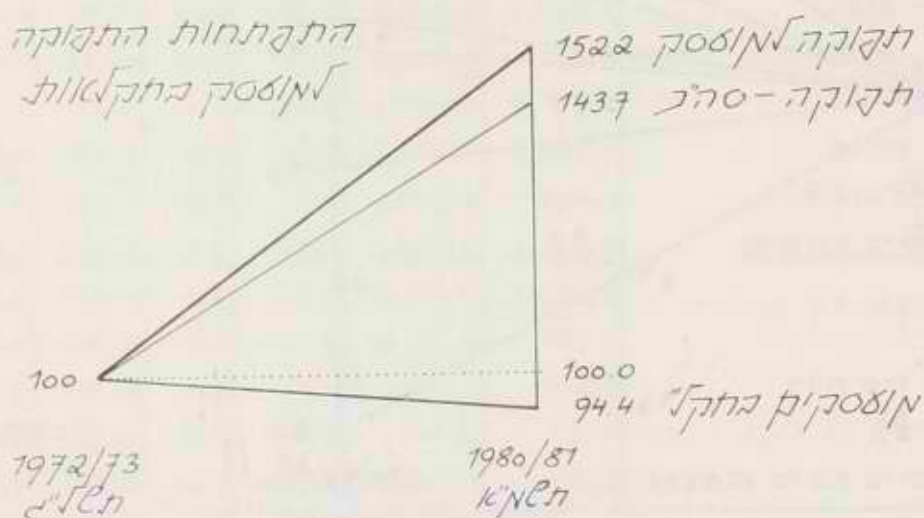
התפלגות היצור בענפי הצומח לפי יעוד (ב-%)

צריכה מקומית	29.7	28.8
תעסיה	22.3	19.9
יצוא ושיר	48.0	51.3
	תש"מ 1979/80	תש"א 80/81

חשבון ענף החקלאות
% השניים

התפתחות התבוקה
למסמך בחקלאות

התאורות בארצות
הנבחרת מחקלאות (ב-%)

השגור בייצור בעלי-חיים היה מתון יותר בהשוואה לתש"מ, ונבע בעקרו מהתאמת הייצור לבקושים המקומיים ובחלקו מרמת הרווחיות בהם. הייצור של ענף הרפת גדל בכ-1.5% בתש"א - בעקב עקב הסבסוד הגבוה שנתן למוצרים, לעומת ירידה של 3.6% בשנת תש"מ. כ"כ חלה ירידה בייצור הביצים - 1.6% - ו-5.6% בהתאמה.

מוצרים אחרים גדלו בכ-14% לעומת ירידה של 12% בתש"מ.

דיון מורחב בענפים, יובא בהמשך.

על התמורות במבנה הייצור החקלאי בשנים תש"ח-תש"א, מוצגות בלוח שלהלן:

לוח 7: התמורות במבנה הייצור החקלאי בשנים תש"ח-תש"א
(באחוזים, על בסיס מחירים שוטפים)

תש"ח	תש"ט	תש"מ	תש"א	ס ה"כ
100.0	100.0	100.0	100.0	גידולים
61.8	62.6	65.8	63.3	גידולי שדה
19.2	20.2	22.1	23.7	ירקות, תפוחי-אדמה ומיקשה
10.4	9.9	10.0	9.8	פרי הדר
15.3	16.0	12.8	12.9	פירות אחרים
12.6	12.4	15.9	11.7	פרחים וצמחי נוי
3.7	3.8	4.7	4.2	גידולים שונים
0.6	0.3	0.3	1.0	בעלי-חיים ותוצרתם
38.2	37.4	34.2	36.7	בעלי-חיים לבשר
18.2	17.3	15.6	16.9	חלב בקר
10.1	10.7	9.7	10.1	ביצי מאכל וחומר רבייה
7.1	6.7	6.1	7.0	דגים
1.8	1.7	1.8	1.7	שונות
1.0	1.0	1.0	1.0	

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ועיבודי האגף לסקר וייעוץ כלכלי.
* כולל תוצרת ביניים.

בשנת תש"א חלה ירידה יחסית בחלקם של ענפי הצומח בהשוואה לשנת תש"מ. לעומת 65.8% בשנת תש"מ הגיע חלקם לכ-63.3% בשנת תש"א - שיעור הדומה לזה שהשיגו בשנת תש"ט.

במקביל לנ"ל חלה עליה בחלקם של ענפי בעלי-החיים ל-36.7% בשנת תש"א בהשוואה ל-34.2% בתש"מ.

תמורות אלה נבעו בעקב מהתרחבות שחלה במספר מוצרי בעלי-חיים וגידול מתון במספר ענפי הצומח.

ה. התפתחות בתחום ההכנסות

בשנת תשמ"א נמשכה המגמה שאפיינה את ההתפתחות בתחום ההכנסות בענף החקלאות בשנים האחרונות. המשקפת נסיגה בחלקן של הכנסות העצמאים בחקלאות, שמירה, ראף שיפור בחלקה של הכנסת המועסקים השכירים בחקלאות, ויציבות בחלקו של מרכיב הריבית ודמי החכירה מכלל ההכנסות.

לוח 8:

התפלגות ההכנסה הנובעת מהחקלאות
(באחוזים, על בסיס מחירים שוטפים)

תש"ל	תש"ה	תש"מ	תשמ"א	ס ה"כ
100.0	100.0	100.0	100.0	שכר עבודה
25.0	19.6	21.8	23.8	ריבית ודמי חכירה
7.3	9.7	22.4	22.4	תמורה לעבודה עצמית והון עצמי ורווח
67.7	70.7	55.8	53.8	

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ועיבודי האגף לסקר וייעוץ כלכלי

בשנת 1981 הגיע חלקן של הכנסות המועסקים בחקלאות בכלל הכנסות המועסקים במשק לכ-4.9% בהשוואה ל-5.1% בשנת 1980. במקביל ירד חלקם של המועסקים בחקלאות מ-6.7% בתש"מ ל-6.6% בתשמ"א. ההכנסה היחסית לפיכך ירדה מ-75.4% בתש"מ לכ-74.2% בתשמ"א.

לוח 9: התפתחות ההכנסה היחסית למועסק* בחקלאות בהשוואה למועסק* במשק הלאומי
(באחוזים)

השנה	1968	1971	1974	1977	1980	1981	הסעיף
1	7.9	6.5	6.6	6.9	5.1	4.9	משקל הכנסות המועסקים בחקלאות, בהכנסות המועסקים במשק הלאומי
2	10.5	9.0	7.3	6.8	6.7	6.6	משקל המועסקים בחקלאות במועסקים במשק הלאומי
3	75.5	72.4	90.5	101.4	75.4	74.2	הכנסה יחסית למועסק בחקלאות

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ועיבודי האגף לסקר וייעוץ כלכלי

* מועסקים מלאים וחלקיים.

בהכנסה היחסית של השכירים בחקלאות בהשוואה לשכירים במשק הלאומי חלה הרעה ניכר השנים 1980 ו-1981 - מכ-69.4% ל-66.5% בהתאמה. תהליך זה לגבי השכירים בחקלאות שהחל עוד בשנת 1979 בשעור מתון יותר, לווה על פני רוב בירידה מקבילה, אך בקצב שונה הן בחלקו של השכיר והן בחלקם של המועסקים. בשנת 1981 התרחב הפער כחצי מעליית חלקם של המועסקים, כפי שמוכר בנתונים שלהלן:

לוח 10:

התפתחות ההכנסה היחסית לשכיר* בחקלאות
בהשוואה לשכיר* במשק הלאומי
(באחוזים)

1981	1980	1977	1974	1971	1968	
2.0	2.0	2.1	2.2	2.8	3.3	(1) חלקו של השכר בחקלאות בכלל השכר במשק הלאומי
3.0	2.9	3.1	3.7	4.6	5.3	(2) משקל השכירים בחקלאות בשכירים במשק הלאומי
66.5	69.4	66.1	57.8	59.5	62.6	(3) הכנסה יחסית לשכיר בחקלאות

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ועיבודי האגף לסקר וייעוץ כלכלי

* שכירים מלאים וחלקיים.

בהכנסה היחסית של עצמאי בחקלאות חל שפור-מה בין השנים 1980 ל-1981, אולם היא עדיין לא הגיעה לרמה של שנת 1977, אך יחד עם זאת, גבוהה יחסית מהכנסת המועסקים והשכירים בחקלאות. ראוי לציין כי לעומת העליה במשקל השכירים בכלל השכירים במשק בין השנים 1980 ו-1981, חלה ירידה במשקלם של העצמאיים בכלל המועסקים.

לוח 11:

התפתחות ההכנסה היחסית לעצמאי* בחקלאות
בהשוואה למועסק* במשק הלאומי
(באחוזים)

1981	1980	1977	1974	1971	1968	
3.3	3.5	5.3	5.2	4.8	5.8	(1) חלקן של הכנסות העצמאים בחקלאות בכלל הכנסות המועסקים במשק
4.1	4.4	4.3	4.4	5.5	6.7	(2) משקל העצמאים בחקלאות בכלל המועסקים במשק הלאומי
82.9	77.9	122.8	118.4	86.9	87.5	(3) הכנסה יחסית לעצמאי בחקלאות

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ועיבודי האגף לסקר וייעוץ כלכלי.

* מועסקים מלאים וחלקיים.

7. מחירי התוצרת החקלאית והשפעתם על מדד המחירים לצרכן

מדד המחירים של מוצרי חקלאות עלה בשנת תשמ"א ב-113.7% - שיעור שהוא נמוך בהשוואה לנתון המקביל בשנת תש"מ (153.9%), ונמוך משיעור עליית המדד הכללי שהסתכם בתשמ"א ב-125.4%.

בשנת תשמ"א תרמו מוצרי החקלאות כ-15.1% לעליית המדד הכללי. שיעור שהוא נמוך ממשקלם במדד הכללי - 17%, וגם נמוך מתרומתו של סעיף זה לעליית המחירים בשנת תש"מ (20.9%).

מבין מוצרי החקלאות, בולטת העלייה היחסית במחירי הדגים ובשר לסוגיו. שיעור ההתיקרות הנמוך ביותר היה בחלב. מבין המוצרים שתרמו לעליית המדד הירירקות ופירות - 6.5%, ובשר עופות ודגים - 5.5%.

לוח 12: שינויים עיקריים במדד המחירים לצרכן של תוצרת חקלאית - תשמ"א (הבסיס: ממוצע 1980=100.0)

משקל הסעיף במדד*	תשמ"א השינוי ב-%	לערומת תש"מ תרומת הסעיף לעליית המדד (באחוזים)
א. המדד הכללי	+125.4	100.0
ב. ירקות ופירות	+121.0	6.5
ג. בשר, עופות ודגים	+122.4	5.5
1. בשר בקר לסוגיו	+124.3	2.4
2. עופות וחלקי עוף	+119.2	2.6
3. דגים	+131.1	0.5
ד. חלב ומוצרים	+83.4	2.3
מזה: חלב	+73.5	0.7
לבן, זבדה, וכו'	+84.7	0.4
גבינה	+93.5	1.0
ה. ביצים	+117.2	0.8
ו. ממוצע קבוצות ב-ה (מוצרי החקלאות)	+113.7	15.1
ז. מדד ללא ירקות ופירות	+125.7	93.5
ח. מדד ללא מוצרים חקלאיים בסיסיים	+127.6	84.9
ט. מזון, כולל ירקות ופירות	+119.1	24.3
י. מזון, ללא ירקות ופירות	+118.5	17.8

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

* משקלים מעודכנים לממוצע 1980.

מתוך הנתונים הנ"ל בולטת הירידה בחלקם של מוצרים מן החי בתרומתם למדד כפי שבא לידי ביטוי בשעור הנמוך של ההתיקרות. יצויין כי עד תחילת שנת תש"מ היתה מדיניות התמיכה במוצרי היסוד מבוססת על התאמת מחיריהם מפעם לפעם עם עליות המחירים הכללית. בפועל לא נעשו התאמות אלא במועדים קבועים וכתוצאה, גדל הסבסוד במספר מוצרים פרט ללחם ותחבורה ציבורית ותמיכה בייצור העוף. כתוצאה, עלו מחירי מוצרים אלה בשנת תש"מ. בסוף תש"מ חלה תפנית במדיניות התמיכה במוצרים מן החי שהיקפם הגיע לכדי 80-100% מהפדיון, לשורת המוצרים המסובסדים נוספו תרנגולי הודו והפטמים החיים ונוספה סובסידיה לגרעינים וכוספא. (דיון מפורט בנושא זה ראה בפרק השישי).

מידת תרומתם של מוצרי חקלאות עקריים לעליית המדד הכללי לצדכן מובאת בלוח הבא:

לוח 13: תרומת מוצרי החקלאות לעליית מדד המחירים לצדכן
(באחוזים)

סה"כ התרומה	תש"מ	תש"א	% השינוי בתש"א לעומת תש"מ
ירקות ופירות	35.5	43.0	+21.1
בשר בקר, עופות ודגים	34.4	36.4	+ 5.8
חלב ומוצרי חלב	24.4	15.2	-37.0
ביצים	5.7	5.4	- 5.3

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ועיבודי האגף לסקר וייעוץ כלכלי.

בשנת תש"א עלתה תרומתם של המוצרים בענפי הצומח לעליית המדד הכללי בכ-21% בהשוואה לשנת תש"מ.

במקביל ירד חלקם של המוצרים מענפי בעלי החי בתרומתם לעליית המדד מ-64% בתש"מ ל-57% בתש"א. מגמה זו נבעה בעקרה מהסבסוד הניכר שניתן בעיקר לחלב ומוצרים, במרוצת תש"א שחלקם ירד בכ-17% בין השנים הנ"ל.

ז. שינויים במחירי התשומות

השפעת המשך תהליך האינפלציה המואצת, נתן אותותיו על התייקרות מדד התשומות לחקלאות על מרכיביו השונים. שיעור ההתייקרות בתש"א הסתכם ב-134% - נמוך במעט בהשוואה לתש"מ - 155.9%.

מבין הסעיפים העיקריים בלטה ההתייקרות בשרותים אחרים לשימוש חקלאי - 159.7% שכר עבודה - 158.6%, דשנים וחמרי הדברה - 151.4%. לעומתם היתה התייקרות נמוכה יחסית במים, דלק, שמנים (גם לעומת תש"מ - 180%) מיסים ובטוח - 91.6%, תערוכת מספוא וזרעים - 126.5% (גם לעומת עליה של 151.2% בתש"מ).

מבין הסעיפים המצויינים, בולטת הירידה בחרומה המספוא לעליית המדד בהשוואה לשנה קודמת - 36.1% ו-39.8% בהתאמה, מים ודלקים - 10% בתש"א לעומת 15% בתש"מ.

לעומת זאת, בחרומה שכר עבודה למדד היתה עליה מ-13.3% בתש"מ ל-17.8% בתש"א.

לוח 14: שינויים עיקריים במדד מחירי התשומה בחקלאות בשנת תש"א (הבסיס: תשל"ו=100.0)

משקל הסעיף במדד	השינוי ב- % כל שנה לעומת קודמתה		חרומה הסעיף לעליית המדד	
	תש"מ	תש"א	תש"מ	תש"א
המדד הכללי	1,000.0	+155.9	+134.0	100.0
תערוכות, מספוא וזרעים	411.3	+151.2	+126.5	39.8
דשנים וחומרים להגנת הצומח והחי	94.6	+127.8	+151.4	8.8
מים, דלק, שמנים וחשמל	115.4	+180.0	+107.5	14.8
מכונות, ציוד וחלקי חילוף	105.0	+112.6	+133.9	9.4
כלי עבודה, פלסטיקה ושרות	24.1	+130.3	+128.0	2.6
חומרי בנייה למבנים חקלאיים	14.0	+115.0	+139.7	1.3
חומרי אריזה	14.4	+135.1	+140.6	1.1
שכר עבודה	134.0	+104.9	+158.6	13.3
שרותים אחרים לשימוש חקלאי	63.7	+134.5	+159.7	7.4
מיסים וביטוח	23.5	+89.1	+91.6	1.5

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

לוח 15:

התייקרות הסעיפים העיקריים במדד מחירי תפוקה

בחקלאות* ותרומתם לעליית המדד הכללי

(הבסיס: תשל"ו=100.0)

משקל הסעיף במדד	השינוי ב- כל שנה לעומת קודמתה		תרומת הסעיף לעליית המדד	
	תש"מ	תשמ"א	תש"מ	תשמ"א
המדד הכללי	1,000.0	+118.3	100.0	100.0
בעלי-חיים ותוצרתם	490.2	+116.4	44.2	47.7
מזה: בקר לבשר	55.1	+111.6	5.2	5.9
עופות	167.1	+111.9	14.6	15.8
דגי בריכות	14.9	+137.1	1.6	1.4
חלב בקר	125.3	+121.2	12.2	11.8
ביצי מאכל	77.9	+121.7	6.1	7.7
דבש	2.7	+82.4	0.2	0.2
גידולם	509.8	+119.9	55.8	52.3
גידולי שדה וגן	275.1	+133.9	31.6	26.3
גידולי שדה	130.0	+124.4	14.4	13.9
דגנים וקטניות	37.6	+193.5	5.0	3.9
מזה: חיטה	32.3	+212.5	4.4	3.1
צמח תעשייה	92.4	+104.6	9.4	10.0
מזה: כותנה גולמית	68.0	+95.0	6.4	6.5
ירקות, תפוחי אדמה ומקשה	116.0	+145.6	15.0	10.3
ירקות	79.9	+143.1	10.1	6.9
מזה: עגבניות	27.0	+130.8	2.8	2.3
תפוחי אדמה	19.6	+149.8	2.3	1.6
מיקשה	16.5	+152.4	2.5	1.7
פירות (פרט להדרים)	107.0	+144.4	15.0	12.9
מזה: אבוקדו	11.2	+108.6	1.0	2.2
הדרים	127.7	+73.4	9.2	13.1
פריחים	17.9	+161.9	1.4	1.0
שתילים וצמחי נוי	1.0	+77.9	0.1	0.1

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ועיבודי האגף לסקר וייעוץ כלכלי.

* מדד נטו, ללא מוצרי ביניים.

ט. תנאי הסחר

בשנת תשמ"א החריפה ההרעה בתנאי הסחר לחקלאות והסתכמה ב-1.6% לעומת עליית מחירי התפוקה (בחשבון ענף החקלאות) ב-121.6% עלו מחירי התשומות הקנויות ב-136%.

להלן פירוט החישוב:

$$1 - \frac{\text{מדד מחירי תפוקה}}{\text{מדד מחירי תשומה}} = 1 - \frac{221.6}{236.0} = 1 - 0.939 = -0.061$$

יצוין כי בשנת תשמ"מ הסתכמה ההרעה בתנאי הסחר ב-3.6%.

חישוב זה מתבסס על המדדים של חשבון ענף החקלאות.

י. התפתחויות השמרש בתשומות הקנויות

ערך התשומה הקנויה לא השתנה כאמור מבחינה ריאלית לעומת תשמ"מ, אולם, משקל התשומה הקנויה בסה"כ ערך הייצור ירד מ-55.4% בתשמ"מ ל-51.4% בתשמ"א.

א-הגידול בהוצאה הכוללת לתשומות נובע מהתפתחויות מנוגדות בתוך "סל התשומות" שקרבה החקלאות; חל גידול ניכר ביותר בכמות הדשנים וחומרי ההדברה (7% ו-4.1% בהתאמה). היקף ההוצאה לחומרי הדברה הגיע בתשמ"א לכ-1.1 מיליארד שקל ולדשנים לכ-381 מיליון שקל. במדנחים יחסיים גדלה ההוצאה לחומרי הדברה מ-6.9% בתשל"ט, ל-9% בתשמ"מ ול-10.2% בתשמ"א מסה"כ התשומות הקנויות.

לעומת זאת, חלו שינויים קטנים יחסית בהוצאה הריאלית לחומרי אריזה (1%), הובלה (1.9%), ומים (2%), וחלה ירידה בהוצאה למספוא קנוי (-2.6%) ולדלק שמני סיכה וחשמל (-1.5%).

הירידה בהוצאה עבור מים בתשמ"א - 6.2% לעומת תשמ"מ - 8.0%, נובעת בעקרה מהירידה הניכרת במחיר שעלה בכ-80% בלבד לעומת 183% בתשמ"מ. בדומה היתה ירידה נכרת בעליה מחירי חמרי אריזה - מ-148.0% בתשמ"מ ל-110.1% בתשמ"א.

לוח 16:

התשומה הקנויה מסקטורים אחרים
(במיליוני שקלים, במחירים שוטפים)

ש"מ	תש"מ	תש"מ		תש"מ	תש"מ	ש"מ
		תש"מ	תש"מ			
136.0	140.6	0.0	- 1.6	10,888.0	4,613.3	סך הכל
132.5	147.4	-2.6	- 1.5	3,899.5	1,695.1	מספוא קנרי
79.5	183.0	2.0	- 1.2	674.1	368.2	מ י ס
111.4	147.6	0.7	- 8.9	552.5	259.5	חומרי אריזה
165.8	119.1	7.0	- 6.2	380.7	133.8	דשנים*
143.0	137.9	1.9	- 4.0	667.5	269.6	הובלה
135.4	125.3	5.7	-10.0	331.4	133.2	חלפים, תיקונים וכלים
162.7	171.8	- 1.5	2.8	703.8	272.0	דלק, שמני סיכה וחשמל
153.3	141.1	4.1	- 2.7	1,083.8	411.1	חומרי הדברה
141.3	110.1	1.7	- 0.7	592.8	241.5	שרותים ומימשל
149.9	147.4	5.6	14.1	473.6	179.4	זרעים מיבוא, פלסטיקה והוצאות שונות
140.1	110.3	-2.1	- 0.2	1,528.3	649.9	ב ל א י

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה
* שנה דשנים - 1 ביולי עד 30 ביוני.

לוח 17:

התפלגות התשומה הקנויה לפי מרכיביה העיקריים (ב-%)

תש"מ	תש"מ	סך הכל
100.0	100.0	מספוא קנרי
35.8	36.7	מ י ס
6.2	8.0	חומרי אריזה
5.1	5.6	ד ש נ י ס
3.5	2.9	ה ו ב ל ה
6.1	5.8	חלפים, תיקונים וכלים
3.0	2.9	דלק, שמני סיכה וחשמל
6.5	5.9	חומרי הדברה
10.0	8.9	שרותים ומימשל
5.5	5.2	זרעים מיבוא, פלסטיקה והוצ' שונות
4.3	3.9	ב ל א י
14.0	14.2	

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

יא. התפתחויות במישור הסובסידיות

שנת תשמ"א מאופיינת לעומת שנה קודמת בהחזרת מרבית המוצרים שסובסדו בעבר, למעגל הסובסידיות תחילה באופן לא רשמי ולאחר מכן בצורה הדרגתית עד לרמה שאפיינה את המערכת ערב בטול הסובסידיות בשנת תשמ"מ. היקפן עלה ריאלית בכ-121% בשנת תשמ"א לעומת שנה קודמת, וחלקם בערך הייצור החקלאי עלה ל-9.3% לעומת כ-4.3% בשנת תשמ"מ.

לעומת עליה של כ-185% בתמיכות הישירות לענפים (בכלל זה לבע"ח, עליה של 191.2% וצומח 69.5%) חלה ירידה ריאלית של כ-3% בתמיכות לחשומות (ללא מים) בין השנים הנ"ל בהתאמה.

לוח 18: היקף התמיכות לחקלאות - שוק מקומי - בשנים תשמ"מ ותשמ"א במיליוני שקל (במחירי תשמ"א)

ס"ה סובסידיות	תשמ"מ	תשמ"א	% השינוי הריאלי תשמ"א לעומת תשמ"מ
סובסידיות ישירות לענפים (ס"ה)	874.2	1,934.-	+121.2
חלב בקר	576.7	1,645.-	+185.2
חלב משוחזר (אבקה)	165.7	849.7	+412.8
חלב צאן	4.1	*6.1	+ 48.8
ביצים	145.4	193.7	+ 33.2
עופות חיים	56.8	106.5	+ 87.5
עופות קפואים	174.0	438.1	+151.8
דייג (כולל קרפיונים)**	2.5	3.1	+ 24.1
ס"ה בעלי-חיים	548.5	1,597.2	+191.2
ירקות ותפ"א	20.1	29.6	+ 47.3
פירות	8.1	17.4	+114.8
ענבי יין	x	0.6	
זיתים	x	0.2	
ס"ה צומח	28.3	47.8	+ 69.5
תמיכות לחשומות	297.5	289.-	- 2.7
מספוא מירבא	616.7	760.5	+ 23.3
הכנסות מהפרשי מחירים למספוא	(-319.2)	(-471.5)	

המקור: המחלקה למחירים ואספקה, משרד החקלאות.

* אמדן.

** קרפיונים - 1.6 מיליוני שקל.

*** עליית מדד המחירים לצרכן בתשמ"א (+125.4%) לעומת תשמ"מ.

ההגדלה הניכרת, הכלחי צפויה והבלתי מתוכננת של סבסוד החלב שהוא אחד המרכיבים העקריים בסבסוד, הוזילה את מחירו הריאלי לצרכן בכ-16% בשנת תשמ"א לעומת תש"מ והביאה לכך שהיקף הייצור החזוי היה נמוך מהיקף הצריכה בפועל. כתוצאה, נדרש היה להגדיל מכסות החלב במרוצת השנה. פירוט על כך מובא בפרק השישי.

הסבסוד בשלוחת הביצים עלה בכ-33% לעומת תש"מ, והחזיר ליצרנים את מלוא התמורה להוצאות הייצור.

בשלוחת הפטימים גבר הסבסוד במידה ניכרת - 151%+ - בהשוואה לשנה הקודמת, וגרם להגברת הצריכה. יחד עם זאת, לא נוצרו עודפי ייצור (כדומה לשלוחת הביצים), אולם נוצרו עוותי מחירים ביחס לפטס הטרי, שחייבו הגדלת הסבסוד גם במוצר זה.

יב. שתוף פעולה חקלאי עם מצרים

שתוף הפעולה החקלאי בין ישראל ומצרים בתחום החקלאות היה הראשון שקבל אופי מעשי כבר באוקטובר 1979 ופורמאלי במרץ 1980, לאחר שנחתם מזכר ההבנה בין שני משרדי החקלאות. מאז חלה התרחבות בהיקף הפעילות, כפי שבאה לידי ביטוי בחלופי משלחות ומומחים חקלאיים ובהקמת חלקות הדגמה לציד חקלאי מודרני במצרים. קשרים אלה יצרו תשתית להעברת ידע, ביצוע מחקרים משותפים וקדום פרויקטים משותפים בין שתי המדינות. אולם, קצב התקדמותם הוכתב והושפע במידה ניכרת מאופי המערכת הכלכלית והמנהלית הקיימת במצרים.

היבט נוסף הנובע מהידוק הקשרים בא לידי ביטוי בהעמקת קשרי הסחר בין המדינות כאשר היצוא החקלאי של ישראל, כולל תשומות חקלאיות מהווה את המרכיב העקרי ביצוא של ישראל למצרים.

לצורך המשך הידוק קשרי שיתוף הפעולה בין ישראל ומצרים, יעד משרד החקלאות תקציב מיוחד לשנת 1982/3 שיממן חלופי משלחות ומומחים חקלאיים, לצורך זהוי והגדרת מחקרים ופרויקטים חקלאיים משותפים. השלמת הקמת חלקות הדגמה שיועדו לבחינה והתאמת שיטות וציוד ישראלי חדשים, ובחינת דרכים לעידוד היצוא החקלאי, כולל תשומות חקלאיות.

בשנה האחרונה הגיעו ממצרים משלחות ופקידים רמי דרג, חוקרים חקלאיים ומשלחת מגדלי בננות.

מישראל יצאו למצרים משלחות בתחום הגנת הצומח, צמחי רפואה ותבלינים, שרות שדה, קרקע ומים, משלחות לזהוי פרויקטים משותפים, וכן מומחה לטיפול ומעקב בחלקות הדגמה.

יצויין כי הפרויקטים המשותפים הנוכחיים לא מבוססים על נוכחות קבועה אלא בגלל קרבת המקום, על חלופי מומחים ובקורים הדדיים. מספר המומחים משני הצדדים המעורבים בתהליך זה במסגרת משלחות הוא כ-100 איש, בנוסף לזה פועלות במצרים חברות פרטיות בהיקף דומה.

קיימים שני מחקרים טרילטראלים ישראל-מצרים-ארה"ב - אשר אושרו עקרונית ע"י ארצות-הברית בסכום כולל של כ-9 מיליון \$ - לשתוח אזורים צחיחים וחלופי טכנולוגיה חקלאית. בנוסף לכך היתה הידברות מתקדמת וסכומים לגבי פרויקטים משותפים נוספים.

הנושאים העקריים עליהם סוכם להתמקד בשנת 1982 במסגרת שיתוף הפעולה החקלאי כוללים:

1. פתוח שיטות חדשות לגידולים דו-תכליתיים (מחקר, פתוח, הדרכה).
2. שפור ייצור מספוא.
3. פתוח פרויקטים אגרו-תירותיים.
4. שפור הממשק במשק בעלי-חיים תשמש בחחליפי מזון להאבסת בע"ח.
5. הכנת פרויקטים משותפים בתחום ייצור זרעי מספוא, גדולי שדה וכד'.
6. חלופי משלחות וסדנאות בתחום אחסון תוצרת חקלאית.
7. הרחבת שתוף הפעולה בתחום הדרכה, מחקר, ועריכות קורסים והשתלמויות.

יצוא חקלאי למצרים

לעומת יצוא של כ-6 מיליון \$ בשנת תשמ"מ, הסתכם היצוא החקלאי למצרים בשנת תשמ"א בכ-11.6 מיליון \$ (בזה כ-1 מיליון \$ ציוד השקיה ותשומות), לפי הפירוט הבא:

לוח 19: יצוא תוצרת חקלאית ותשומות חקלאיות למצרים בתשמ"א (באלפי \$)

<u>תוצרת מעובדת, סה"כ</u>	
מוצרי חלב	6,392
שמנים צמחיים וכותנה	864
מוצרי ירקות	1,207
מוצרים אחרים	60
משקאות	10
כוספא	50
מספוא	4,112
<u>תוצרת טריה</u>	89
תוצרת לול	4,189
פירות	3,165
תשומות וציוד חקלאי	1,024
<u>סה"כ</u>	1,000
	11,581

המקור: המרכז לסחר חוץ, משרד החקלאות

בשנת תשמ"ב חזוי היצוא החקלאי למצרים להסתכם בכ- 30-50 מיליון \$.

פרק שני: התפתחויות ומגמות במשק החקלאי העולמי

ההתפתחויות והמגמות המאפיינות את המשק החקלאי העולמי בשנת 1980/81 ראויות לסיקור
ב-4 תחומים עיקריים:

- א. התפתחויות בתחום בטחון המזון;
- ב. התפתחויות במישור מחירי התוצרת;
- ג. התפתחויות הכרוכות בהיצע וביקוש;
- ד. השלכות השוק העולמי לגבי ישראל

א. התפתחויות בתחום בטחון המזון

בשנת 1981 חלה ירידה בעודפי הדגניים בעולם, אך נתוני התחזית לשנת 1982 מבשרים שיפור ניכר, במיוחד בתחום גרעיני המספוא, כפי שמראים הנתונים דלהלן:

לוח 20: מלאי הדגניים העולמי ב-1980 ו-1981 ותחזית ל-1982
(מלאי בסוף השנה)

א. מיליוני טונות				
השינוי ב-%	*1982	*1981	1980	
(2):(3)	(3)	(2)	(1)	
+10	246	224	252	ס"ה מלאי עודפים
+ 1	93	92	101	עודפי חיטה
+21	108	89	109	עודפי גרעיני מספוא
+ 5	45	43	42	עודפי אורז

ב. מדדים

	(3)	(2)	(1)	
	98	89	100	ס"ה מלאי עודפים
	92	91	100	עודפי חיטה
	99	82	100	עודפי גרעיני מספוא
	107	102	100	עודפי אורז

המקור: פ.א.י.א.ר.

* 1981 - אומדן; 1982 - תחזית.

הירידה בעודפי הדגניים בעולם היא תוצאה של הבצורת בבריה"מ. שכן, עקב הצטמקות הייצור הגדילה בריה"מ את יבוא הדגניים, והדבר הביא להקטנת המלאי העולמי. להלן נתוני ייצור דגניים בבריה"מ ב-4 השנים האחרונות:

לוח 21: ייצור דגניים בבריה"מ ב-4 השנים האחרונות
(מיליוני טונות)

1978	1979	1980	*1981	
120.9	90.2	98.1	90.0	חיטה
105.7	81.4	80.9	77.2	גרעיני מספוא, ס"ה
62.1	48.0	43.4	43.0	חיטה
18.6	15.2	15.5	15.0	שיבולת שועל
13.6	8.1	10.2	9.0	שיפון
8.9	8.4	9.7	8.0	תירס
2.3	1.7	2.1	2.2	סורגום
1.4	1.6	1.0	1.6	אורז
228.0	173.2	180.0	168.8	סה"כ דגניים
100	76	79	74	מ ד י ס:
100	77	70	69	ס"ה דגניים
100	77	77	73	חיטה
100	77	77	73	גרעיני מספוא

המקור: אפ, אי, אר.

* אומדן.

עקב הבצורת עלה יבוא החיטה לבריה"מ מ-15.5 מיליוני טונות ב-1980 ל-16.2 מיליוני טונות ב-1981 (+5%), ויבוא גרעיני מספוא - מ-18 מיליוני טונות ל-22 מיליוני טונות (+22%). להלן הנתונים הרלבנטיים, המשקפים את התגברות התלות של בריה"מ ביבוא דגניים בשנה הנסקרת:

לוח 22: יבוא דגניים לבריה"מ ב-3 השנים האחרונות
(במיליוני טונות)

1979	1980	*1981	השינוי ב-%	
(1)	(2)	(3)	(3):(2)	ס ה " כ
30.0	33.5	38.2	+14.0	ח י ט ה
11.6	15.5	16.2	+ 4.5	גרעיני מספוא
18.4	18.0	22.0	+22.2	

המקור: משרד החקלאות האמריקאי

* אומדן.

למעשה שודרת יציבות, ואפילו שיפור, בתחום הכמותי של בטחון-המזון במשק העולמי, ואינדיקטור מהימן בנדון זה הוא המצב השפיר של מלאי הדגניים בארה"ב. כאן יש להדגיש כי בעוד שחלקו המכריע של מלאי הדגניים מחוץ לארה"ב מיועד להישארות במחסנים לשם הגדלת הטרוח האפקטיבי של "בטחון המזון", הרי מלאי הדגניים בארה"ב מיועד, למעשה, ליצוא. יוצא, אפוא, כי תנודות חיוביות במאזן הפיסי של עודפי חיטה וגרעינים בארה"ב עשויות לקזז את השפעותיהן של תנודות שליליות במלאי הדגניים העולמי.

להלן פירוט הנתונים המתייחסים למלאי החיטה והגרעינים במשק האמריקאי ב-3 השנים האחרונות:

לוח 23: מאזן החיטה וגרעיני המספוא בארה"ב ב-3 השנים האחרונות (במיליוני טונות)

	ח י ט ה			גרעיני מספוא		
	1979/80	*1980/81	*1981/82	1979/80	*1980/81	*1981/82
מלאי פתיחה	25.1	24.5	26.9	46.4	52.7	34.7
ייצור	58.1	64.5	74.8	238.8	198.7	245.8
יבוא	0.1	0.1	0.1	0.3	0.3	0.3
צריכה	21.3	21.1	25.4	161.4	147.1	156.6
יצוא	37.4	41.1	51.7	71.4	69.9	74.2
מלאי סגירה	24.5	26.9	24.7	52.7	34.7	50.0
מ ד ד	100	110	101	100	66	95

המקור: אפ.אי.אר.

מבט קיפאון בייצור המזון

קצב הגידול הממוצע של ייצור המזון בעולם, במחושב לנפש, לא התקדם במרוצת העשור האחרון אלא ב-0.5% בשנה בלבד. קיפאון זה מוסבר על רקע העובדה שהייצור החקלאי, לרבות ייצור המזון, בארצות מתפתחות באסיה ובאפריקה מפגר אחר שיעור הילודה. להלן מספר מאפיינים בנושא זה:

לוח 24 : מדדים וקצבי התפתחות של ייצור מזון לנפש ב-1980
(הבסיס: 100 = 1970)

שנתי ממוצע ב-	מדד ל-1980		שנתי ממוצע ב-	מדד ל-1980	
-2.0	81	גאנה	+0.5	105	ס"ה בעולם
-0.6	94	מצרים	+1.4	115	ארה"ב
-1.3	88	מרוקו	+0.9	109	אמריקה הצפונית והמרכזית
-0.6	94	ניגריה	+0.9	110	אמריקה הדרומית
+0.7	107	אסיה	+1.5	116	אירופה
-0.4	96	בנגלה דש	+0.9	109	אוסטרליה
-3.2	72	הונג קונג	+0.3	102	בריה"מ
-0.7	93	לבנון	-1.0	91	אפריקה
-0.9	91	עירק	-1.3	88	אוגנדה
-2.0	82	ערב הסעודית	-2.6	77	אלג'יריה

המקור: אפ.אי.אר.

ב. התפתחויות במישרור המחירים

1. מחירי גרעינים בשוק העולמי

ירידת היקף המלאי העולמי של דגניים במקביל לעליה בהיקף היבוא של בריה"מ, כמסבר לעיל, גרמה לעליות במחיריהם של כל סוגי הדגניים: חיטה (+17%), תירס (+15%), סורגוס (+9%) ואורז (+21%). להלן פירוט הנתונים:

לוח 25: מחירי סחר בינלאומיים של דגניים מארה"ב בשנת 1981
(דולרים לטונה, סי"פ רוטרדם)

ח י ט ה						
השינוי ב-%	1981	1980	השינוי ב-%	1981	1980	
+19	245	206				י נ ו א ר
+ 6	209	197				מ א ר ס
+ 1	201	199				מ א י
- 8	194	212				י ר ל י
-11	189	212				א ו ג ר ס ט
+17	236	202				מ מ ו צ ע

ס ו ר ג ר מ		ח י ר ס				
השינוי ב-%	1981	1980	השינוי ב-%	1981	1980	
+28	191	149	+39	181	130	י נ ו א ר
+19	172	145	+24	165	133	מ א ר ס
+ 7	159	149	+16	160	138	מ א י
- 2	158	162	-	154	153	י ר ל י
-14	153	177	-13	146	167	א ו ג ר ס ט
+ 9	167	153	+15	162	141	מ מ ו צ ע

א ו ר ז						
השינוי ב-%	1981	1980	השינוי ב-%	1981	1980	
+19	470	395				י נ ו א ר
+22	505	415				מ א ר ס
+23	515	418				א פ ר י ל
+20	518	433				מ א י
+21	535	442				י ר נ י
+21	504	417				מ מ ו צ ע

המקור: משרד החקלאות האמריקאי

2. ייקור הסויה חרף הגידול בהיצע פולי-סויה התייקרו, בהשוואה לאשתקד, למרות הגידול בהיצע. מלאי פולי-סויה בארה"ב נאמד בסוף השנה הנסקרת ב-11.2 מיליוני טונות (+19%). כן חל גידול ניכר בייצור וביצוא (+11% כ"א). להלן פירוט הנתונים:

לוח 26: מחירי סחר בינלאומיים של פולי-סויה מארה"ב בשנת 1981
(דולרים לטונה, סי"פ רוטרדם)

השינוי ב-%	1981	1980	
+21	323	268	ינואר
+16	305	264	מארס
+18	306	260	מאי
- 1	294	297	יולי
- 8	283	309	אוגוסט
+ 9	303	278	ממוצע

המקור: משרד החקלאות האמריקאי

לוח 27: מאזן הסויה בארה"ב בשנים 1980/81 ו-1981/82*
(מיליוני טונות)

השינוי ב-%	1981/82	1980/81	
- 4	9.4	9.8	מלאי פתיחה
+11	54.9	49.5	ייצור
+ 3	31.3	30.3	צריכה
+11	21.8	19.6	יצוא
+19	11.2	9.4	מלאי סגירה

המקור: כנ"ל

* אומדן.

יצויין כי הגידול בהיצע הסויה לא היה מתוכנן; שכן, שטח המיזרע של סויה בארה"ב הוקטן בשנה הנסקרת ב-3% - מ-280 מיליוני דונם אשתקד ל-272 מיליוני דונם השנה. לעומת זאת חל גידול בפיריון - מ-182 ק"ג לדונם סויה אשתקד ל-212 ק"ג לדונם השנה (+16%).

3. תמורות בסחר הכותנה

שתי מגמות עיקריות מאפיינות את התפתחות ענף הכותנה בעולם בעשור שחלף: ראשית - שטח המיזרע של כותנה נשאר סטטי, כ-333 מיליוני דונם; ושנית - הפיריון והייצור של כותנה גדלו באופן ניכר (הייצור גדל מ-54 מיליוני כריכות ב-1975 ל-71 מיליוני כריכות ב-1981). בשנת 1981 חל שפל ניכר במחירי הכותנה הבינלאומיים, שהתבטא בירידה הדרגתית של מחירי הסחר. בעונת 1981/82 צפויה עליה בייצור הכותנה בעולם (+8%), וכן עליה קלה בצריכה (+3%). המלאי באיסוס יגדל (+14%). להלן פירוט הנתונים:

לוח 28: מחירים בינלאומיים של כותנה ב-1980 ו-1981 (דולרים לטונה - ס"פ ליברפול - ס.מ. 1.1/16-403)

מדינות	\$		
	1981	1980	
100	2,201	1,883	ינאר
91	2,010	1,984	מארס
88	1,927	1,950	מאי
90	1,983	1,991	יולי
76	1,678	2,198	ספטמבר

המקור: מועצת הכותנה

לוח 29: מאזן הכותנה בעולם בשנים 1980/81 ו-1981/82* (מיליוני כריכות)

השינוי ב-%	1981/82	1980/81	
-	22.0	22.4	מלאי פתיחה
+ 8	70.6	65.3	ייצור
+ 3	67.5	65.7	צריכה
(+ 5)	(20.9)	(20.0)	(יצוא)
+14	25.0	22.0	מלאי סגירה

המקור: משרד החקלאות האמריקאי

* אומדן.

ג. התפתחויות הכרוכות בהיצע וביקוש

יש לציין כי מחירי החיטה והגרעינים במהלך השנה הנסקרת מאופיינים במגמת ירידה: חיטה - מ-245 דולר לטונה בינואר 1981 ל-153 דולר לטונה באוגוסט (-38%); תירס - מ-181 דולר לטונה בינואר ל-146 דולר באוגוסט (-19%), וסורגום - מ-191 דולר לטונה ל-153 דולר לטונה (-20%). מגמה זו של ירידת המחירים נראית סבירה על רקע הגידול החזוי בהיצע, דהיינו הגידול החזוי בהיקף הייצור העולמי של חיטה (+2%) וגרעיני מספרא (+9%) בעונת 1981/82. להלן פירוט הנתונים:

לוח 30: הייצור העולמי של חיטה וגרעיני מספוא ב-1980/81 ו-1981/82*
(מיליוני טונות)

השינוי ב-%	1981/82	1980/81	
+ 2	454	445	ח י ט ה
+ 9	789	724	גרעיני מספוא
+ 6	1,516	1,435	ס"ה דגניים (כולל אורז)
+ 4	675	647	מזה: בארצות מתפתחות
+ 7	841	788	בארצות מפותחות
			המקור: פ.א.א.ר.

* 1980/81 - אומדן; 1981/82 - תחזית.

בהקשר הנדון ראוי לציין גם את הירידה בתעריפי התובלה הימית של חיטה בשנת 1981. השוואת מחירי התובלה הימית של חיטה באוקטובר 1981 עם המחירים המקבילים באוקטובר אשתקד מצביעה על ירידה משמעותית, כלהלן:

לוח 31: השוואת תעריפי תובלה של חיטה מנמלי המפרץ בארה"ב

אל נמלי היעד
(דולרים לטונה)

השינוי ב-%	אוקטובר 1981	אוקטובר 1980	
-34	11.25	17.00	רוטרדם
-36	17.00	26.50	בריה"מ (הים השחור)
-32	26.00	38.00	מצרים (אלכסנדריה)
- 8	46.00	50.00	בנג'לה דש
-11	28.75	32.35	י פ נ
- 2	45.25	46.00	מזרח אפריקה

המקור: מועצת החיטה העולמית

1. מגמת ירידה בצריכת בשר לנפש

במקביל לעליה הרצופה במחירי גרעיני המספוא, המאפיינת את התפתחות המחירים בשוק העולמי בשנים האחרונות, והגורמת להתייקרות ניכרת של הבשר לסוגיו, חל צמצום הדרגתי בצריכת בשר-בקר לנפש. מגמה זו כוללת בקרב יצואניות-הבקר הגדולות בעולם - ארה"ב, אוסטרליה, ארגנטינה וקנדה - שבהן צריכת בשר-בקר גבוהה במיוחד. להלן פירוט הנתונים:

לוח 32: צריכת בשר-בקר לנפש בארצות נבחרות, 1978-1981
(ק"ג לנפש - משקל קרקס)

	ארה"ב	אוסטרליה	קנדה	ארגנטינה	ה"שוק" (10)	ברזיל	בריה"מ
1978	55.9	72.1	47.0	94.1	25.9	19.0	27.2
1979	49.2	52.3	40.7	89.7	26.1	17.8	27.5
1980	48.2	50.1	40.4	89.5	25.8	16.7	26.6
1981	48.6	44.2	41.7	89.7	25.2	16.5	26.2
ירידה שנתית ממוצעת - %	-4.6	-15.1	-3.9	-1.6	-0.9	-4.6	-1.2

המקור: משרד החקלאות האמריקאי

2. תחלופת בשר-בקר בסוגי בשר אחרים

בד בבד עם הירידה ההדרגתית בצריכת לנפש של בשר-בקר מסתמנת עליה בצריכת המקבילה של בשר-עוף ובשר-חזיר. כך, למשל, בארה"ב ירדה צריכת בשר-בקר מ-55.9 ק"ג לנפש ב-1978 ל-48.6 ק"ג לנפש ב-1981 (-13%). במקביל עלתה צריכת בשר-עוף (+11%) וצריכת בשר-חזיר (+13%). בקנדה ירדה צריכת בשר-בקר לנפש בתקופה האמורה ב-11%. במקביל עלתה צריכת בשר-חזיר (+13%), וכן עלתה במקצת צריכת בשר-עוף (+1.3%). בבריה"מ התבטאה הירידה בצריכת בשר-בקר ב-13%, כאשר במקביל עולה צריכת בשר-עוף בשיעור ניכר (+21%).

להלן פירוט הנתונים:

לוח 33: צריכת בשר-עוף ובשר-חזיר לנפש בארצות נבחרות, 1978-1981
(ק"ג לנפש - משקל קרקס)

	בשר-עוף					בשר-חזיר				
	ארה"ב	קנדה	צרפת	בריה"מ	יפן	ארה"ב	קנדה	צרפת	הולנד	יפן
1978	26.1	21.8	15.8	7.5	9.6	28.1	25.9	34.2	34.8	12.4
1979	27.9	22.9	16.2	8.2	10.1	31.8	29.2	35.3	37.8	13.6
1980	28.7	22.1	16.9	8.6	10.3	34.3	31.7	36.3	37.8	14.2
1981	29.5	22.1	17.3	9.1	10.5	31.7	29.2	36.3	39.9	14.0
שינוי שנתי ממוצע - %	+4.2	+0.5	+3.1	+6.7	+3.0	+4.1	+4.1	+2.0	+4.7	+4.1

המקור: כנ"ל

ד. השלכות השוק העולמי לגבי ישראל

השלכות למחירי הגרעינים

למתרחש במשק העולמי יש, כידוע, השלכות בולטות על המתרחש בחקלאות הישראלית, במיוחד לגבי יבוא דגניים. התייקרות הדגניים בשוק העולמי נתנה את אותותיה גם בישראל; דהיינו, המחירים ששילמה ישראל במט"ח עבור יבוא גרעינים בשנה האחרונה היו גבוהים - בשיעורים ניכרים - לעומת מחירי אשתקד. להלן פירוט הנתונים:

לוח 34: מחירים ששילמה ישראל עבור גרעינים וסויה

(דולרים לטונה ס + פ)

חש"מ	חש"מ"א	השינוי ב-%
חיטה	213	247
סורגום	144	166
תירס	151	180
שעורה	128	140
פולי סויה	303	329

המקור: משרד המסחר והתעשייה

כמות היבוא של פולי-סויה לישראל הוקטנה מ-470 אלפי טונות בתש"מ ל-395 אלפי טונות בתש"מ"א (-16%), במקביל לעליית מחירי היבוא (+6%). גם יבוא החיטה, שמחירה עלה (+16%) קטן בתש"מ"א ל-400 אלף טונות (-25%). לעומת זאת חלה עליה בכמות היבוא של הגרעינים הזולים-יחסית: סורגום (+31%) ותירס (+12%); וזאת - חרף העליות במחירי-היבוא שלהם, כמפורט לעיל. בשנת תש"מ"א ייבאה ישראל 477 אלף טונות סורגום ו-590 אלף טונות תירס.

כתוצאה מן הירידות האמורות בכמויות היבוא של סויה וגרעינים אחרים, פחתה במקצת ההוצאה הריאלית הכוללת עבור מספוא קנוי בשנה הנסקרת לעומת אשתקד. לתופעה זו ברמה גם הגדלת הסובסידיה למספוא בשנה הנסקרת.

פרק שלישי: התמורות בגורמי הייצור ובתוצאות

משק-המים

1. כמות-הגשם העונתית

כמו בשנה הקודמת שעונת החורף תש"א התברכה גם היא בגשמים רבים יחסית וכמות המשקעים הסתכמה בכ-130% מהממוצע הרב-שנתי, ראה בלוח מספר בעונה הקודמת תש"מ כמות הגשמים הסתכמה בכ-150% מהמודל הרב-שנתי.

לוח 35: כמויות הגשם באיזורים נבחרים בעונת תש"א

(1.9.80 - 31.5.81)

התחנה	כמות הגשם (מ"מ)		
	סה"כ עונתי 1980/81	ממוצע רב-שנתי	מהממוצע הרב-שנתי (%)
נהריה	740	600.7	123
בן שומרון	645	577.6	112
משמר העמק	709	604.5	117
גילת, תחנת נסיונות	267	227.9	117
ב"ש, מכון הנגב	223	203.9	109
שדה-בוקר	132	91.0	145
ד פ נ ה	843	569.7	148
כפר בלום	664	479.0	139
דגניה א'	456	384.0	119
סירת צבי	267	270.2	100
א י ל ת	48	25.0	192

המקור: השרות המטאורולוגי, בית-דגן.

2. תצרוכת המים בחקלאות

מכסות המים הקבועות לצרכנים חקלאיים, הסתכמו בשנת תש"א בכ-1,170 מלמ"ק לא כולל כמות של כ-110 מלמ"ק מים שוליים, שאין להם שימוש חליף, והמיועדים לגידול דגים. כמות המים המיועדת לצרכי חקלאות גדלה בשנה זו בכ-15 מלמ"ק, שכולם יועדו להתישבות חדשה באזורי הפיתוח.

תצרוכת המים למעשה, תסתכם בכ-1,220 מלמ"ק שממנה ייועד לגידולי שדה (580 מלמ"ק), למסעים (540 מלמ"ק), ולגידולים שונים ותצרוכת חצר (כ-100 מלמ"ק), באזורים האקולוגיים השונים, כמפורט בלוח.

החלק היחסי של התצרוכת החקלאית מכלל השימוש במים, מסתכם כיום בכ-70% לעומת כ-80% בשנות ה-60. החלק היחסי של החקלאות יקטן וילך עם הגידול בתצרוכת העירונית והתעשייתית. זאת למרות שצפוי כי חלק ניכר מהמים העירוניים ינוצלו בשימוש חוזר להשקייה חקלאית.

לוח 36: נחוני תצרוכת המים לפי אזורים אקולוגיים וגידולים עיקריים בשנת תשמ"מ (מלמ"ק/שנה)

מסעים	גד"ש	שונים	סה"כ	מידגה	
8.8	13.1	1.9	23.8	0.6	רמת הגולן
27.7	29.8	5.5	63.0	14.1	החרולה
18.0	10.4	2.3	30.7	4.6	מרום הגליל
5.7	0.1	1.1	6.9	-	מעלה הגליל
23.4	27.3	7.5	58.2	9.7	עכו
0.5	7.7	7.3	15.5	-	נצרת
41.2	31.6	6.3	79.1	10.3	עמק כנרת
6.9	12.8	2.9	22.6	0.3	בקעת הירדן
11.9	44.1	4.3	60.3	33.1	עמק בית-שאן
4.1	16.9	2.5	23.5	5.9	חרוד וגלבוע
7.3	13.3	1.2	21.8	-	גליל תחתון
16.7	48.0	5.9	70.6	0.8	עמק יזרעאל
76.1	54.0	12.7	142.8	31.5	חדרה
96.1	41.3	9.3	146.7	-	רעננה
105.4	62.0	11.9	179.3	-	רחובות
16.0	17.0	4.4	37.4	-	פרוזדור ירושלים
34.8	44.4	4.8	84.0	-	לכיש
32.3	93.1	8.8	134.2	-	נבב וימית
5.9	13.9	2.8	22.6	-	ערבה
538.8	580.8	103.4	1223.0	110.9	סה"כ

הוכן על בסיס מכסות נציבות המים ותחזית השמוש במים לשנת 1981/2.

3. היקף הפיתוח של משק המים בתשמ"א

מדיניות הפיתוח

מדיניות הפיתוח תואמת את יעדי הפיתוח של כלל המשק, ומדגישה את צרכי המים של המגזר העירוני, הצבא וההתיישבות החדשה באזורים הפריפריים של המדינה. בהתאם לכך, מוקפאת היום הצריכה החקלאית של ההתיישבות הוותיקה ברמתה הנורכית ב"שלב 70".

לאור האדרכים הגדלים, ממשיך משק המים במגמה של פיתוח כל מקורות המים שעוד נותרו. ביניהם:

- יתרוח מים מחוקים;
- מי שטפונות;
- מי בירב;
- מים מאבן חול נובית בנגב ובערבה;
- מקורות מים מקומיים בגולן ובבקעת הירדן.

כמו-כן, ננקטים כל האמצעים האפשריים להקטנת ההליכי ההמלחה והזיהום של כלל מקורות המים ע"י ניקוז מלחים, תהליכי מיהול, והכרונה ופיקוח על שאיבת המים מהאקוויפרים השונים.

תקציב הפיתוח של משק המים

תקציב הפיתוח לשנת התקציב 1981/82 הסתכם במחירי ממוצע 1981 ב-727 מלש"ק. מקורות המימון וסעיפי ההוצאה מפורטים בלוח 37. סכום זה יועד לצרכי הגדלת כמות המים במשק (46%), לשימור וניצול מקורות מים קיימים (7%), לתגבור כושר ההולכה במערכת המים הארצית (24%) ולשפור אמינות האספקה ושונות (23%).

לוח 37: סיכום נחוני התקציב ותכנית הפיתוח לשנת 1981/82
(במחירי ממוצע 1981, במליוני שקל)

מקורות מימון

1. תקציב המדינה	583.8
2. הרשאה להתחייב	250.0
סה"כ	833.8
ניכוי ע"ח ביצוע בשנת 1980/81	106.8
סה"כ לשנת 1981/82	727.0

סעיף הוצאה

1. ביצוע תכניות לאספקת מים לאזורי ההתיישבות החדשה - 250.2.
מזה:

גולן	42.5
גליל	29.7
בקעת הירדן	43.0
ערבה	105.3
יהודה ושומרון	21.0
רצועת עזה ופתחה	8.7
2. פיתוח מים ותגבור האספקה לדרום הארץ	172.8
3. שימור וניצול מקורות קיימים	54.3
4. ניצול קולחים ומי-שטפונות	86.0
5. שיפור אמינות אספקה, כולל חריש	37.7
6. התפלת מים	26.0
7. הגברת המטר	7.0
8. הוצאות נלוות	93.0
9. סה"כ	727.0

הפיתוח של משק המים בשנה האחרונה קידם והשלים את הביצוע של המפעלים שבהם הוחל בשנים קודמות, והמיועדים להגדיל את כמות המים המופקים בכ-110 מלמ"ק כמפורט להלן:

ה א ז ר ר	פיתוח מים חדשים (מלמ"ק)
רמת הגולן	10
עמקים, מרכז ונגב צפוני	54
בקעת הירדן	15
ג ל י ל	10
נגב וערבה	19
יהודה ושומרון	2
ס ה " כ	110

פירוט ותיאור מפעלי פיתוח המים בחשמ"א

רמת-הגולן

במסגרת ביסוס התשתית לאכלוס ופיתוח ההתיישבות החקלאית בגולן, הושלם וקורם הביצוע של מפעלי מים אשר יתרמו להגדלת כמות המים הזמינה בכ-10 מלמ"ק. המפעלים המבוצעים כוללים:

- מפעל עין סעיד המיועד לחפיסת מי ירמוך (השלמת ביצוע);
- מאגרים לחפיסת מי שטפונות;
- קידוחים שונים לאספקת מי שתיה;
- תגבור מערכת השאיבה מהכנרת לדרום רמת-הגולן.

היקף ההשקעות הסתכם בשנת התקציב חשמ"א בכ-43 מיליוני שקלים.

ג ל י ל

לצרכי ההתיישבות היהודית החדשה במרכז הגליל, נעשים מאמצים להרחיב את אספקת המים מהכנרת ומקידוחים לגושים: חפן, שגב, צלמון וטורען. היקף ההשקעות בשנת התקציב הסתכם בכ-30 מיליוני שקלים.

בקעת הירדן

בבקעה מתבצעת תכנית פיתוח מקיפה שחביא להסרת מגבלת המים כגורם מגביל בתכניות הפיתוח של האזור. בהתאם לכך, נמצאים בשלבי ביצוע שונים 14 קידוחים אשר יגדילו את תפוקת המים בכ-15 מלמ"ק/שנה. בנוסף נמצאים בביצוע מתקני חלוקה, תחנות וקוים הדורשים לאספקה סדירה של המים. היקף ההשקעות במפעלי מים בבקעה הסתכם בשנת התקציב בכ-43 מיליוני שקלים.

יהודה ושומרון

באזורים אלה מתרכזות תכנית הפיתוח באבטחת אספקת מי שתיה להתיישבות היהודית באזור, ע"י קדיחת קידוחים ליד הישובים השונים. לשם כך הוצאו בשנת התקציב 1981/82 כ-21 מיליוני שקלים, בנוסף לתקציב הספקת מים מיוחד.

רצועת עזה ופתחת שלום

באזור זה נמצאים בשלבי סיום ביצוע, תכניות הפיתוח להקמת פתחת-שלום וביסוס ישובי הרצועה בגוש קטיף. מערכת קידוחי הנקז בדרום הרצועה הושלמה, ואילו הקיום המסתעפים מהמערכת הארצית בקטרים "36 ו-46" נמצאים בביצוע. היקף הביצוע הסתכם בכ-9 מיליוני שקלים.

ע ר ב ה

ההרחבה והביסוס של ההתיישבות החקלאית בערבה, הצורך להבטיח אספקת מי שתיה לאילת, ורצבי המים של צה"ל המתפרסם באזור זה - מחייבים תכנית פיתוח נרחבת של מקורות המים המקומיים ע"י סדרת קידוחים עמוקים, מערכות הולכה ארוכות ומתקני התפלת מים. במוקד הפיתוח של אזור זה הושלם מפעל המים קר פארן-אילת, הכולל קו מרכזי המשתרע לאורך כ-100 ק"מ. מפעל זה מיועד להגביר את האספקה לאילת, ולהקטין את תלותה במתקני התפלת מים. לפיתוח המים בערבה הוקצו 14% מכלל התקציב של השנה האחרונה.

מרכז הארץ והנגב הצפוני

פיתוח מקורות מים חדשים במרכז הארץ מתרכז בעיקר בהשבת קולחים עירוניים, מי-שטפונות ונקזים חופיים, במגמה להגדלת סה"כ המקורות הזמינים לניצול. בשנת התקציב האחרונה הושם דגש להשבת קולחי חיפה במסגרת השלובת הקישור, וכן נעשו פעולות לקידום השבת קולחי גוש דן. סה"כ הושקעו בנושא זה בשנת התקציב 1981 - 86 מלש"ק.

כלל המערכת

על-סמך הפירוט הנ"ל, נראה כי סכום של כ-330 מיליוני שקלים (46%) הוצאו בשנת התקציב האחרונה לשם פיתוח מקורות מים חדשים ואספקה לאזורי הפיתוח וההתיישבות החדשה. יתרת התקציב יועדה לשם שימור וניצול המקורות הקיימים - 50 מיליוני שקל, לתגבור כושר ההולכה במערכת הארצית - 175 מלש"ק, ולשפור אמינות האספקה והוצאות שונות - 167 מיליוני שקל. הוצאה זו נעשתה במסגרת מפעל הירדן והמפעלים בבעלות צפון ודרום.

4. מחירי מים לחקלאות

מערכת מחירי המים לחקלאות מבוססת מאז שנת 1979 על:

(א) קביעת מחירי המים של חברת מקורות באופן ישיר ע"י שר החקלאות, באמצעות תקנות.

(ב) קביעת תעריפים הפרשיים. התעריפים לחדשים יוני, יולי, אוגוסט גבוהים ב-40% מאלה שנהוגים ביתר חודשי השנה, פרט למים הנצרכים בנגב ובערבה, ואלה המופקים ממעיינות בית-שאן.

(ג) הצמדת מחירי המים בשיעור של 0.6% לכל 1% שינוי לתעריפי החשמל ושאיבת מים. ההצמדה תתייחס לכל ההיטלים, גבולות ההענקה, חשלום מיוחד, תעריפים למקורות ולרשויות המקומיות.

(ד) בכיית היטל מוגדל מספקי מים פרטיים, בהשתתפות בפעולות לשימור משק המים המבוצעות ע"י חב' מקורות, ושאינן באות לביטוי בעלויות האספקה הישירות של ספקים אלה.

לוח מסכם את תקנות קרן איזון למים לחקלאות במשך שנת 1981. השינויים בתקנות הינם תוצאה מהפעלת ההצמדה לתעריפי חשמל.

לוח מסכם תעריפי מקורות למים לחקלאות, והמשתנים לאורך השנה עקב שינויים בתעריפי חשמל.

לוח 38: תקנות קרן איזון למים לחקלאות בשנת 1981

מספר תקנה	התקופה	ה י ט ל				מחיר מירבי	
		מקורות	אתרים	היטל	מענק	אג/מ"ק*	אג/מ"ק*
4185	מ-25.3.81-1.12.80	7.0	11.0	72.0	72.0	72.0	72.0
4216	מ-13.8.81-26.3.81	8.0	12.0	80.0	80.0	80.0	80.0
4260	מ-14.10.81-14.8.81	8.5	13.0	85.0	85.0	85.0	85.0
4278	מ-3.1.82-15.10.81	11.0	16.0	107.0	107.0	107.0	107.0

* אגרות חדשות.

לוח 39: תעריפי מים לחקלאות, המסופקים ע"י חב' מקורות

(א) נכון ל-26/3/1981

תעריף בחודשי אפריל-מאי	תעריף בחודשים יוני-אוג'	שם מפעל מקורות
(שקל/מ"ק)	(שקל/מ"ק)	
0.22	0.31	1) עמק הירדן
0.24	0.35	2) עמק הירדן
0.42	0.61	יסוד המעלה
0.50	0.70	אורן - חדרה
0.55	0.79	קרן - בנא, בית-שאן קידוחים
0.58	0.83	שומרון
		כפר גלעדי, גבול צפוני, רחלים, ראש-פינה, כפר-הנשיא, גולני, יבנאל, גליל מרכזי, עכו-שפרעם, מגדל-נצרת, רום כרמל, שומרון, נחל עירון, ביכורה, גוש דן, שפלת לוד, חולון, אשתאול, שואבה, שורק, גת, אשקלון לכיש
0.64	0.92	עמק מזרחי, שומרון - הרי אפרים
0.69	0.97	1) בתחום המועצה האזורית בית-שאן; 2) מחוץ לתחום המועצה האזורית בית-שאן

תעריף בכל חודשי השנה	תעריף בכל חודשי השנה	
(שקל/מ"ק)	(שקל/מ"ק)	
0.24	0.24	2) בית-שאן מעיינות שפעה
0.45	0.45	יוטבתא
0.54	0.54	בית-שאן קידוחים בכורה
0.70	0.70	נגב, כורנוב, הר הנגב, ערד, אילת, פארן, עין יהב, עין בוקק
0.80	0.80	

תעריף בעד כמות מים של 2000 מ"ק	תעריף בעד כמות מים של 2000 מ"ק	מיס לבריכות דגים
(שקל/מ"ק)	(שקל/מ"ק)	
0.22	0.24	3) בית-שאן - מעיינות
0.34	0.36	ש פ ע ה
0.42	0.45	יסוד המעלה

הערות:

1. במפעל מקורות יסוד המעלה יחול התעריף שבטור הימני על 1,800 המ"ק הראשונים לד' והתעריף שבטור השמאלי על 2,200 המ"ק הנוספים לדונם;
2. במפעל מקורות שבו מליחות המים המיועדים לשימוש בבריכות דגים עולה על 500 מיליגרם כלורידים לליטר יחול התעריף שבטור הימני על 1,000 המ"ק הראשונים לדונם והתעריף שבטור השמאלי על 3,000 המ"ק הנוספים לדונם.

לוח 39 (המשך): תעריפי מים לחקלאות, המסופקים ע"י חב' מקורות

(ב) נכון לתאריך 14/8/81

שם מפעל מקורות	תעריף בחודשי אפריל-מאי ספטמבר-מרס (שקל/מ"ק)	תעריף בחודשים יוני-אוג' (שקל/מ"ק)
1) עמק הירדן	0.23	0.32
2) עמק הירדן	0.25	0.37
יסוד המעלה	0.45	0.65
אורן - חדרה	0.53	0.74
קרן - בנא	0.58	0.84
שומרון	0.61	0.88
כפר גלעדי, גבול צפוני, רחלים, ראש פינה, כפר הנשיא, גולני, יבנאל, גליל מרכזי, עכו-שפרעם, מגדל-נצרת, רוס כרמל, שומרון, נחל עירון, גוש דן, שפלת לוד, חולון, אשתאול, שואבה, שורק, גת, אשקלון, לכיש	0.68	0.98
עמק מזרחי, שומרון - הרי אפרים	0.73	1.03

1) בתחום המועצה האזורית בית-שאן;
2) מחוץ לתחום המועצה האזורית בית-שאן.

תעריף בכל חודשי השנה (שקל/מ"ק)

0.25	2) בית שאן - מעיינות
0.48	ש פ ע ה
0.57	יוטבטא
0.85	נגב, כרנוב, הר הנגב, ערד, אילת, פארן, עין יהב, עין בוקק
0.74	בית-שאן קידוחים, ביכורה

תעריף בעד כמות מים של 2,000 מ"ק ראשונים לד' נוספים לד' (שקל/מ"ק)

0.23	0.25	3) מים לבריכות דגים
0.36	0.38	בית-שאן - מעיינות
0.45	0.48	ש פ ע ה
		יסוד המעלה

הערות:

1. במפעל מקורות יסוד המעלה יחול התעריף שבטור הימני על 1,800 המ"ק הראשונים לדונם והתעריף שבטור השמאלי על 2,200 המ"ק הנוספים לדונם;
2. במפעל מקורות שבו מליחות המים המיועדים לשימוש בבריכות דגים עולה על 500 מיליגרם כלורידים לליטר יחול התעריף שבטור הימני על 1,000 המ"ק הראשונים לדונם והתעריף שבטור השמאלי על 3,000 המ"ק הנוספים לדונם.

לוח 39 (המשך): תעריפי מים לחקלאות, המסופקים ע"י חב' מקורות

ג) נכון לתאריך 15/10/81

תעריף בחודשי אפריל-מאי	תעריף בחודשים יוני-אוג'	שם מפעל מקורות
(שקל/מ"ק)	(שקל/מ"ק)	
0.26	0.35	1) עמק הירדן
0.28	0.41	2) עמק הירדן
0.57	0.82	יסוד המעלה
0.67	0.93	אודן - חדרה
0.73	1.06	קרן - בנא
0.77	1.11	שומרון
		כפר גלעדי, גבול צפוני, רחלים, ראש פינה, כפר הנשיא, גולני, יבנאל, גליל מרכזי, עכו-שפרעם, מגדל-נצרת, רוס כרמל, שומרון, נחל עירון, גוש דן, שפלת לוד, חולון, אשתאול, שראבה, שורק, גת, אשקלון, לכיש
0.86	1.23	עמק מזרחי, שומרון - הרי אפרים
0.91	1.28	1) בתחום המועצה האזורית בית-שאן; 2) מחוץ לתחום המועצה האזורית בית-שאן.

תעריף בכל חודשי השנה (שקל/מ"ק)

0.28

0.60

0.72

1.07

0.93

2) בית-שאן - מעיינות

ש פ ע ה

יוטבטא

נגב, כודנוב, הר הנגב, ערד, אילת, פארן, עין-יהב, עין-בוקק

בית-שאן קידוחים, ביכורה

תעריף בעד כמות מים של 2,000 מ"ק נוספים לד' ראשונים לד' (שקל/מ"ק)

0.26

0.45

0.57

תעריף בעד כמות מים של 2,000 מ"ק ראשונים לד' (שקל/מ"ק)

0.29

0.48

0.61

3) מים לבריכות דגים

בית-שאן - מעיינות

ש פ ע ה

יסוד המעלה

הערות:

1. במפעל מקורות יסוד המעלה יחול התעריף שבטור הימני על 1,800 המ"ק הראשונים לדונם והתעריף שבטור השמאלי על 2,200 המ"ק הנוספים לדונם;
2. במפעל מקורות שבו מליחות המים המיועדים לשימוש בבריכות דגים עולה על 500 מיליגרם כלורידים לליטר יחול התעריף שבטור הימני על 1,000 המ"ק הראשונים לדונם והתעריף שבטור השמאלי על 3,000 המ"ק הנוספים לדונם.

לוח 39 (המשך): תעריפי מים לחקלאות, המסופקים ע"י חב' מקורות

(ד) נכון לתאריך 3/1/82

תעריף בחודשי אפריל-מאי ספטמבר-מרס (שקל/מ"ק)	תעריף בחדשים יוני-אוג' (שקל/מ"ק)	שם מפעל מקורות
0.27	0.36	1) עמק הירדן
0.29	0.42	2) עמק הירדן
0.61	0.88	יסוד המעלה
0.72	0.99	אורן - חדרה
0.78	1.13	קרן - בנא
0.82	1.19	שומרון
		כפר גלעדי, גבול צפוני, רחלים, ראש פינה, כפר הנשיא, גולני, יבנאל, גליל מרכזי, עכו- שפרעם, מגדל-נצרה, רום כרמל, שומרון, נחל עירון, גוש דן, שפלת לוד, חולון, אשתאול, שואבה, שורק, גת, אשקלון, לכיש
0.92	1.31	עמק מזרחי, שומרון - הרי אפרים
0.97	1.36	1) בתחום המועצה האזורית בית-שאן; 2) מחוץ לתחום המועצה האזורית בית-שאן.

תעריף בכל
חודשי השנה
(שקל/מ"ק)

0.29	בית-שאן - מעיינות
0.64	ש פ ע ה
0.77	יוטבטא
1.14	נגב, כורנוב, הר הנגב, ערד, אילת, פארן, עין-יהב, עין-בוקק
0.99	בית-שאן קידוחים, ביכורה

תעריף בעד כמות מים של 2,000 מ"ק ראשונים לד' (שקל/מ"ק)	תעריף בעד כמות מים של 2,000 מ"ק נוספים לד' (שקל/מ"ק)	מים לבריכות דגים
0.30	0.27	בית-שאן - מעיינות
0.49	0.46	ש פ ע ה
0.63	0.59	יסוד המעלה

הערות:

1. במפעל מקורות יסוד המעלה יחול התעריף שבטור הימני על 1,800 המ"ק הראשונים לדונם והתעריף שבטור השמאלי על 2,200 המ"ק הנוספים לדונם;
2. במפעל מקורות שבו מליחות המים המיועדים לשימוש בבריכות דגים עולה על 500 מיליגרם כלורידים לליטר יחול התעריף שבטור הימני על 1,000 המ"ק הראשונים לדונם והתעריף שבטור השמאלי על 3,000 המ"ק הנוספים לדונם.

לוח 41: המועסקים בחקלאות, ייעור ודיג בשנים תש"מ-תשמ"א

השנוי ב-%	תשמ"א	תש"מ	
-0.3	86.9	87.2	א. סה"כ (אלפים)
+0.3	77.3	77.1	מזה: ישראלים
-5.0	9.6	10.1	מהשטחים
			ב. כאחוז מכלל המועסקים במשק הלאומי
	6.5	6.6	סה"כ (מכלל המועסקים בישראל)
	6.1	6.2	מזה: ישראלים (מכלל המועסקים הישראלים)
	12.9	13.6	מהשטחים (מכלל המועסקים מהשטחים)

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

ד. מרכיב האנרגיה

(1) צריכת החשמל

לעומת גידול של 1.3% בצריכה הכוללת של החשמל, גדלה הצריכה בחקלאות בכ-0.2%, זאת בניגוד למגמה שהסתמנה בשנת תשמ"א לעומת תש"מ. אז קטנה צריכת החשמל בחקלאות בהשוואה לצריכה הכוללת - 5.1% בחקלאות לעומת גידול של 3.6% צריכה כוללת.

חלקה של צריכת החקלאות מהצריכה הכוללת עלה ל-15.8% בתשמ"א בהשוואה ל-15.1% בתש"מ אך עדיין ברמה נמוכה יותר בהשוואה לתשל"ט (16.5%).

לגבי שמושי הצריכה החקלאית של החשמל, חל גידול מהיר יותר בתשמ"א בצריכה לשם השקיה (+9.9%) לעומת ירידה בצריכת הישובים החקלאיים שהסתכמה ב-3.1%, התפתחות זו נובעת מהגידול בשאיבת המים הנובע ממיעוט המשקעים.

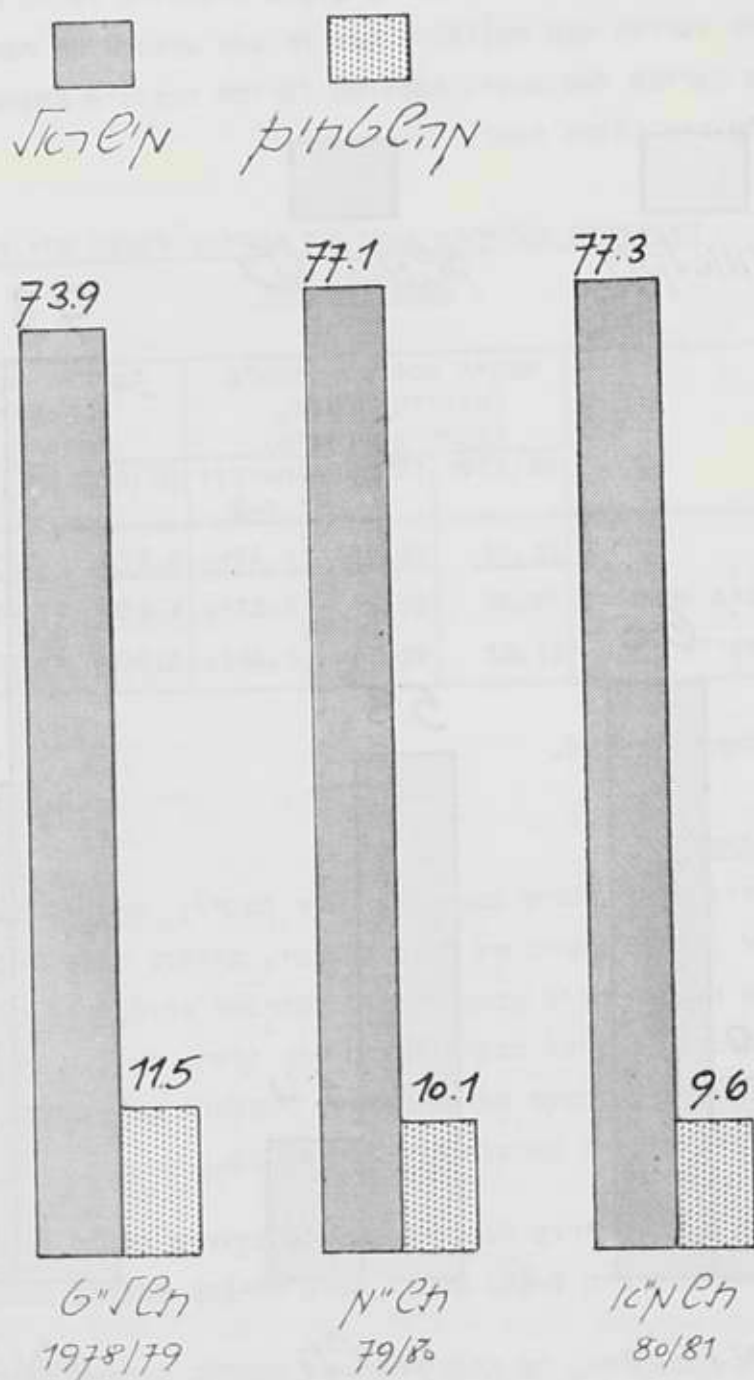
לוח 42: צריכת החשמל על-ידי החקלאות בשנים 1978/79 - 1980/81

(במיליוני קוט"ש)

1980/81	1979/80	1978/79	
10,865	10,730	10,352	הצריכה השנתית הכוללת
105.0	103.7	100.0	מ ד ד
1,722	1,621	1,707	הצריכה השנתית ע"י החקלאות
100.9	95.0	100.0	מ ד ד
15.8	15.1	16.5	אחוז הצריכה החקלאית מהכוללת
95.8	91.5	100.0	מ ד ד
447	461	433	צריכה ע"י יישובים חקלאיים
103.2	106.5	100.0	מ ד ד
1,275	1,160	1,274	צריכה לשם השקיה
100.1	91.1	100.0	מ ד ד

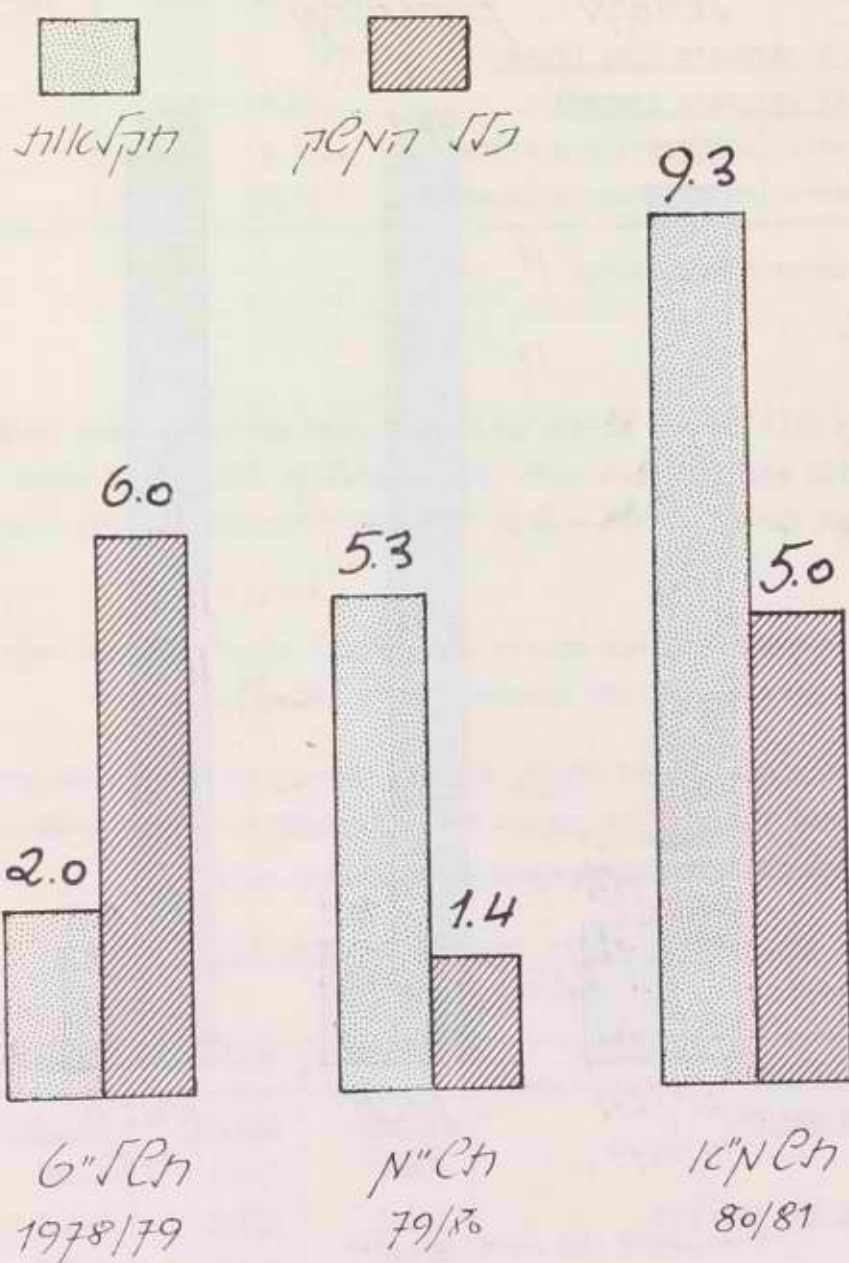
המקור: חברת החשמל לישראל

מאססקים בחקלאות באלפים

תאור גרפי: א.פ., המח' להמחשה, שח"מ

התוצר המקומי הנקי - שערי הגידול הריאליים (%)

הנתונים על שנויי מחירים והוצאה כללית לחשמל מצביעים על עליה ריאלית של כ-5.8% בהוצאה הכללית לחשמל ע"י החקלאות.

בכלל זה חלה ירידה ריאלית של כ-3% בישובים החקלאיים ועליה ריאלית של כ-10% בהוצאה לצריכה לשם השקיה - תמורות אלה משקפות את רמת הצריכה הגבוהה יחסית בצריכה לשם השקיה בהשוואה לצריכת הישובים החקלאיים, למרות שהעלות לקוט"ש היא נמוכה יותר.

לוח 43: השינויים במחירים ובהוצאה הכללית לחשמל ע"י החקלאות

בשנת 1980/81

ההוצאה הכללית לחשמל (במיליוני שקלים, במחירי 1980/81)			המחיר הממוצע לקוט"ש (אגורות חדשות במחירים שוטפים)			ס ה " כ
השינוי ב-%	1980/81	1979/80	השינוי ב-%	1980/81	1979/80	
+ 5.8	675.7	638.4	+196.1	39.23	13.25	צריכה ביישובים חקלאיים
- 3.0	196.3	202.4	+172.8	43.90	16.09	צריכה לשם השקיה
+10.0	479.4	436.0	+210.1	37.59	12.12	

המקור: חברת החשמל לישראל.

(2) שמוש באנרגיה בחקלאות

שינויים דרמאטיים שחלו בתחום האנרגיה בעשור האחרון, השפיעו בצורה משמעותית על החקלאות ועל מגזרים אחרים של המשק הלאומי. בייחוד בולט הדבר בחקלאות מפותחת, הצורכת חשומות רבות שבהן המרכיב האנרגטי גבוה, כמו דשנים, השקיה, מיכון וחומרי הדברה. בישראל הבעיה חמורה עוד יותר, אם מביאים בחשבון את ההוצאה הגבוהה לאנרגיה בהפקת המים. כידוע, החקלאות בארץ צורכת כ-10% מכלל האנרגיה לעומת 3-4 אחוזים בארצות מפותחות אחרות.

הפעולות הננקטות בארץ לקידום החסכון מתרכזות בקידום המ"פ (מחקר ופיתוח); כיום מגיע השימוש באנרגיה ל-60% ממחיר המים ול-20% מתפוקת החשמל בארץ.

בחקלאות מודרנית ומתוחכמת, יש ניצול-יתר של אנרגיה בייצור ישיר, כמו חממות, טיפול בתוצרת חקלאית (כגון, בתי-קירור, מנפחות, מדגירות ועוד).

נוסף לכך, קיימת פעילות רבה במחקר ופיתוח של מקורות אנרגיה חליפיים לצורכי החקלאות.

פיתוח אנרגיה חליפית

ישדאל קונה דלק ב-2 מיליארד דולר לשנה - מזה 10% לחקלאות - המהווים 200 מיליון דולר לשנה. לפי אומדן ראשון יש פוטנציאל לחסכון של כ-20%, שהם כ-40 מיליון דולר לשנה. עד כה נעשו פעולות משמעותיות שהתבטאו בצימצום צריכת הדלק בחממות עד כדי 50%. הדבר הושג ע"י שיפורים טכנולוגיים וניצולת טובה יותר של התנורים. ניתן לחסוך 20% בהפעלת משאבות מים על-ידי כיורן נכון ומתאים של המשאבות ועל-ידי מיחשוב מערכות ההשקיה.

לדוגמה: נפ"ח (ניצול פסולת חקלאית) בכפר-גלעדי. בקרוב תופעל תחנה נוספת בייגור. כן נבחנו פרויקטים נוספים בזיקים ובמקומות אחרים. נערכות בדיקות מבטיחות של ניצול קש-כוחנה להפקת אנרגיה; במקביל קיימים טיפוסים מיוחדים של חממות סולריות, והידרו-סולריות, אשר משתלבות במחקר לניצול אנרגיית השמש. בארץ הושגו הישגים גדולים בניצול אנרגיית השמש, בעיקר בתחום קולטי שמש ובריכות-סולריות ביבנה.

פרויקט נוסף עוסק בבדיקת אפשרויות ניצול עודפי חום מתחנות כוח חשמל, קיטור עודף ובלתי-מנוצל ניתן לשימוש לחימום חממות. הבדיקה נערכת בתחנת הכוח החדשה ליד קיבוץ זיקים. במקביל נערכים נסיונות דומים בארצות שונות. ברוסיה הגיעו להישגים משמעותיים בתחום זה.

המערכת האירגונית

לפי הסכם בין משרדי החקלאות והאנרגיה הוקמו גופים מקצועיים משותפים לעידוד מחקר ופיתוח בתחום האנרגיה בחקלאות, במבמה לסייע לחקלאים לחסוך באנרגיה - בתחום המחקר פועלת ועדה למחקר ופיתוח בראשותם של המדענים הראשיים בשני המשרדים. לרשות הוועדה תקציב משותף. חשיבות הנושא מחייבת הפניית משאבים רציניים. מה גם שהפוטנציאל המדעי שלנו שהוא ברמה בינלאומית גבוהה, יאפשר בעתיד יצוא ידע בתחום זה. ועדה מקצועית משותפת, בראשותו של מנהל הלשכה לחסכון באנרגיה, ליד משרד האנרגיה, משמשת כתובת לפניות החקלאים בכל הקשור למימון ממלכתי-חלקי, של פרויקטים לחסכון באנרגיה.

שיתוף פעולה בינלאומי

ישראל הצטרפה לאחרונה לרשת אירופית חדשה לשיתוף פעולה בתחום המחקר לאנרגיה בחקלאות. רשת זו פועלת במסגרת "אירגון המזון והחקלאות", באמצעות הוועדה האירופית של האירגון.

ישראל היא אחת מבין אחת-עשרה מדינות במערב אירופה ומזרחה שהצטרפה לרשת זו. מטרת הרשת, היא להגיע לתיאום ולביצוע משותף של מחקרים בנושא אנרגיה בחקלאות, וכן לצמצם את הכפילויות הקיימות בתחום זה בארצות המפותחות.

פיתוח מקורות אנרגיה מתחדשים

מערכת המחירים של הדלק נמצאת בחודשים האחרונים בירידה. זו נובעת בעיקרה מצימצום הצריכה בארצות המפותחות עד כדי 14%. לפי אומדנים של הבנק העולמי ומוסדות מחקר בארצות-הברית, צפויה עלייה מתונה בשנים הקרובות, במחירי האנרגיה, שחסתכם בכשלושה אחוזים ריאליים בשנה. יחד עם זאת, נמשך בעולם המאמץ הגדול למציאת מקורות אנרגיה חליפיים. כך, למשל, צופה אירגון המזון והחקלאות שליד האו"ם, כי בשנת 1990 תהווה האנרגיה הגרעינית כ-15 אחוז מכלל צריכת האנרגיה בעולם לעומת חמישה אחוזים ב-1980. בד-בבד מתרחב השימוש בפחם ובאנרגיה הידרואולית וביאור-תרמית. המדענים הגיעו למסקנה, שאין לחפש כיום מקור אחד מרכזי-חליפי לדלק. לדעתם, הפתרון טמון בפיתוח מקביל של מקורות אנרגיה מתחדשים כמו: שמש, רוח, פסולת צמחית, מפעלי מים ועוד. אחת הדוגמאות לכך הם הניסויים הנערכים במפעלים האזוריים בשער-הנגב לייבוש סולרי של ירקות ופירות במקום שימוש בדלק וחשמל.

להלן לוח המצביע על תחזית הביקוש לאנרגיה בחקלאות בשנת 1985:

לוח 44: תחזית אנרגיה בחקלאות לפי ענפים וחשומות בשנת 1985 בישראל

(באלפי טונות שווה-ערך נפט)

ענף	אנרגיה ישראל	מים	דשנים וחומרי הדברה	תרבילה	חומרים	טיפול בתוצרת	סה"כ הענף	אחוז מסה"כ החקלאות
מטעים	47.4	171.4	21.1	70.7	7.6	18.4	336.6	34.1
גידולי שדה	57.8	141.2	50.2	2.3	0.2	8.4	260.1	26.4
ירקות	14.2	54.7	18.3	42.7	5.4	8.1	143.5	14.6
פרחים	81.0	5.9	2.3	25.6	0.4	0.4	115.7	11.7
בעלי-חיים	60.5	7.5	-	3.8	18.9	39.3	129.9	13.2
סה"כ חקלאות	260.9	380.7	91.9	145.1	32.6	74.6	985.8	100.0

המקור: האגף לסקר וייעוץ כלכלי

ה. היקף ההון ומערכת האשראי

1. ההשקעה הגולמית והנכיה בחקלאות

ההשקעה הגולמית בחקלאות בשנת 1981 הסתכמה בכ-4.3 מיליארד שקל במחירים שוטפים לעומת כ-1.95 מיליארד שקל ב-1.80. במחירים קבועים הסתכמו ההשקעות של 1981 בכ-2.0 מיליארד שקל (במחירי שנת 1980), המהווים עליה ריאלית ב-1981 של כ-2% לעומת ירידה ריאלית של כ-23% אשחקד.

יצויין כי בשנים האחרונות מסתמנת ירידה בחלקה של ההשקעה הגולמית בכלל ערך הייצור - 19% בתש"א לעומת 30% ו-23% בתש"ט ותש"מ בהתאמה.

משקלה של סך ההשקעה הנכיה הגיע לכ-34% מסה"כ ההשקעה הגולמית.

ההשקעה הנכיה במשקים חקלאיים מהווה כ-33% מכלל ההשקעה הנכיה לעומת 67% בתשתית ובמפעלים איזוריים.

משקלה הקטן של ההשקעה הנכיה במטעים מצביע על מגמת הירידה בקצב ההתרחבות של הענף. אותה המגמה ניכרת גם בהשקעות במיכון חקלאי וגם בהשקעות במפעלים איזוריים וארציים.

התפלגות ההשקעה הגולמית בשנת 1981 הינה כדלקמן: כ-58% מההשקעה - 2.5 מיליארד שקל - הופנו למשקים חקלאיים ו-1.8 מיליארד שקל - המהווים כ-42% מההשקעה - הושקעו בתשתית ובמפעלים איזוריים.

פירוט ההשקעות בענפים השונים ניתן לראות בלוח הבא:

לוח 45: אומדן ההשקעה הנקיה והגולמית בחקלאות לפי ענפים בשנת 1981
(במליוני שקלים, במחירי 1981)

השקעה גולמית		השקעה נקיה		
באחוזים	במליוני שקלים	באחוזים	במליוני שקלים	
100.0	4314.1	100.0	1470.5	סה"כ כללי
58.3	2513.4	33.4	491.6	1. סה"כ משקים חקלאיים
18.3	789.3	10.0	146.9	א. גידולים, סה"כ
8.9	385.6	1.8	26.6	1. מטעים
9.4	403.7	8.2	120.3	2. חממות, סה"כ
8.2	354.7	7.4	108.9	א) פרחים
1.2	49.0	0.8	11.4	ב) עגבניות
13.0	561.0	9.6	140.7	ב. בעלי-חיים, סה"כ
2.6	112.2	0.9	13.5	1. רפת, סה"כ
1.7	73.9	0.2	2.5	א) רפת חלב
0.8	38.3	0.7	11.0	ב) רפת בשר
9.4	404.5	8.0	116.9	2. לול
0.3	15.0	0.2	3.0	3. מדגה
0.5	22.0	0.4	6.0	4. צאן
0.2	7.3	0.1	1.3	5. מכורות
8.5	365.6	2.4	36.0	ג. מיכון חקלאי
0.6	26.0	1.5	22.1	ד. ניקוז קרקע במשקים
17.9	771.5	9.9	145.9	ה. ציוד ורשת השקיה במשקים
41.7	1800.7	66.6	978.9	2. סה"כ תשתית ומפעלים איזוריים
10.1	437.0	7.3	107.3	א. מפעלים איזוריים וארציים
16.9	727.0	24.5	360.0	ב. מפעלי מים
7.5	325.0	19.9	293.0	ג. ייעור והכשרת קרקע
2.1	92.0	4.8	70.0	ד. תשתית וייעור השימוש במים
0.8	36.0	2.1	30.6	ה. ניקוז איזורי
0.1	3.7	-	-	ו. דייג ימי
4.2	180.0	8.0	118.0	ז. מאגרים

המקור: האגף לסקר וייעוץ כלכלי

2. שינויים בהיקף ובמבנה ההשקעה הריאלית*

היקף ההשקעה הגולמית במשקים חקלאיים מצביע על עליה בשיעור של כ-11% בשנת 1981, לעומת ירידה של כ-27% אשחקד.

בשנה הנסקרת חלה ירידה של כ-2% בענף המטעים לעומת עליה של כ-18% בשנה שעברה. בשנת 1981 חל גידול של כ-39% בענף הפרחים, לעומת ירידה ריאלית גדולה (60%) אשחקד.

גם בשנה זו חלה ירידה בשיעור של כ-13% בהשקעות במיכון חקלאי.

ההשקעות בתשתית ובמפעלים איזוריים קטנו ריאלית בשיעור של 8.3%, לעומת ירידה של כ-20% אשחקד.

ההשקעה במפעלים איזוריים ירדה בשנה זו בכ-19%, ובמפעלי מים אנו רואים צמצום ב-14%.

ההשקעה במאגרים בשנת 1981 עלתה ב-28%.

בלוח הבא מובאים השינויים בהיקף ההשקעות לפי ענפים:

ענף	1981	1980	1979	1978
השקעה גולמית	116.8	100.0	100.0	100.0
משקים חקלאיים	111.0	100.0	100.0	100.0
מטעים	118.0	100.0	100.0	100.0
פרחים	139.0	100.0	100.0	100.0
מיכון חקלאי	87.0	100.0	100.0	100.0
תשתית	91.7	100.0	100.0	100.0
מפעלים איזוריים	91.7	100.0	100.0	100.0
מפעלי מים	86.0	100.0	100.0	100.0
מאגרים	128.0	100.0	100.0	100.0
השקעה נטו	116.8	100.0	100.0	100.0
משקים חקלאיים	111.0	100.0	100.0	100.0
מטעים	118.0	100.0	100.0	100.0
פרחים	139.0	100.0	100.0	100.0
מיכון חקלאי	87.0	100.0	100.0	100.0
תשתית	91.7	100.0	100.0	100.0
מפעלים איזוריים	91.7	100.0	100.0	100.0
מפעלי מים	86.0	100.0	100.0	100.0
מאגרים	128.0	100.0	100.0	100.0

* מדד המחירים בשנת 1981 עלה בשיעור של 116.8% (בממוצע שנה 1981 לעומת ממוצע שנה 1980).

לוח 46: השנוריים במבנה ההשקעה הגולמית ובהיקפה בשנת 1981 לעומת שנת 1980

שינוי ב-%	השקעה גולמית		
	1981 במחירים קבועים של שנת 1980 (במיליוני שקל)	1980 במחירים שוטפים (במיליוני שקל)	
+ 2.1	1989.8	1948.6	סה"כ כללי
+ 11.2	1159.4	1042.6	1. סה"כ משקים חקלאיים
+ 20.5	364.1	302.1	א. גידולים, סה"כ
- 2.1	177.9	181.7	1. מטעים
+ 54.6	186.2	120.4	2. חממות
+ 39.7	163.6	117.1	א) פרחים
+ 584.8	22.6	3.3	ב) עגבניות
+ 16.6	258.8	221.9	ב. בעלי-חיים, סה"כ
+ 21.0	51.8	42.8	1. רפת, סה"כ
- 3.4	34.1	35.3	א) רפת חלב
+ 136.0	17.7	7.5	ב) רפת בשר
+ 19.1	186.6	156.7	2. לרל
- 1.4	6.9	7.0	3. מדגה
x	10.1	10.0	4. צאן
- 37.0	3.4	5.4	5. מכוורת
- 13.5	168.6	195.0	ג. מיכון חקלאי
+ 25.0	12.0	9.6	ד. ניקוז קרקע במשקים
+ 13.3	355.9	314.0	ה. ציוד ורשת השקיה במשקים
- 8.3	830.4	906.0	2. סה"כ תשתית ומפעלים איזוריים
- 19.4	201.4	250.0	א. מפעלים איזוריים וארציים
- 14.0	335.3	390.0	ב. מפעלי מים
x	150.0	150.0	ג. ייעור והכשרת קרקע
+ 6.0	42.4	40.0	ד. תשתית וייעור השימוש במים
+ 76.6	16.6	9.4	ה. ניקוז איזורי
- 15.0	1.7	2.0	ו. דייג ימי
+ 28.5	83.0	64.6	ז. מאגרים

המקור: האגף לסקר וייעוץ כלכלי.

3. ההון החוזר לחקלאות

מגמות במימון ובאשראי בחקלאות שהיו בשנת תש"מ נמשכו גם בשנת תשמ"א. סך האשראי המכורן בשקלים ובמטבע חוץ בשנים תשל"ו-תשל"ח היווה כ-60% מכלל האשראי השוטף למיגזר החקלאי. בשנת תשל"ט ירד חלקו ל-47% ובשנת תש"מ ובשנת תשמ"א הגיע לכ-51%.

האשראי השוטף במטבע חוץ בשנת תשמ"א היווה 59% מכלל האשראי השוטף לחקלאות, בדומה לשנת תש"מ.

לוח 47: היקף האשראי השוטף לחקלאות לפי מקורות האשראי

אשראי מאמצעים חופשיים	אשראי מוכרן		אשראי מפקדונות מאושרים למתן הלוואות				
	מט"י	מט"ח	מט"י	מט"ח	מט"י	סה"כ	
573.1	274.2	523.1	498.4	147.8	1156.0	3176.5	31.12.79
653.8	378.9	716.1	285.3	225.4	1445.6	3705.1	31.3.80
810.0	464.9	642.0	577.1	225.6	1814.3	4533.9	30.6.80
891.8	536.6	577.3	1075.0	286.2	2161.1	5528.0	30.9.80
732.2	413.6	614.6	609.0	221.3	1644.3	4235.0	ממוצע תש"מ (מחירים שוט')
1019.9	553.0	1163.3	1141.8	316.6	2884.8	7052.3	31.12.80
1283.0	815.3	1671.8	551.6	379.0	3593.7	8294.3	31.3.81
1766.9	1065.8	1483.1	1083.6	403.3	4509.9	10312.7	30.6.81
1928.9	1126.3	1398.2	1886.4	469.8	5718.4	12528.0	30.9.81
1499.7	890.1	1429.1	1159.1	392.2	4176.6	9546.8	ממוצע תשמ"א (מחירים שוט')
476.9	232.7	543.9	480.5	148.0	1214.1		31.12.80
600.3	348.1	782.2	235.5	177.3	1534.5		31.3.81
826.7	481.5	693.9	489.5	188.7	2037.4		30.6.81
848.2	531.2	614.8	889.7	206.6	2697.2		30.9.81
688.0	398.4	658.7	523.8	180.2	1870.8		ממוצע תשמ"א (מחירי תש"מ)
-6.0	-3.7	+7.2	-14.0	-18.6	+13.8		השינוי הריאלי ב- תשמ"א לעומת תש"מ

השינויים שחלו במשך השנה בהיקף האשראי לחקלאות במט"י ובמט"ח התחלקו לשני חלקים: ירידה באשראי בשני הרבעונים הראשונים ועליה בהיקף האשראי בשני הרבעונים האחרונים של שנת תשמ"א. בסך הכל לא חלו שינויים משמעותיים בהיקף האשראי, כפי שהדבר מתבטא בלוח הבא.

לוח 48 :

השנתי בהיקף האשראי לחקלאות במט"י ובמט"ח
(במיליוני שקלים)

רבעון	תש"מ (במחירים שוטפים)	תשמ"א (במחירים שוטפים)	שינוי ריאלי ב-%
רבעון 1	3176.5	7052.3	- 6.56
רבעון 2	3705.1	8294.3	- 4.41
רבעון 3	4533.9	10312.7	+ 2.75
רבעון 4	5528.0	12528.0	+ 6.89
סה"כ בממוצע שנתי	4235.0	9546.8	+ 0.81

עיקר הירידה באשראי בשנת תשמ"א חלה בסעיפי האשראי מפקדונות מאושרים במט"ח ובאשראי המכרז במט"י.

הגידול באשראי התבטא באשראי מפקדונות מאושרים במט"י ואשראי מכרז במט"ח, כפי שהדבר מתבטא בלוח הבא:

לוח 49 :

השינויים בהיקף האשראי לחקלאות (במחירים קבועים לשנת תש"מ)

אשראי מפקדונות מאושרים	מט"ח			מט"י		
	תש"מ	תשמ"א	השינוי ב-%	תש"מ	תשמ"א	השינוי ב-%
אשראי מוכרז	221.0	180.2	-18.6	1644.3	1870.8	+13.8
אשראי מאמצעים אישיים	614.6	658.7	+ 7.2	609.0	523.8	-14.0
	732.2	688.0	- 6.0	413.6	398.4	- 3.7

היקף האשראי המוכרז לייצור המקומי בשנת תשמ"א הסתכם בכ-370 מיליוני שקל.

לוח 50 :

האשראי המוכרז להון חוזר לשוק המקומי בשנת תשמ"א
(מיליוני שקל, בממוצע שנתי)

נרש האשראי:	סה"כ
קרן סיוע	110
קרן מיוחדת למטרות ספציפיות בהון חוזר	40
קונברסיה	120
פדיון מלוות מלחמה של משקים קיבוציים	100
	370

המקור: משרד החקלאות, המחלקה לאשראי ופיתוח

אחוז האשראי המוכרז ביחס לערך הייצור לשוק המקומי בשנת תשמ"א הגיע לכ-2.5% לעומת כ-1.4% בשנת תש"מ.

4. מחיר האשראי

בשנת תשמ"א מקורות האשראי שעמדו לרשות הסקטור החקלאי היו כבשנת תש"מ:
(א) אשראי בחו"ל; (ב) אשראי במט"ח; (ג) אשראי ממקורות חופשיים של הבנקים.
העלות האפקטיבית של האשראי בחו"ל המתיחסת למשק כולו ובכללו החקלאות,
השתנתה בשנת תשמ"א לעומת תש"מ כמפורט בלוח הבא:

לוח 51: עלות אפקטיבית ממוצעת של האשראי בחו"ל לסקטור החקלאי

רביע	עלות רבעונית		עלות רבעונית על בסיס שנתי	
	תש"מ	תשמ"א	תש"מ	תשמ"א
1	23.5	31.3	132.6	197.2
2	28.3	28.7	171.5	174.3
3	26.9	28.1	159.3	169.3
4	29.3	28.4	179.0	172.0
ממוצע שנתי	27.0	29.1	160.6	173.7

המקור: בנק ישראל

לוח 52: שערי הריבית לאשראי מוכווני בקרנות הייצור ליצוא במטבע מקומי

רבעון	י ש י ר		ע ק י ר	
	תש"מ	תשמ"א	תש"מ	תשמ"א
1	18.71	57.00	21.26	66.50
2	26.00	43.00	25.14	66.50
3	30.50	38.50	28.72	66.50
4	34.67	38.50	39.30	66.50
ממוצע שנתי	27.50	44.25	28.60	66.50

המקור: בנק ישראל

פרק רביעי: סדר החוץ של החקלאות

א. מאזן הסדר

נחוני מאזן סדר החוץ של החקלאות בשנה תשמ"א מצביעים על גרעון של כ-190 מיליון \$, בהשוואה לגרעון של כ-33 מיליון \$ בתשמ"ב, כ-10% ו-2% מנפח הסחר בשנים אלה בהתאמה (בשנים תשל"ח ותשל"ט מאזן הסדר היה חיובי).

נפח הסחר (יצוא ויבוא) גדל בתשמ"א בכ-13% נומינאלית לעומת תשמ"ב. ריאלית, כמעט ולא חל שנוי בין השנים הנ"ל.

עודף היבוא בשנת תשמ"א נבע מהגידול הניכר ביבוא תוצרת חקלאית מעובדת, בעיקר מוצרי בשר וסוכר. מבין מרכיבי היבוא בולט חלקו של יבוא גידולי שדה וזרעים המהווים מעל למחצית יבוא התוצרת הטרייה.

לוח 53: מאזן סדר החוץ של החקלאות בשנים תשמ"א-תשמ"ב (במיליוני דולרים; יצוא פו"ב, יבוא סי"פ)

תשמ"א			תשמ"ב			
עודף (+) או גרעון (-)	יבוא	יצוא	עודף (+) או גרעון (-)	יבוא	יצוא	
-189.5	1,092.4	902.9	-33.0	900.0	867.0	תוצרת חקלאית טרייה ומעובדת, ס"ה
-74.4	649.9	575.5	-0.8	583.9	583.1	תוצרת חקלאית טרייה, סה"כ
-409.1	535.8	126.7	-337.1	467.0	129.9	גידולי שדה וזרעים
+66.8	3.0	69.8	+40.1	3.2	43.3	ירקות, תפוחי אדמה ומיקשה
+83.5	1.9	85.4	+94.2	1.8	96.0	בגנות
+256.4	-	256.4	+246.8	-	246.8	פרי הדר (כולל אתרובים)
-20.9	46.4	25.5	+11.9	40.2	52.1	מטעים אחרים
+3.3	4.3	7.6	+9.3	1.3	10.6	ל ו ל
-0.1	0.2	0.1	+0.2	0.1	0.3	דייב ימי ודייב אגמים
-16.0	20.0	4.0	-12.6	16.7	4.1	בעלי-חיים אחרים ומוצריהם
-38.3	38.3	-	-53.6	53.6	-	ע צ י ם
-115.1	442.5	327.4	-32.2	316.1	283.9	תוצרת חקלאית מעובדת, סה"כ
-121.1	171.2	50.1	-52.9	96.8	43.9	מוצרי בשר ודגים
+165.3	31.2	196.5	+141.3	36.7	178.0	מוצרי פירות וירקות
+4.8	16.9	21.7	-6.8	24.2	17.4	שימני מאכל
-135.4	136.4	1.0	-85.9	85.9	-	ס ו כ ר
-28.7	86.8	58.1	-27.9	72.5	44.6	ש ו נ ו ת

הערה: נחוני תשמ"ב מתוקנים.

המקור: עיבודי האגף לסקר וייעוץ כלכלי על סמך נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

נתוני הלוח הנ"ל מצביעים על גרעון של 74.4 מיליון \$ של תוצרת חקלאית טריה לעומת איזון בסחר מוצרים אלה בשנת תש"מ. כמחצית ממוצרי יבוא אלה הם של גדולי שדה וגרעינים למיניהם (יבוא הגרעינים הסתכם בשנים תשמ"א ותש"מ בכ- 1.0 מיליון טון).

בנתוני הסחר של תוצרת חקלאית מעובדת בולט עודף היצוא של מוצרי פירות וירקות ולעומתו הגידול הניכר ביבוא הסוכר - 136 מיליון \$ לעומת כ- 86 מיליון \$ בתש"מ.

מבנה סחר החוץ של החקלאות בשנים תש"מ ותשמ"א מובא בלוח שלהלן:

לוח 54: מבנה סחר החוץ של מוצרי החקלאות בשנים תש"מ-תשמ"א (באחוזים)

	תש"מ		תשמ"א	
	יצוא	יבוא	יצוא	יבוא
סה"כ תוצרת חקלאית טריה ומעובדת	100.0	100.0	100.0	100.0
תוצרת חקלאית טריה	67.3	64.9	63.7	59.5
תוצרת חקלאית מעובדת	32.7	35.1	36.3	40.5

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

עפ"י הנתונים הנ"ל מסתבר כי בחלקו של היצוא תוצרת החקלאית טריה, המהווה את המרכיב העקרי ביצוא החקלאי, נמשכת מגמת הירידה-היחסית, וחלקה הגיע לכ- 64% בהשוואה לכ- 67% בין השנים תש"מ ותשמ"א בהתאמה. במקביל עלה חלקה של יצוא התוצרת המעובדת מכ- 33% ל- 36% בשנים הנ"ל, בהתאמה.

מגמה דומה הסתמנה במבנה היבוא לעומת ירידה בחלקו של יבוא תוצרת מוצרים ראשוניים - חלה עליה בחלקו של יבוא תוצרת החקלאית המעובדת מכ- 35% לכ- 41% בשנים אלה בהתאמה.

ב. היצוא החקלאי

בהמשך למגמה שאפיינה את התפתחות היצוא הכולל בשנת תש"מ בולטת הירידה היחסית ביצוא החקלאי לעומת ענפי יצוא אחרים, יצויין כי הסיבות העקריות להתפתחות זו של היצוא החקלאי נובעות משלוב של מספר גורמים:

1. הגדלת כמויות בחלק מהמוצרים שהשפיעו על רמת המחירים.
2. הרעת תנאי הסחר.
3. השפעת מתחרים.
4. הרעה במצב הכלכלי במרבית ארצות היעד.
5. חורף קר מאד ואביב גשום ומושלג בארצות אלה פגעו קשה בביקוש למוצרי אביב.
6. בחלק מהגידולים היה איחור בהבשלה.

ביצוא מרבית ענפי החקלאות הסתמנה עליה שקוזה כירידה של יצוא הפירות (שנבע בעקב מהמשבר שפקד את יצוא האבוקדו), וכן מירידה ביצוא בעלי-חיים שונים. יצוא ההדרים ששמר על רמת ערך היצוא של השנה הקודמת - כ-243 מיליון \$, הקטין חלקו היחסי בכלל היצוא החקלאי מכ-31% ל-29 אחוז בין השנים תשמ"מ ותשמ"א בהתאמה. יצויין כי אף שחלק ניכר מהביקוש בשווקי אירופה נתון בידי ישראל, לא היתה התרחבות לשווקים חדשים מחד גיסא, ומאידך גיסא גברה התחרות מצד מדינות כגון ספרד ופורטוגל העומדות להצטרף לשוק המשותף.

להלן פירוט נתוני היצוא החקלאי הטרי והמעובד בשנים תשמ"מ ותשמ"א; מתוכם משתקפת עליה ביצוא החקלאי בכ-8% במחירים שוטפים. במחירים קבועים חלה נסיגה (כשלוקחים בחשבון את שער האינפלציה הפנימית ויחס ה-\$ שהתחזק ביחס למטבעות מקומיים בארצות היעד). היצוא הטרי גדל נומינאלית ב-3.1% בלבד לעומת גידול של כ-22% ביצוא תוצרת חקלאית מעובדת.

ראוי לציין כי לאור הקשיים אליו נקלע היצוא החקלאי, נרתם האוצר לעזרת הענפים השונים אם בצורת מענקים מיוחדים שנתנו לכל היצוא החקלאי על-פי הערך המוסף לכל ענף (בחדשי היצוא פברואר-יוני 1981), ואם בצורת תמיכה ישירה לכל ענף בתום עונת היצוא. ס"ה התמיכה הסתכמה בכ-27 מיליון \$; יחד עם זאת (להוציא ענף הירקות), התמיכה ניתנה מאוחר מדי - ושמשה יותר כמכשיר לכבות "שריפות" מאשר לכוון מדיניות. אילו נתנה התמיכה תוך כדי עונת היצוא או היתה ידועה מראש תוך ביצוע היצוא, נתן היה להשפיע על הכוונת השוק ולשפר רווחיות היצוא.

לוח 55: יצוא תוצרת חקלאית מקומית* טריה ומעובדת בחש"מ ובחש"מ א
(במיליוני \$ פר"ב)

השינוי ב-%	חש"מ א	חש"מ	
+ 8.0	846.8	784.2	היצוא הכולל
+ 3.1	599.1	581.4	יצוא תוצרת טריה
+ 0.1	242.6	242.3	הדרים**
+ 5.1	356.5	339.1	יצוא תוצרת טריה, ללא הדרים
-34.4	53.3	81.3	פירות
+30.2	36.0	27.6	ירקות, תפוחי-אדמה ומיקשה
+24.2	84.3	67.9	גבנות
+14.3	9.8	8.6	אגוזי אדמה
+15.6	114.8	99.3	כותנה
+ 3.8	8.7	8.4	זרעים
+41.6	1.0	0.7	גידולי שדה שונים
+ 8.4	47.2	43.5	לול
-22.2	1.4	1.8	בעלי-חיים אחרים ותוצרתם
+22.2	247.7	202.8	יצוא תוצרת מעובדת
+17.3	145.8	124.3	מוצרי הדרים***
+29.9	101.9	78.5	יצוא תוצרת מעובדת, ללא מוצרי הדרים
-28.3	17.2	24.0	מוצרי כותנה
+41.5	8.9	6.3	מוצרי פירות
+60.7	52.9	32.9	מוצרי ירקות, תפוחי-אדמה ומיקשה
+ 1.0	6.3	6.3	משקאות
+84.4	16.6	9.0	מוצרים מן החי

המקור: המרכז לסחר חוץ, משרד החקלאות ועיבודי האגף לסקר וייעוץ כלכלי.

הערה: האחוזים חושבו לפני עיגול המספרים; ההבדל בין לוח זה והלוח על מאזן סחר חוץ נובע מהגדרות שונות של למ"ס והמרכז לסחר חוץ.

* לא כולל יצוא הנובע מיבוא חומרי גלם ועיבודם.

** לא כולל הדרים עזה;

*** כולל שמנים אחרים.

ביעדי היצוא החקלאי של ישראל לא חל שנוי משמעותי, עקרו מופנה לארצות מערב אירופה. במידת-מה נפתחו שווקים חדשים למספר מוצרי יצוא כגון פרחים לארצות הברית, ומאז 1980 נפתח השוק המצרי ליצוא מישראל לאחר שנחתם הסכם לשתוף פעולה בין שתי המדינות. יצוא למדינה זו עלה מ-6 מיליוני דולר בתש"מ לכ-10 מיליון דולר בתשמ"א (ראה פירוט בפרק הראשון).

ג. היצוא הטרי

ערך היצוא הטרי גדל בין השנים תש"מ לתשמ"א מכ-581 מיליון \$ ל-599 מיליון \$ - גידול של 3% במחירים שוטפים. ריאלית חלה ירידה ביצוא מוצרים אלה. בהרכב סל היצוא חלו מספר שנויים בין השנים הנ"ל, חלקם של ההדרים בכלל התמורה ירד מכ-41.7% ל-40.5%. בחלקו של יצוא הפירות חלה ירידה מ-14% לכ-9%, הירידה נובעת בעקר מירידת הכמות ביצוא האבוקדו, שקטנה לכ-6 אלפים טון בהשוואה לכ-26 אלף טון בתש"מ. גם הפדיון לטון לא ענה על הצפיות בהשוואה למחירי שנה קודמת.

ביצוא הירקות על אף הגידול הכמותי הניכר בהשוואה לשנה קודמת, גדל הפדיון בשעור נמוך יותר, כתוצאה מקשיי מכירה (מתחרים) ובשל מגמת התחזקות הדולר. חלקו של יצוא הירקות עלה מכ-4.7% לכ-6% ביצוא הטרי בין השנים תש"מ ותשמ"א בהתאמה.

בפרחים התעוררה ביתר חריפות בעית הכדאיות של חמום בוררדים לאור מגמת החלשות המטבעות האירופיים ועליה במחירי הדלק. המגדלים לא חממו, וכתוצאה מכך נפגעה איכות חלק מסוגי הפרחים בהשוואה לשנה הקודמת. למרות שכמות היצוא אף גדלה. גם בסל היצוא גדל במידת-מה חלקו של סעיף ה"גננות" מ-11.7% לכ-14.1% בין השנים הנ"ל, בהתאמה.

את התמורות במבנה היצוא החקלאי הטרי בין השנים תש"מ ותשמ"א נתן לראות בלוח המרבא להלן:

לוח 56: מבנה יצוא התוצרת החקלאית הטריה בשנים תש"מ ותשמ"א -

ענפים עיקריים

(באחוזים)

תשמ"א		תש"מ		
כולל	ללא	כולל	ללא	
הדרים	הדרים	הדרים	הדרים	
100.0	100.0	100.0	100.0	יצוא תוצרת חקלאית טריה, סה"כ
40.5	41.7			הדרים
100.0	100.0	100.0	100.0	יצוא תוצרת טריה, ללא הדרים
59.5	58.3	58.3	58.3	פירות
15.0	14.0	14.0	14.0	ירקות, תפוחי-אדמה ומיקשה
10.1	4.7	8.1	4.7	גבנות
23.6	11.7	20.0	11.7	אגוזי אדמה
2.7	1.5	2.5	1.5	כריתנה
32.3	17.1	29.4	17.1	זרעים
2.4	1.4	2.5	1.4	גידולי שדה שונים
0.3	0.1	0.2	0.1	לול
13.2	7.5	12.8	7.5	בעלי חיים אחרים ותוצרתם
0.4	0.3	0.5	0.3	

המקור: המרכז לסחר חוץ ומשרד החקלאות

ד. ברוחיות היצוא

בשנת תשמ"א נמשכה מגמת הירידה ברווחיות היצוא שאופיינה מאז תחילת המהפך הכלכלי בשנת תשל"ח, שבעקבותיה שונחה השיטה לעידוד היצוא, קטנה התמיכה ובוטלו התמריצים הישירים באמצעות שערי מטבע ונקבעו שער חליפין נייב אחד לכל היעדים ולכל סוגי התוצרת. בנוסף לכך, חלה הרעה כתנאי המימון אם כי עדיין נשמרה העדפה מסוימת לענפי היצוא: סבסוד האשראי נשאר הכלי היחיד שהופעל במטרה לעודד היצוא בנוסף להלוואות פתוח. אמצעים אלה לקו בחסר מאחר ולא נתנו בהתאם למרכיב הערך המוסף של המוצרים.

כפי שצויין, שני גורמים עקריים פגעו כתנאי הסחר של היצוא החקלאי בשנתיים האחרונות:

1. חסוף הדולר כלפי המטבעות של ארצות היעד (אירופה).
2. פיגור בהתאמת שערי החליפין של השקל למט"ח.

במבט לפצות את היצרנים ולאפשר ליצוא להתאים עצמו בהדרגה לתנאי הסחר החדשים, הוצע להנהיג בטוח שער לכלל היצוא הישראלי, כאשר צריך להוסיף באופי המיוחד של היצוא החקלאי (בהבדל מהיצוא התעשייתי) ולבססו על המדדים המתאימים:

1. סל המטבעות יחושב על בסיס סל המשקף את ארצות היעד של היצוא החקלאי למעט כותנה וזרעים.

2. קצב פיצוח סל המטבעות יחשורה לקצב שנתי מדד התשומות בחקלאות למעט מספוא.

ה. יצוא חקלאי של תוצרת מעובדת

בכלל יצוא תוצרת חקלאית מעובדת מהווים ההדרים את המרכיב העיקרי, אף שחלקן ירד במעט בתש"מ"א (58.9%) לעומת תש"מ (61.3%).

במוצרים האחרים חלה ירידה במוצרי כותנה ומשקאות, ולעומת זאת עלה במדת-מה חלקם של יצוא מוצרי ירקות, מוצרים מן החי ומוצרי פירות, כפי שנתן לראות בלוח שלהלן:

לוח 57: מבנה היצוא התוצרת החקלאית המעובדת בשנים תש"מ-תש"מ"א

- ענפים עיקריים
(באחוזים)

תש"מ"א		תש"מ		
ללא מוצרי הדרים	כולל מוצרי הדרים	ללא מוצרי הדרים	כולל מוצרי הדרים	
	100.0		100.0	יצוא תוצרת חקלאית מעובדת, סה"כ
	58.9		61.3	מוצרי הדרים
100.0	41.1	100.0	38.7	יצוא תוצרת מעובדת, ללא מוצרי הדרים
16.9	6.9	30.6	11.8	מוצרי כותנה
8.7	3.6	8.0	3.1	מוצרי פירות
51.9	21.4	41.9	16.3	מוצרי ירקות, תפוחי-אדמה ומיקשה
6.2	2.5	8.0	3.1	משקאות
16.3	6.7	11.5	4.4	מוצרים מן החי

המקור: המרכז לסחר חוץ ומשרד החקלאות

ביצוא מוצרי התוצרת החקלאית המעובדת (מייצור מקומי) חל גידול מ-203 מליון \$ לכ-248 מליון \$ בין השנים תש"מ ותש"מ"א בהתאמה - עיקר הגידול נובע בחלק ממוצרי הדרים (תרכיזים, סירופים ופלחי לפתן) ובמוצרי ירקות שונים, כפי שנתן לראות בנתוני הלוח שלהלן:

לוח 58: יצוא מוצרים חקלאיים מעובדים מתוצרת מקומית
(במיליוני דולר פו"ב, והתפלגות באחוזים)

תש"מ א		תש"מ		ס ה"כ
%	\$	%	\$	
100.0	247.7	100.0	202.8	מיץ הדרים
14.8	36.6	19.4	39.4	תרכיז הדרים
20.6	51.3	19.6	39.5	סירופ הדרים
6.7	16.5	5.9	11.9	חומצת לימון
2.7	6.8	4.3	8.8	רסק הדרים
3.7	9.1	3.6	7.2	פלחי ולפתן הדרים
9.9	24.5	7.8	15.9	שמנים אחרים מפרי הדר
0.4	1.0	0.7	1.5	תער הדרים
0.1	0.1	0.1	0.1	מיצי פירות אחרים
1.5	3.8	1.3	2.7	לפתן פירות אחרים
0.9	2.2	0.7	1.4	יתר מוצרי פירות אחרים
1.2	2.9	1.0	2.1	מוצרי עגבניות
7.7	19.0	6.0	12.2	מוצרי ירקות אחרים
13.7	33.9	10.3	20.8	יינות, בירה ומשקאות חריפים
2.5	6.3	3.1	6.3	מוצרי חלב
2.9	7.1	1.7	3.5	מוצרי דגים
0.2	0.5	0.1	0.3	מוצרי בשר
3.6	8.9	2.6	5.2	מוצרי כותנה מקומיים מעובדים
6.9	17.2	11.8	24.0	

המקור: המרכז לסחר חוץ, תשרד החקלאות

7. מבנה היבוא החקלאי

על רקע התרחבות בהיקף היבוא הכולל בשנת תשמ"א שאופיין בגידול ריאלי של תשומות לייצור ונכסי השקעה כאשר ברכיבים אחרים של היבוא, כמו ביהלומים גלמיים ודלק היתה מגמה מעורבת, חל גידול ריאלי של כ-7% ביבוא החקלאי הטרי המעובד (מכ-900 מיליון \$ ל-1,092 מיליון \$ במחירים שוטפים בשנים תש"מ ותשמ"א בהתאמה). בהרכב סל היבוא החקלאי, חלה ירידה בחלקו של היבוא החקלאי הטרי מכ-65% בתש"מ לכ-60% בתשמ"א ובמקביל גדל חלקו של יבוא תוצרת חקלאית מעובדת מ-35% ל-40% בהתאמה, בעקב כתוצאה מעליה הניכרת ביבוא מוצרי בשר, דגים וסוכר, המהווים את הרכיבים העקריים ביבוא תוצרת חקלאית מעובדת. להלן פירוט הנתונים:

לוח 59:

מבנה היבוא החקלאי בשנים תש"מ ותש"א
(באחוזים)

תש"מ	תש"א	תוצרת חקלאית טריה ומעובדת, סה"כ
100.0	100.0	
59.5	64.9	תוצרת חקלאית טריה, סה"כ
49.1	51.8	גידולי שדה וזרעים
0.3	0.4	ירקות, תפוחי-אדמה ומיקשה
0.2	0.2	ג ב נ ר ת
4.2	4.5	פירות (ללא הדורים)
0.4	0.1	ל ו ל
1.8	1.9	בעלי-חיים אחרים ומוצריהם
3.5	6.0	ע צ י ם
40.5	35.1	תוצרת חקלאית מעובדת, סה"כ
15.7	10.8	מוצרי בשר ודגים
2.9	4.1	מוצרי פירות
1.5	2.7	שמני מאכל
12.5	9.5	ס ו כ ר
7.9	8.0	יתר המוצרים המעובדים

המקור: עיבודי האגף לסקר וייעוץ כלכלי על סמך נתוני הלמ"ס.
להלך נתונים על יבוא מוצרים חקלאיים נבחרים:

לוח 60:

יבוא מוצרים חקלאיים נבחרים

(כמות - אלפי טונות; ערך - מיליוני \$ ס+פ)

השינוי ב-%	ע ר כ		השינוי ב-%	כמות		
	תש"מ	תש"א		תש"מ	תש"א	
-13.7	98.5	114.1	-25.0	399.0	531.8	ח י ט ה
+40.2	106.0	75.6	+18.2	590.4	499.3	ת י ר ס
+50.3	79.2	52.7	+30.6	477.4	365.5	סורגום
-41.8	16.5	28.3	-48.8	123.4	240.8	שעורה
- 8.5	130.2	142.3	-16.0	395.2	470.4	פולי-סויה

המקור: משרד ת.מ.ת.

מהנתונים הנ"ל בולטת העלייה הכמותית ביבוא הסורגום (+31%) והתירס (+18%) לעומת ירידה ניכרת ביבוא השעורה (-49%) והחיטה (-25%). תחלופה זו נבעה בעקרה מיחסי המחירים של מוצרים אלה בשוק העולמי.

פרק המישי : מגמת בפיתוח הכפר

א. מבנה התעסוקה

בשנת 1980 נרשמו 175 אלף מועסקים ביישובים הכפריים - עליה בכ-3,500 מועסקים לעומת אשתקד (+2%). העליה נתפלגה במידה דומה בקיבוצים - תוספת של כאלפיים מועסקים, ובמושבים - תוספת כמעט זהה. לעומת זאת, חלה ירידה קלה ביישובים הכפריים האחרים, בעיקר בסקטור היהודי - מ-20 אלף מועסקים בקירוב ב-1979 לכ-19 אלף ב-1980.

משקלם היחסי של המועסקים בחקלאות עלה במקצת - מ-32.7% ב-1979 ל-33.7% ב-1980, כאשר משקלם של מועסקי הסקטור הקיבוצי נשאר ללא שינוי (30%). ואילו משקלם של המועסקים בחקלאות בסקטור המושבי ירד - מ-51.8% ב-1979 ל-49.3% ב-1980.

בקרב ההתישבות הכפרית שמחוץ להתישבות שיתופית נרשמה עליה ניכרת במספר המועסקים בחקלאות, הן בסקטור היהודי (מ-11% ב-1979 ל-18% ב-1980), והן בקרב המיעוטים (מ-22% ל-25%).

להלן פירוט הנתונים:

התפלגות המועסקים בכפר הישראלי לפי צורות ההתיישבות בשנים 1979-1980, לפי יישוב מגורים
(באלפים, התפלגות באחוזים)

אחרי 1980	יישובים כפרים אחרים		יישובים		מחשבים		קיבוצים		כפר, סה"כ		סה"כ (אלפים)
	לא-יהודים	יהודים	1980	1979	1980	1979	1980	1979	1980	1979	
40.1	40.0	18.8	53.4	51.3	66.1	64.0	178.4	174.8	178.4	174.8	סה"כ (אלפים)
100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	התפלגות באחוזים - סה"כ
25.4	22.2	18.2	49.3	51.8	30.0	29.8	33.7	32.7	33.7	32.7	חקלאות, ייעור ודייג
19.6	21.7	13.9	13.9	12.0	19.3	19.4	17.1	17.2	17.1	17.2	תעשייה (כרייה וחרושת)
-	-	1.1	0.8	0.8	0.3	0.2	0.5	0.4	0.5	0.4	חשמל ומים
18.0	19.6	4.8	1.7	1.0	1.4	1.1	5.3	5.6	5.3	5.6	בינוני (בנייה ועבודות ציבוריות)
5.7	6.8	5.9	3.9	6.1	8.1	9.6	6.1	7.6	6.1	7.6	מסחר, שירותי אוכל והארוחה
6.8	7.1	4.3	4.3	3.9	7.1	6.6	5.9	5.9	5.9	5.9	תחבורה, אחסנה ותקשורת
1.9	1.4	4.8	2.8	2.9	0.3	0.8	1.9	1.8	1.9	1.8	פיננסים ושירותים עסקיים
16.9	15.5	41.7	19.4	17.6	14.0	14.0	19.2	18.8	19.2	18.8	שירותים ציבוריים וקהילתיים
5.7	5.7	5.3	3.9	3.9	19.5	18.5	10.3	10.0	10.3	10.0	שירותים אישיים ואחרים

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

בבדיקת הרכב התעסוקה בחתך ענפי ומיגזרי, בולט השוני בין המיגזר הכפרי והיישובים העירוניים, בעיקר בענפים דלהלן:

1. תעשייה: בעוד שמשקל המועסקים בתעשייה במיגזר הכפרי נע סביב 17%, משקלם ביישובים העירוניים מגיע ל-25% בקירוב.
2. שירותים ציבוריים וקהילתיים: ענף זה מהווה כ-31% מכלל התעסוקה בקרב היישובים העירוניים, ואילו במיגזר הכפרי משקלו נמוך בהרבה - פחות מ-20%.

להלן פירוט הנתונים:

לוח 63: מספר המועסקים לפי הענף הכלכלי ביישובים כפריים ולא-כפריים בשנים 1979-1980, לפי יישוב מגורים (באלפים, והתפלגות באחוזים)

1980		1979		
ביישובים לא-כפריים	ביישובים כפריים	ביישובים לא-כפריים	ביישובים כפריים	
1,076.0	178.4	1,066.1	174.8	סה"כ (אלפים)
100.0	100.0	100.0	100.0	התפלגות באחוזים. סה"כ
1.9	33.7	1.5	32.7	חקלאות, ייעור ודייג
24.7	17.1	25.4	17.2	תעשייה (כרייה וחרושת)
1.1	0.5	1.0	0.4	חשמל ומים
6.5	5.3	6.9	5.6	בינוי (בנייה ועבודות ציבוריות)
12.6	6.1	12.5	7.6	מסחר, שירותי אוכל והארוחה
7.1	5.9	7.0	5.9	תחבורה, אחסנה ותקשורת
9.3	1.9	8.8	1.8	פיננסים ושרותים עסקיים
31.3	19.2	31.2	18.8	שרותים ציבוריים וקהילתיים
5.5	10.3	5.7	10.0	שרותים אישיים ואחרים

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

בהתפלגות המועסקים בין המשק היהודי ומשקי המיעוטים, בולטות בשנה הנסקרת התופעות דלהלן:

1. משקל המועסקים בחקלאות גדול יותר בקרב האוכלוסייה הכפרית היהודית (קיבוצים - 34%; מושבים - 45%), בעוד שתעסוקת המיעוטים בחקלאות בשנה הנסקרת מהווה כ-16% בלבד.
 2. משקל המועסקים בתעשייה בקרב המיעוטים (24%) נמוך יותר ממשקל המועסקים בענף זה בקיבוצים (42%). אך גדול יותר ממשקלם במושבים (21%).
 3. החלק הארי של המועסקים בענף הבינוי (71%) הם מקרב המיעוטים - לעומת כ-10% בקיבוצים ומושבים.
- להלן פירוט הנהוגים:

לוח 64: התפלגות המועסקים לפי ענף כלכלי ולפי

צורת ההתיישבות הכפרית ב-1980
(באחוזים, לפי יישוב מגורים)

ס ה"כ	כפר, סה"כ	קיבוצים	מושבים	יישובים כפריים אחרים	
				יהודים	לא-יהודים
ס ה"כ	100.0	37.1	29.9	10.5	22.5
חקלאות, ייעור ודיג	100.0	33.7	44.7	5.8	15.8
תעשייה (כרייה וחרושת)	100.0	42.5	24.7	8.7	24.1
בינוי (בנייה ועבודות ציבוריות)	100.0	9.7	9.7	9.7	70.9
חשמל ומים	100.0	25.0	50.0	25.0	-
מסחר, שירותי אוכל והארוחה	100.0	50.0	19.8	10.4	19.8
תחבורה, אחסנה ותקשורת	100.0	45.6	22.3	7.8	24.3
פיננסים ושירותים עסקיים	100.0	6.1	45.5	27.2	21.2
שירותים ציבוריים וקהילתיים	100.0	27.5	30.7	23.3	18.5
שירותים אישיים ואחרים	100.0	71.1	11.7	5.6	11.6

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

ההתישבות הכפרית

כ.

בשנת תשמ"א נמשך פיתוח ההתישבות הכפרית ע"י הקמת ישובים חדשים ובסוס הישובים הקיימים ע"י המחלקה להתישבות של הסוכנות היהודית לא"י וחטיבת ההתישבות של ההסתדרות הציונית. בשנה זו הוקמו ע"י המחלקה להתישבות 18 מצפים וישובים חדשים וע"י החטיבה להתישבות - 17 ישובים חדשים. להלן תאור פעולות המחלקה להתישבות וחטיבת ההתישבות בשנה האחרונה.

1. תקציב הפעולות של המחלקה להתישבות

תקציב המחלקה להתישבות לשנת 1981/82 היה 924 מיליוני שקל. התקציב יועד להקמת ישובים חדשים, פתוח אמצעי ייצור בענפי החקלאות, התעשייה והקיט, פתוח מפעלי מים ומפעלים איזוריים, מחקר ופתוח חקלאי וכן לפיתוח אמצעי ייצור והשלמת החשית לבסוס הישובים שעברו לטפול משרד החקלאות ולא קבלו עדיין את כל אמצעי הייצור לפי תקן המחלקה.

הפעולות שבוצעו במסגרת תקציב המחלקה היו:

- הקצבות לבסוס ישובים - 132 מיליון שקל
- רשות חלקות שלחין - 10,000 דונם
- רשות חלקות מטעים - 4,000 דונם
- רשות טפסוף במטעים וגידולי שדה - 7,100 דונם
- בתי צמיחה מסוגים שונים - 330 דונם
- מבני משק וציוד חקלאי
- נטיעת 4,500 דונם מטעים שונים (הדרים, סובטרופים ונשירים)
- הקצבות להון חוזר חקלאי, השתתפות במפעלים איזוריים, הכשרת קרקעות, חשית, מפעלי משק והחזקת מטעים צעירים.
- הקצבת 45 מיליון שקל לפיתוח מפעלי תעשייה וקיט
- הקמת 18 ישובים חדשים לפי הפרוט שלהלן:
 - בגליל וצפון הארץ - 7 ישובים
 - באיזור הבשור - 8 ישובים
 - בנגב ובערבה - 3 ישובים

2. תקציב הפעולות של החטיבה להתישבות

תקציב הפעולות של החטיבה לשנת 1981/82 היה 956 מיליוני שקל (כולל הרשאות להחייב). התקציב יועד להקמת ישובים חדשים, פיתוח אמצעי ייצור בענפי החקלאות התעשייה והקיט, פיתוח החשית (מפעלי מים, ביו, דרכים, הכשרת קרקע, חשמל ותקשורת), מבני מגורים וסדורי בטחון.

הפעולות שבוצעו במסגרת תקציב החטיבה היו:

- הקמת 500 יחידות דיור
- רשתות מים לגידולי שדה - 5,000 דונם
- רשתות השקיה למטעים - 4,000 דונם
- רשתות טפטוף במטעים וגידולי שדה - 3,500 דונם
- נטיעת 4,500 דונמים של מטעים (הדרים, נשירים, סובטרופים ותמרים)
- מבני משק וציוד חקלאי
- הקצבות להון חוזר חקלאי, הכשרת קרקעות, חשתית ישובים, החזקת מטעים צעירים וסדורי בטחון
- הקצבת 75 מיליוני שקל לפיתוח מפעלי תעשייה וקיט.

כ-50% מהתקציב יועדו להקמת ישובים חדשים ועבוי הישובים הקיימים ביהודה ושומרון. בשנה זו הוקמו 17 ישובים לפי החלוקה האיזורית שלהלן:

רמת הגולן	- 3 ישובים
יהודה ושומרון	- 9 ישובים
רצועת עזה ודרום הר חברון	- 4 ישובים
בקעת הירדן	- ישוב אחד

חלוקת התקציב לפי איזורים היתה (במיליוני שקל):

רמת הגולן	156
בקעת הירדן	216
יהודה ושומרון	456
רצועת עזה ומורדות הר חברון	128
סך הכל	956

3.

תכניות איזורים שהוגשו או פורסמו

פרוייקט התישבות חדשה בצלמון, זהו פרויקט התישבות בגליל המרכזי בין כרמיאל לבקעת גינוסר. הפרוייקט מציע הקמתם של 13 ישובים כפריים (חקלאיים ולא-חקלאיים) באיזור, במטרה להגדיל את מרחב ההתישבות היהודית בגליל. אמצעי הייצור בחקלאות יהיו: מטעים סובטרופיים, כתי-צמיחה, צאן ובקר לבשר, יעור וגידולים חדשים הנמצאים במחקר ופתוח. בנוסף לכך יפותחו בישובים ענפי תעשייה וקיט בהתאם לתנאים המקומיים.

איזור עירון-ריחן. פרויקט זה מיועד להרחבת ההתישבות היהודית בצפון-מערב השומרון משני עברי הקו הירוק. באיזור יהיו 7 ישובים כפריים חדשים ומרכז איזורי. התעסוקה העיקרית של המתושבים תהיה בענפי התעשייה והשרותים. בשלב הפיתוח המלא, יהיו באיזור הפרוייקט כ-1,500 משפחות.

4.

פיתוח מקורות תעסוקה בתעשייה וקלט

הרחבת ההתישבות הכפרית בכל איזורי הארץ מותנית כיום בפיתוח מקורות תעסוקה ופרנסה בענפים לא-חקלאיים ובמיוחד - בתעשייה וקלט. המחלקה להתישבות והחטיבה להתישבות מקצות חלק ניכר מתקציבן וכוח האדם שלהן לפיתוח ענפים אלו בישובים שבטפולן. עיקר הפעולה נעשית באמצעות החברה "תעשיות בהתישבות הכפרית". חברה זאת יוזמת הקמת פרויקטים, בוחנת את היתרונות שלהם ומלווה אותם בשלבי הפיתוח הראשונים בישובים הכפריים. הקמת הפרוייקטים נעשית בסיוע מימון ממשלתי (בהתאם לתנאי החוק לעודד השקעות הון) והתקציב ההתישבותי. המימון במסגרת החקן של אמצעי הייצור המגיע להם, במטרה לאפשר השתתפות בהון העצמי הדרוש להקמת הפרוייקטים. להלן יבוא תאור חלק מהפרוייקטים שתוכננו או הוקמו בשנה זאת.

רמת הגולן - באיזור זה הורחבו שני פרויקטים עיקריים: אתר חמת גדר והחרמון.

לאחר חמת גדר הובאו חמסחים והורחבו שטחי הבלוי למבקרים.

באיזור החרמון נעשו שפורים במתקנים השונים, המאפשרים קליטה של מספר מבקרים גדול יותר. לרוע המזל, התאחרה פתיחת עונת ההחלקה, בגלל הבצורת שגרמה אחר בירידת השלגים.

צפון-מזרח הכנרת - בשנה האחרונה חלה התקדמות בנושאי פתוח התשתית למתקני הנופש והקלט בצפון-מזרח הכנרת, עם הקמת המבנה הארגוני של הישובים המיועדים להשקיע ולפתח את האיזור וחלוקת איזורי הפיתוח ביניהם.

שטחי צפון-מזרח הכנרת חולקו ל-3 אזורים:

- איזור לישובים דתיים
 - איזור למתשבים
 - איזור לישובים עירוניים - קצדין, בני-יהודה, והישוב החדש חד-נח.
- בכל אחד מהאיזורים יפותחו כפרי נופש ושרותים אחרים לקייטנים ולנופשים. יש להעיר שעם השלמת הנסיגה מסיני, צפוי לחץ מוגבר של קייטנים בחופי הכנרת.

צפון ים המלח ומדבר יהודה - נמצאת בהכנה חכנית לפיתוח פרויקטים לקלט לנופש על החוף הצפוני של ים המלח. פרויקטים אלו מיועדים להרחבת התעסוקה והייצור בישובים הכפריים בסביבה. כמו-כן נבדקות האפשרויות להקמת פרויקטים באתרי הבקור של ארמונות הורדוס והחשמונאים ביריחו, עין קלט והרודיון.

הערבה - בשני ישובים (יוטבתה ועין-גדי) תורם ענף התירות והקיט חלק נכבד להכנסות והתעסוקה של המתישבים. המחלקה להתישבות בוחנת את האפשרויות להקמת פרויקטים נוספים אשר יגדילו את היצור והתעסוקה של ישובי האזור, תוך שילוב של שרותי דרכים ובקור באחרים שונים.

הנגב המערבי - עם הזזת הגבול המצרי מזרחה, נבחנת האפשרות לפיתוח פרויקטים של שרותי דרך בנקודות המעבר (רפית, ניצנה) אשר יהוו מקורות הכנסה ותעסוקה למתישבים.

פיתוח מפעלי תעשייה - תנאי יסודי להקמת מפעלי תעשייה, הוא הגברת המודעות של המתישבים בצורך לפתח ענפים אלו. צעד חשוב בכיוון זה נעשה בשנה האחרונה באיזור הגליל, עם הכוונת מתישבים חדשים ובני המתישבים לקבלת הכשרה מקצועית. ההכשרה המקצועית נתנת להם בבית-ספר מקצועי בכרמיאל וכן בלמוד מקצוע במפעלים שונים בערי האיזור.

בנוסף לכך הוקמו בשנה האחרונה מפעלי תעשייה ומלאכה בישובים הכפריים בכל איזורי הארץ.

להלן רשימה חלקית של מפעלים שהחלו בפעולתם בישובי הגליל ויר"ש בשנה האחרונה:

- בית רמון - מפעל לייצור מקטפות
- מנוף - ייצור עדשות מגע, מוצרי בשר ומסגריה
- שכניה - מוסך למכוניות
- הרית - עיצים מפוליאורטן
- שרשים - מעבדה לפתוח מוצרים רפואיים, מפעל להרכבה ופיתוח מכשירי אולטרסאונד לספיקת דם, מכשירי אינטרקום
- יעד - יצוא של מכשירי בקורת שקילה אוטומטיים, שוק תוכנה לחי"ל
- קורנית - שוק מנעולים לחי"ל
- טלאל - משרדים לשרטוט טכני ותכנון אדריכלי
- אלון מורה - שרותי תוכנה למחשב
- קדומים - שרותי תוכנה למחשב, מפעל למוצרי כימיה
- מעלה שומרון - מסגרות לחמונות
- תפוח - מסגריה
- בית-אל - תכשיטי כסף
- אלעזר - הרחבת שרותי המחשב
- מגדל עוז - הדפסי משי
- בית חורון - מתפרה
- מבוא דותן - מוצרי עור
- חלמיש - מפעל עדשות.

5. מגורים לבנים לא משיכים

בהתאם לפנית הועדה המשותפת להתישבות בראשות סגן ראש הממשלה ושר החקלאות ("ועדת השרים"), בחנה המחלקה להתישבות את בעיית הבנים הלא-משיכים במושבנים והציעה פתרונות לפיתוח איזורי מגורים בהתישבות. בהקשר זה נבדקה הבעיה ב-221 מושבים מתוך 352 המושבים הקיימים בתחומי הקו הירוק. רוב 131 המושבים שלא נכללו בבדיקה, הם מושבים ותיקים ומבוטסים, שבניהם מוצאים פתרונות בעצמם.

מספר הזוגות הצעירים החזוי במושבנים הוא:

עד 1985 - כ-4,000 זוגות

עד 1990 - כ-8,000 זוגות (מצטבר).

את ההיצע הקיים של פתרונות מגורים ניתן לחלק לשניים: פתרונות במושבנים עצמם ופתרונות מחוץ למושבנים. ההיצע הקיים במושבנים כולל: משקים פנויים, מגרשים לא בנויים, הרחבות מתוכננות ומשקים שבעליהם יצאו לגימלאות בהגיעם לגיל 75 שנים.

ההיצע החזוי הוא:

עד 1985 - כ-1,250 משקים

עד 1990 - כ-2,700 משקים (מצטבר).

מספר הפתרונות הנדרש מחוץ למושבנים הוא:

עד 1985 - כ-2,750 יחידות

עד 1990 - כ-5,300 יחידות (מצטבר).

ההיצע מחוץ למושבנים כולל: ישובים חקלאיים חדשים, ישובים קהילתיים חדשים, מרכזי אכלוס איזוריים קיימים וחדשים וערים קיימות.

ההיצע החזוי מחוץ למושבנים, למעט ערים הוא:

עד 1985 - כ-1,750 במצפים ומרכזים איזוריים;

כ-4,100 מחוץ לאיזורי המגורים (הנוכחיים) - בישובים חדשים.

עד 1990 ההיצע החזוי הוא גדול יותר, וכמו עד 1985 - יענה על כל הביקוש.

ההמלצות מבוטסות על פתרונות מגורים לזוגות הצעירים בני המושבים באזורי ההתישבות שונים כגון:

- בישובים חקלאיים וכפריים קיימים ומתוכננים בגליל, כנגב, בחבל עזה ובבקעת הירדן.

- במרכזים איזוריים לאכלוס המיועדים להרחבה כמו: ליאון, צור-הדסה, בית חטמונאי, בר-יחאי, דקלים, מירון ואחרים.

- כישובים קהילתיים ומרכזים חדשים המוקמים או שיוקמו בגליל, ביהודה, בשומרון ובצפון, הנמצאים בקרבת ישובי ההורים.
- יש להביא בחשבון שחלק מדור ההמשך ישארו במשקי ההורים ויקבלו על עצמם את נהול המשקים.

6. מחקר ופיתוח חקלאי

מעורבותן של המחלקה להתישבות והחטיבה להתישבות בנושאים של מחקר ופיתוח חקלאי גדלה בשנה האחרונה, לאור העובדה שהוספת משקים חקלאיים חדשים בארץ מחייבת מציאת גידולים וענפים חדשים. למעשה מצויה החקלאות הישראלית במסגרת נוקשה הבנויה ממגבלות שווק בארץ ובחול'ל של הגידולים הקיימים. פריצת המסגרות אפשרית ע"י מציאת זנים ו/או גידולים חדשים שניתן לשווק אותם. מסיבה זו מסייעות המחלקה והחטיבה למחקר חקלאי יישומי, שמטרתו ליצור גידולים הניתנים לשווק, אשר ירחיבו את היקף הייצור החקלאי באיזורי הפיתוח השונים. להלן סקירה קצרה על המחקר החקלאי באיזורי השונים.

הגליל ההררי - המחקר מתרכז בפיתוח חבלינים, צמחי ברשם, צמחי נוי, פטריות וכלניות.

גוש עציון - מציאת גידולי מטע חדשים ושיטות השקיה.

בקעת הירדן ואיזור המורדות - גידול ורדים, תצפיות על גידולים שונים והתפתחותם בתנאי האיזור.

איזור ים המלח והערבה - גידולי ירקות, עגבניות למאכל במיכון, גידולים ע"ג קרקעות שונים, חקלאות ימית - גידול דגים ובע"ח ימיים בתנאים אינטנסיביים.

המפעל הדרומי - מציאת זני עגבניות המתאימים לבתי צמיחה, תנאי גידול ושיווק, מחקרי שווקים.

רמת הנגב - מציאת גידולים מתאימים ורחינת תנאי הגידול באיזור, שמוש במים מליחים וקולחים מטהרים להשקיית גידולים שונים.

בכל האיזורים מושם דגש על כחינת אפשרויות השיווק בנוסף לבחינות האגרנטיות.

ג. המפעלים האזוריים

פתוחם של המפעלים האזוריים, הנותנים שירותים לענפי החקלאות, מעבדים ומטפלים בתוצרת החקלאית של הישובים שבתחומם, הואט בשנתיים האחרונות, לאחר שבעשור האחרון היה קצב פיתוחם מהיר ביותר.

בשנת 1981/82 הואט קצב ההשקעות בהשקעה לשנת 1980/81. לעומת 172 מיליוני שקל (במחירי מרץ 1981) ב-1980/81, הסתכמו ההשקעות ב-1981/82 בכ-128 מיליוני שקל בלבד, ירידה של 25% במחירים שוטפים.

הסיבות להאטה בקצב הפתוח, נובעות משתי סיבות עיקריות - האחת, שמרבית המפעלים החקלאיים הדרושים כבר הוקמו ולא נוספו ענפים שיזדקקו למפעלים חדשים, והשניה, שתנאי הלוראות הפתוח הורעו וגרמו להקטנת הביקוש להשקעות.

מפעלי יצוא: כפי שנתן לראות בלוח המובא להלן, ההשקעות העקריות בנושא זה היו במפעלים ליצוא. מתוכם בולט היקף ההשקעות שיועדו לבתיא"ר להדרים, למדגירות ליצוא ולמנפפות (מימון של מס"ת), בעקר לנרשאי שינוע ושפורים - חלק מהם קשור בחסכון באנרגיה. בבתיא"ר לאבוקדו חלה ירידה של כ-25% בהשקעות (במחירים שוטפים) בהשקעה לשנה הקודמת.

השקעות קטנות יחסית היו במפעלים האחרים המטפלים בתוצרת החקלאית, בעקר בהרחבות קטנות ובשיפורים שונים.

מפעלים לשוק מקומי: מרבית ההשקעות היו בבתי אריזה ובבתי קרור לתפוחים באזורי הגולן והגליל העליון, שיועדו בעיקר להרחבות מסוימות ושפורים טכנולוגיים.

בהיקף ההשקעות בבתי אריזה של תפוחים ואגסים חלה ירידה של כ-25% בהשקעה לשנה קודמת (במחירים שוטפים).

מפעלים אזוריים אחרים: ההשקעות יועדו בעיקר לנרשאי תשתית משותפת במפעלים כגון הסדרת ביוב, מים, חשמל, דרכים וכד' ולמערכות מחשבים ושירותי מידע, החיוניים לשיפור ההתארגנות והניהול.

לוח 65:

פירוט ההשקעות שאושרו בוועדה הבינמשרדית ב-1981/82

(אלפי שקל)

השקעות (במחירי 3/81)

127,873.6

סה"כ כולל

73,372.4

1. מפעלים ליצוא - סה"כ

48,971.4

1.1 במימון משרד החקלאות - סה"כ

15,004.4

(1) בתיא"ר להדרים

5,258.0

(2) בתיא"ר לאבוקדו

1,780.0

(3) בתיא"ר לפלפל

2,669.0

(4) בתיא"ר לפרחים

18,850.0

(5) מדגריה ליצוא

2,660.0

(6) מסוף ליצוא ירקות - אשדוד

2,250.0

(7) מסוף ליצוא הדרים - אשדוד

500.0

(8) מכון למיון פקעות סייפנים

24,401.0

1.2 במימון משרד התעשייה והמסחר - סה"כ

24,401.0

(9) מנפטות

54,501.2

2. מפעלים לשוק המקומי - סה"כ

36,917.7

2.1 במימון משרד החקלאות - סה"כ

1,242.0

(10) מכון למיון תפוא"ד

4,297.0

(11) מכון למיון ואבחלת בננות

24,547.0

(12) בתיא"ר לנשירים

1,926.7

(13) מנחתים חקלאיים

2,350.0

(14) מוסכים חקלאיים

1,301.0

(15) מרכז לשרותי מידע

730.0

(16) אגודות מים

524.0

(17) מדגירות

2,500.0

2.2 במימון משרד התעשייה והמסחר - סה"כ

2,500.0

(18) משחטות

15,083.5

2.3 במימון משרד - סה"כ

6,900.0

(19) חשתי למרכזים אזוריים

1,350.0

(20) קירור נשירים

6,428.1

(21) מרכזים לשרותי מידע

405.4

(22) מפעל קומפוסט לפטריות

המקור: האגף לתכנון כפרי אזורי, הרשות לתכנון

ד. התפתחות התעשיה הקיבוצית

1. כ ל ל י

ד"ח איגוד התעשיה הקיבוצית לשנת תש"מ סוקר את התפתחותה של תעשיה זו לענפיה, ומציג נתונים שמהם ברור הקצב המהיר של תנופת הייצור והיצוא. מהנתונים מתברר כי בעוד שבמרוצת השנים תשל"ו-תש"מ גדל מספר העובדים במפעלים בכ-4% בשנה - נפח היצוא של התעשיה הקיבוצית גדל בקצב מהיר הרבה יותר (+17%) כלהלן:

לוח 66: אינדיקטורים של התעשיה הקיבוצית בערכים ריאליים

בשנים תשל"ו-תש"מ

(מדדים)

מספר עובדים	השקעות	יצוא	מכירות	
100	100	100	100	תשל"ו
109	87	120	91	תשל"ז
122	97	136	112	תשל"ח
125	130	140	120	תשל"ט
116	109	187	109	תש"מ
+3.8	+2.0	+16.9	+2.0	שינוי שנתי ממוצע (%)

המקור: איגוד התעשיה הקיבוצית

ענף התעסוקה העיקרי של המפעלים הקיבוציים הוא ענף המתכת - 86 מפעלים, שהם 25% מכלל מפעלי האיגוד. ענף התעסוקה השני בהיקפו הוא הפלסטיקה והגומי - 70 מפעלים, המהווים כ-20% מכלל מפעלי האיגוד. הענף הצועד בראש מבחינת גובה הפדיון בשנת תש"מ, הוא ענף הפלסטיקה והגומי - 27% מכלל פדיון התעשיה הקיבוצית מן השוק המקומי, ו-32% מכלל פדיון היצוא של ה"איגוד".

בשנת תש"מ הגיעה התפוקה לעובד באיגוד התעשיה הקיבוצית ל-230 אלף שקל, והיא גבוהה ב-11% מהתפוקה לעובד בכלל התעשיה בארץ.

תופעה חדשה בתעשיה הקיבוצית שנרשמה בשנת תש"מ היא הירידה הקלה במספר העובדים (-1%), ל-13 אלף עובדים. יש בכך סטיה מן המגמה הרב-שנתית ששררה עד כה. עיקר הצמצום במספר העובדים חל במסגרת העובדים השכירים, כאשר במספר החברים חל אפילו גידול-מה.

2. מגמות בפיתוח ענפי התעשיה

במחצית השניה של העשור שחלף נתבססו המגמות המאפיינות את התפתחות ענפי התעשיה הקיבוצית, כשהמרכיבים העיקריים הם ענף המתכת - מ-77 מפעלים בתשל"ו ל-86 מפעלים בתש"מ; ענף הפלסטיקה והגומי - מ-60 מפעלים בתשל"ו ל-70 מפעלים בתש"מ; וענף החשמל והאלקטרוניקה - מ-27 מפעלים בתשל"ו ל-31 מפעלים בתש"מ. התפתחות דינמית חלה גם בתעשיית הפצי נדי ואומנות, כאשר מספר המפעלים גדל מ-12 בתשל"ו ל-22 בתש"מ.

בבדיקת משקלם של ענפי התעשייה הקיבוצית ב"סל" הפדיון מיצוא, בולט ביותר ענף הפלסטיקה והגומי (32%). השני בסדר-גודל הוא ענף המתכת (24%), ואילו אחריו צועד ענף המזון (20%). ברם, במשקל המזון ב"סל" הנדון חלה ירידה הדרגתית - מ-28% בתשל"ו ל-20% בתש"מ. במקביל חלה עליה הדרגתית במשקל מוצרי הפלסטיקה והגומי - מ-18% בתשל"ט ל-32% בתש"מ. הווי אומר, בענפי הפלסטיקה חל קידום מואץ, הבולט ביותר על רקע הנסיגה היחסית בענף המזון.

3. הרכב הענפי של "סל" היצוא

כלל הפדיון מהיצוא התעשייתי של מפעלי הקיבוצים הגיע בשנת תש"מ ל-215 מיליוני דולר פר"ב, לעומת 115 מיליון בתשל"ו - גידול שנתי ממוצע בשיעור 17%. שיעור הגידול הגבוה ביותר נרשם בענף הפלסטיקה והגומי - מ-21 מיליוני דולר פר"ב בתשל"ו ל-70 מיליון בתש"מ - דהיינו, גידול שנתי ממוצע בשיעור 35%. הפדיון מיצוא מוצרי מתכת במחצית השנייה של העשור שחלף כמעט והוכפל - מ-29 ל-52 מיליוני דולר פר"ב; אך מרכיב זה שמר בחקופה הנסקרת על משקלו היחסי ב"סל" (24%).

4. ריסון במגמת העבודה השכירה

בסוף העשור שחלף, נתברר כי מאמצייהם של מחכנני התעשייה הקיבוצית לבלום את מגמת העליה של העבודה השכירה אכן נשאו פרי. מספר העובדים השכירים במפעלי איגוד התעשייה הקיבוצית ירד הן בתשל"ט (-8%) והן בתש"מ (-16%). במהלך הירידה המצטברת בהיקף העבודה השכירה מתשל"ח לתש"מ (-23%) ירד מספר הפועלים השכירים מ-5,710 ל-4,420; וזאת, לאחר עליה רצופה במשך כל העשור שחלף. הלוח דלהלן משקף את המגמה האמורה.

לוח 67: מספר העובדים במפעלי התעשייה הקיבוצית בשנים תשל"ו-תש"מ

שכירים	מספרים מוחלטים		מדדים		שכירים
	ס"ה עובדים	חברים	שכירים	ס"ה עובדים	חברים
תשל"ט	11,170	6,830	4,340	100	100
תשל"ז	12,160	7,230	4,930	109	106
תשל"ח	13,670	7,960	5,710	122	117
תשל"ט	13,920	8,680	5,240	125	127
תש"מ	13,020	8,600	4,420	117	126

המקור: איגוד התעשייה הקיבוצית.

פרק שישי: התמורות הענפיות

א. ענף בעלי-החיים

1. מ ב ר א

שנת תשמ"א מצטיינת לעומת שנת תש"מ בשנה שבמהלכה חזרו כל ענפי בעלי-החיים ומוצריהם, למערך עמוק של סבסוד וחזרה ישירה מכך לעליה ניכרת בצריכת מוצרי בעלי-החיים מחד, ולשבוש כל מערכי התכנון בענפים אלו מאידך.

כללית אפשר לומר שבמשך השנתיים הנסקרות, תש"מ ותשמ"א, עברו מערכי הייצור והצריכה של מוצרי בעלי-חיים, ההפוכות קיצוניות, ממדיניות של שעורי סובסידיה גבוהים למוצרים כמו ביצים, חלה ופסמים קפואים, ערב שנת תש"מ, עבר המשק למדיניות של בטול מוחלט של סובסידיות, בראשית שנת תש"מ, או לצמצומן בשעור ניכר, וזאת תוך פרק זמן קצר למדי, ללא יכולת התאמה והסתגלות. וחזר שוב בראשית תשמ"א, ושוב בצורה בלתי מתוכננת ובלתי מבוקרת, למערך סובסידיות עמוק.

כידוע נמצאים רוב ענפי בעלי החיים במשטר של מכסות ייצור ופקוח על מחירי מוצריהם (ומצב זה נכון גם כשאין משולמת סובסידיה לענף), והמעבר הדרסטי והבלתי מתוכנן ממדיניות של סבסוד עמוק במחירי המוצרים, למדיניות של בטול מוחלט של הסובסידיות או צמצומן בשעור ניכר, וחזרה חלילה, יוצר בקרב העוסקים בענפים אלו תחושה של אי-ודאות רבה, ומכאן למידה מסוימת של חוסר אמינות ושכירת כללי משחק. חוסר היכולת בתנאים כאלה לקבל תמונת מצב אמיתית ונכונה על היקפי צריכה חזויים מביאה לחוסר יכולת לתכנן בצורה אמינה ומוסמכת את היקפי הייצור, ומכאן גם לחוסר יכולת לאכוף בצורה טובה את התכנון. כמו-כן, מטלטל מצב זה של ביטול סובסידיות וחזרה מהירה אליהן, את המשק ממצב של עודפי תוצרת למצבי מחסור, בשוליים, ובשל כך נגרמים למשק הלאומי ולחקלאי הבודד הפסדים ניכרים, פעם בשל הצורך להפטר מעודפים, ופעם בשל הצורך ליבא, לעתים במחירים קוניוקטורליים גבוהים, תוצרת משלימה.

ערך הייצור בענפי בעלי-החיים בתשמ"א עלה נומינלית ב-150% לעומת ערכו בתש"מ. ריאלית (מנוכה מהשפעת עליית מדד מחירים לצרכן) הוא עלה ב-19% לעומת ירידה ריאלית שהיתה בתש"מ (לעומת תשל"ט). עליית ערך ריאלית זו לורותה מצד אחד בעליה בייצור הכמותי במרבית ענפי בעלי החיים, ובשפור שחל בכלל ההתחשבות עם החקלאים שהביא לעליה ריאלית בתמורה ליחידת תוצרת. עיקר הבידול הריאלי בכמויות היה בענף העופות לבשר, בענף החלב ובמיוחד בחלב בקר. ירידה מסוימת בכמויות נרשמה בענף הביצים, בקר לבשר ובענף הדגים לסרגיר.

2. חלב בקר

בשנת תשמ"א הגיע היקף ייצור החלב לכ-682 מיליון ליטר - כ-1.7% יותר מאשר בשנת תשמ"מ. היקף הרכוז ע"י מחלבות הסתכם בכ-658 מיליון ליטר, כ-2% יותר מאשר בשנת תשל"ט.

לוח 68: ייצור חלב בקר לפי יעוד בשנת תשמ"א
(מיליוני ליטר)

יעוד חלב	תשל"ח	תשל"ט	תשמ"מ	תשמ"א	שעור שינוי	
					תשמ"א לעומת תשל"ט	תשמ"מ לעומת תשל"ט
סך ייצור	669.9	691.3	670.3	689.0	-3.0	+1.7
לצריכה עצמית	16.0	15.1	20.8	14.9	+37.7	-28.4
תוצרת ביניים (הגמעה)	4.7	4.7	4.7	4.7	-	-
רכוז ע"י מחלבות	643.4	665.6	644.8	657.5	-3.0	+2.0

המקור: ל.מ.ס. ומועצה החלב

בחינת השווק לפי צורות התישבות מראה כי נמשך תהליך ירידת היקף ייצור החלב במשק המשפחתי, אם כי בשעור מתון יותר מאשר בתשל"ט. במשק הקבוצי חלה עליה ניכרת בייצור החלב וזאת לאחר הירידה הקלה בתשמ"מ. בתשמ"א ירד חלקם של המושבים בסך רכוז החלב מ-39.6% ל-37.1% ואילו חלקם של הקבוצים עלה מ-55.1% ל-56.7%. כן המשיך לעלות חלקם של המושבים השתופיים. התופעה של עליית חלקו של הסקטור הקבוצי על חשבון חלקו של הסקטור המשפחתי נמשכת כבר מאז תשל"ז.

לוח 69: רכוז חלב לפי צורות התישבות

	תשל"ח		תשל"ט		תשמ"מ		תשמ"א	
	מליוני ליטר	%	מליוני ליטר	%	מליוני ליטר	%	מליוני ליטר	%
משקים משפחתיים	277.7	43.1	274.9	41.3	255.3	39.6	244.4	37.1
קבוצים	327.9	51.0	357.2	53.7	355.4	55.1	372.7	56.7
מושבים שתופיים	24.2	3.8	23.5	3.5	24.4	3.8	28.1	4.3
בחי-ספר ופרטים	13.7	2.1	10.0	1.5	9.7	1.5	12.3	1.9
סה"כ	643.5	100.0	665.6	100.0	644.8	100.0	657.5	100.0

המקור: מועצה החלב

אם שנת תש"מ היתה שנה כמעט ללא סובסידיות בעקבות בטולן המוחלט בנובמבר 1979, הנה בשנת תשמ"א חזרה מערכת הסובסידיות לענף החל מחודש דצמבר 1980. כתחילה בשעור מתוך - 15%-10%, ואחר כך בשעור גבוה מאד - 65%-80%. בשנת תש"מ עלה המחיר הריאלי של מוצרי חלב ב-57% לעומת תשל"ט ואילו בתשמ"א הוא ירד ב-16% לעומת תש"מ. השנויים במערך הסבסוד ובשעור שנוי המחיר הריאלי נתנו אותותיהם בצריכה. בשנת תש"מ ירדה הצריכה הכוללת של מוצרי חלב ב-10.7% לפי שומן וב-13.1% לפי חלב כחוש. הצריכה לנפש של שומן חלב ירדה ב-12.8% והצריכה לנפש של חלב כחוש ירדה ב-15.3%. לעומת זאת בשנת תשמ"א החלה הצריכה להתאושש, אם כי לא חזרה לרמת תשל"ט.

צריכת השומן הכוללת גדלה ב-6.1% לעומת תש"מ ואילו צריכת שומן לנפש גדלה ב-4.7%. צריכת חלב כחוש כוללת גדלה ב-5.6% וצריכת חלב כחוש לנפש גדלה ב-4.2%.

ממוצע שעור הסבסוד מהפדיון בשנת תשמ"א היה כ-42% וב-50%, כולל סבסוד המספוא. יש לציין כי בסוף שנת תשמ"א והמשך שנת 1981/2 גדל היקף הצריכה עוד יותר עם עליית שעור הסבסוד.

התפתחות צריכת סל חלב בשנים תשל"ח-תשמ"א

לוח 71

סעיף	תשל"ח	תשל"ט	תש"מ	תשמ"א
צריכת חלב גלמי לפי שומן כוללת (מליוני ליטר)	614	655	585	621
שעור גידול שנתי (%)	+5.5	+6.7	-10.7	+6.1
צריכת שומן לנפש (ק"ג)	5.32	5.52	4.81	5.04
שעור גידול שנתי (%)	+3.3	+4.7	-12.8	+4.7
צריכת חלב גלמי לפי חלב כחוש כוללת (מל' ליטר)	688	723	628	663
שעור גידול שנתי (%)	+4.4	+5.1	-13.1	+5.6
צריכת חלב כחוש לנפש במונחי חלב גלמי (ליטר)	186.1	190.5	161.4	168.1
שעור גידול שנתי (%)	+2.1	+2.4	-15.3	+4.2

המקור: ל.מ.ס. ומועצה לשיווק חלב

מתוך קבוצות המוצרים המגיבות ביותר לשנוי המחירים הריאליים היו: מעדנים, גבינות קשות, חמאה ושמן. השנוי בתוצרת ניגרת כלבן, שמנת ואשל וגבינות רכות היה מתוך יותר, הן כלפי מטה בשנת בטול הסובסידיות והן כלפי מעלה בתשמ"א. עם הכנסת הסובסידיות למערכת.

למרות התאוששות הצריכה בשנת תשמ"א, פרט למעדנים, לא עלתה צריכת אף קבוצה על היקף הצריכה בשנת תשל"ט.

עם "המהפך החלבי" והבטול המוחלט של הסובסידיות, סייעה הממשלה לענף כדי להבטיח מלוא מחיר המטרה לחקלאים גם עבור חלב שנהפך לעודף. בשנת תשמ"א המשיכה לפעול קרן משותפת לממשלה ולחקלאים שפעלה למעשה החל מאפריל 1980. תפקיד קרן זו היה לטפל בחסול עודפי תוצרת החלב. לקרן זו תרמו החקלאים מכל ליטר משוק סך של 3 אג' חדשות ואילו הממשלה תרמה מצידה 5 אג' חדשות. במחצית השנייה של שנת תשמ"א, עם החזרה למשטר סובסידיות והצפייה לקליטת כל החלב בשוק המקומי, פסקה קרן זו מלפעול.

עם שנוי היקף צריכת מוצרי חלב בעקבות חדוש הסובסידיות, הוחלט על הגדלת מכסת החלב לשנת 1981/2 - מ-635 מליון ליטר ל-659 מליון ליטר. המכסה של 635 מליון ליטר היתה מבוססת על הציפיה להמשך האטת קצב הגידול בצריכת מוצרי חלב והצורך להתאים היקף רפת החלב הישראלית לבקוש. סוכס כי תהליך התאמה זה יעשה תוך 3 שנים ורק ב-1/1980 נקבעה מכסה בהיקף של 650 מליון ליטר לעומת 676 מליון ליטר בשנת 1979/80. אך כאמור, עם הגדלת היקף הצריכה, לא נראתה מכסה של 635 מליון ליטר כסבירה והיא הוגדלה ל-659 מליון ליטר. לפי נתוני הצריכה של 1981/2 נראה כי מכסה זו תהיה קטנה מהיקף צריכת שומן חלב בפועל. המעברים החדשים ממשטר של אי סבסוד למשטר של סבסוד ניכר וחוסר הבהירות לגבי מדיניות הסובסידיות בעתיד, מקשים על תכנון הענף לטווח סביר. קצוץ מחודש בשעור הסבסוד חייב להעשות בהדרגה על מנת לא להכניס את הענף שוב למשבר עודפי ייצור.

שוק מוצרי חלב בתשמ"מ ותשמ"א
(ק"ג, ליטר)

לוח 72:

מ ו צ ר	תשמ"מ	תשמ"א	% שנוי לעומת תשמ"מ
חלב ומשקאות חלב	208,545	216,989	+ 4.0
תוצרת ניגרת (לבן, אשל)	43,644	46,219	+ 5.9
שמנת	10,529	11,418	+ 8.4
מעדנים	13,763	17,838	+29.6
גבינה רכה	39,611	41,408	+ 4.5
גבינה קשה	9,752	10,622	+ 8.9
ח מ א ה	2,830	2,710	- 4.2

המקור: מועצת החלב

צריכת מוצרי חלב לנפש בתש"מ ותשמ"א
(ק"ג או ליטר)

לוח 73:

מ ו צ ר	צריכה בתש"מ	צריכה בתשמ"א	שעור שינוי לעומת תש"מ (%)
חלב ומשקאות חלב	53.90	55.02	+ 2.6
חוצרת ניגרת (לבן, אשל)	11.22	11.72	+ 4.5
שמנת לסוגיה	2.71	2.89	+ 6.6
מעדנים	3.54	4.52	+27.7
גבינה רכה	10.18	10.50	+ 3.1
גבינה קשה	2.51	2.69	+ 7.2
ח מ א ה	0.73	0.69	- 5.5

המקור: מועצת החלב

3. ביצי מאכל

גם בשנת תשמ"א נמשכה הירידה בייצור ביצי מאכל, מגמה שהחלה בשנת תשל"ח. היקף ייצור ביצי מאכל בתש"מ א ירד מ-1,451 מיליון ביצים ל-1,349 מיליון ביצים (ירידה של 7.5%). שנת תשמ"א מאופיינת למרות זאת, בנגוד לקודמתה במספר מאפיינים בולטים:

- מראשית תשמ"א (מאוקטובר 1980) חזרו מחירי ביצי המאכל לחקלאי לרמה תחשיבית מלאה. לאחר שבמחצית השניה של שנת תש"מ נוצרו במדינה, כבת-אחת, עודפי ביצים בהיקף של כ-100 מיליון ביצים, היה צורך להפטר מהם באמצעות שרוקן ליצוא או לתעשייה, ומראשית תשמ"א החל להסתמן מחסור מסוים בביצים, וזו הסיבה העקרית לחזרה לרמה תחשיבית מלאה.
- כאמור בסעיף הקודם, הורגש בחודשים דצמבר 1980 - פברואר 1981 מחסור מסוים בביצים, ולאחר שטפון העודפים בסוף תש"מ, היה צורך לייבא כ-25.0 מיליון ביצים. הסיבה למחסור היתה נעוצה בעובדה שמצבת המטילות בארץ היתה כגילים מאד מבוגרים, ולולים רבים, נותרו בחורף 1981, ריקים, כשלמרבית מגדלי הביצים לא היתה היכולת הכספית לחדש את להקותיהם בשל העובדה שעד לאוקטובר 1980, היו מחירי ביצי המאכל כרמה של הוצאות משתנות בלבד.

- כפועל יוצא מהנאמר בסעיף ב' ו-א' לעיל, החל מחודש מרץ 1981, ניכר גל מאסיבי, של חדוש להקות בהיקפים שלא היו במשק הישראלי שנים רבות קודם לכן, אם בכלל, ומחשש להוצרות מחודשת של עודפי ביצי מאכל, הוחלט מחודש יולי 1981, לסגור מחדש את המדגירות לרבייה קלה למשך למעלה מחודש, ועם פתיחתן הוחל בפקוח קפדני, לפי הרשאות מועצת הלול בלבד, של המשך חדוש להקות הטלה.

ד. בנגוד לשנים קודמות, במשך כל שנת תשמ"א, לא נוצרו במשק עודפי ביצים בהיקפים משמעותיים, ובדרך-כלל נשמר איזון, לעיתים מתוח, בין הייצור לצריכה.

ה. החל מחדש ינואר 1981, חזר ענף הביצים למערכת הסובסידיות, לאחר שנתיים שבהן לא היה הענף מסובסד. החזרה למערך סובסידיות בשלוחה זו גרמה לאי עליה ריאלית במחירי הביצים לצרכן מחד, ולהבטחת תשלום הוגן ובזמן לחקלאי עבור תוצרתו מאידך. כללית, צריכת הביצים בשנת תשמ"א נשארה פחות או יותר זהה לרמת הצריכה בשנת תשמ"מ, מבחינת הצריכה לנפש.

לוח 74: ייצור ביצי מאכל לפי ייעוד בשנים תשל"ט-תשמ"א (מיליוני ביצים)

שעור שינוי תשמ"א לעומת תשמ"מ (%)	תשמ"א	תשמ"מ	תשל"ט	
- 7.0	1349.0	1451.0	1560.0	ייצור - סה"כ
- 7.4	1274.1	1376.0	1483.0	שווק - סה"כ
- 4.1	1219.3	1271.0	1245.4	צריכה מקומית
-70.5	15.7	53.2	89.6	תעשייה
-25.4	39.1	51.8	148.0	יצוא ישיר (ביצים טריות)
	25.0	-	-	יבוא ישיר (ביצים טריות)
-	75.0	75.0	77.0	צריכה עצמית

המקור: ל.מ.ס.

לוח 75: רכוז ושווק מאורגן של ביצי מאכל לפי ייעוד (מיליוני ביצים)

שעור שינוי בתשמ"א לעומת תשמ"מ (%)	תשמ"א	תשמ"מ	תשל"ט	
- 11	1073.7	1201.7	1326.7	רכוז שנתי
				מכירות מאורגנות:
-	25.3	-	-	מיבוא
- 6	986.7	1052.7	1137.2	טריות
+20.2	88.9	29.4	-	מקירור
+ 1.7	1100.9	1082.1	1137.2	סה"כ ביניים
	- 1.9	119.6	189.5	עודפים מוחלטים
- 67	15.8	48.3	89.8	לתעשייה
- 1	1116.7	1130.4	1227.0	סך מכירה מאורגנת
- 48	14.0	26.8	125.9	ליצוא (לא כולל שטחים)

המקור: מועצת הלול

לסכום שנת תש"א בשלוחת ביצי מאכל, ניתן לומר, כי בפעם ראשונה מזה שנים רבות, נראתה לפחות על פני השטח כאילו נכנסה השלוחה למסגרת מתוכננת, ובפעם הראשונה מזה שנים, לא נוצרו עודפי ביצים, מחירי הביצים ליצרנים היו ברמה של הוצאות כוללות, והאנדרלמוסה שאפיינה את הענף בשנים הקודמות, כאילו נעלמה. קשה לייחס שנויים ומהפכים דרסטיים אלו בענף לצעדים מתוכננים ומכוונים מראש. נראה כי השפעות מצטברות מהעבר בתוספת התרחשויות אוביקטיביות שארעו ללא קשר לענף הביצים, הם הם שלמעשה הביאו את השלוחה למצבה הטוב יחסית כפי שהוא מצטייר בשנת תש"א. ותהא הסיבה לכך אשר תהא, אין ספק שיש לנצל את העובדות הללו כנקודת זנוק להכנסת המערכת מחדש לפסים של תכנון וייצור מאורגן.

4. ענף הבשר

בשנת תש"א נשאר היקף ייצור הבשר במדינת ישראל, כפי שהיה בתש"מ, עם עליה זעירה בשעור של 1.9% - מ-261.4 אלף טון ל-266.4 אלף טון. יחד עם זאת, חל שנוי פנימי משמעותי בסל הייצור כאשר היקף ייצור בשר העוף עלה בכ-5% לעומת תש"מ, כאשר עליה זו מתאפיינת ע"י כל שלוחות הענף, ואילו בייצור בשר בקר, חלה ירידה של 12% לעומת תש"מ. שנויים אלו הם הפוכים לחלוטין לעומת השנויים שאפיינו את ענף הבשר בשנת תש"מ. רמת הייצור של שאר ענפי בעלי-חיים לבשר, נשארה בעינה, ולא חלו בהם שנויים כלשהם.

לוח 76: ייצור בשר לפי סוגים עקריים בשנים תשל"ט-תש"א
(כמורות: אלפי טונות משקל חי; ערך: מיליוני שקל)

	ע ר ר			כ מ ר ת		
	תש"א במחירים שוטפים	במחירי* תש"מ	תש"מ (במחירים שוטפים)	תש"א	תש"מ	תשל"ט
סה"כ כולל	3605.4	1576.2	1405.8	266.4	261.4	265.6
עופות - סה"כ	2616.5	1127.7	988.0	209.9	200.0	202.7
פטמים	1738.4	760.8	688.4	143.9	140.5	145.5
מטילות	57.2	15.6	21.1	8.5	7.8	7.7
תרנגולי הודו	720.0	302.6	258.4	54.3	48.6	46.5
עופות מים	100.9	48.8	19.8	3.2	3.1	3.0
בקר לבשר - סה"כ	583.8	256.8	256.5	35.4	40.2	36.4
פרות ועגלות	221.3	97.1	118.7	17.4	22.4	20.2
עגלים	362.5	159.7	137.8	18.0	17.8	16.2
כבשים - סה"כ	156.0	69.7	56.5	5.8	5.8	6.5
בוגרים			15.5	2.2	2.2	2.4
טלאים			41.0	3.6	3.6	4.1
עזים - סה"כ	73.8	34.5	26.1	2.7	2.7	2.9
בע"ח אחרים	175.3	87.5	78.7	12.6	12.7	12.3

המקור: ל.מ.ס.

* מנחה במדד מחירים לצרכן

תפוקת ענף הלול לבשר עלתה בערכים פיזיים בשנת תשמ"א בכ-5% לעומת תש"מ, מ-200.0 אלף טון ל-209.9 אלף טון, כשמה שלוחת הפטום עלתה ב-2.4%, ושלוחת ההודים ב-4.7%. מבחינת ערך הייצור של ענף הלול, במונחים ריאליים, ניכרת עליה של כ-5.3% ובקצוץ שיעור העליה בכמות הפיזית הרי שהעליה הריאלית ליחידת תוצרת בענף הלול עלתה בכ-0.5%. ערך הייצור עלה ריאלית ליחידת תוצרת בשלוחת הפטום, וזאת עקב שפור ניכר בתנאי ההתחשבות עם השלוחה, כשמצוי עבור ההתיקרויות בפגור של חודש, עבור לשיטת פצוי מיידית.

עליה ריאלית דומה ניכרת גם בשלוחת ההודים, וזאת עקב חזרת השלוחה למעגל הסובסידיה החל ממאי 1981, וע"י כך הבטחת מחיר תחשיבי מלא ליצרני ההודים, עובדה שלבטח שיפרה את רווחיות המגדלים בשיעור ניכר.

שפור ניכר היה גם מנת חלקם של יצרני עופות המים שבשנת תשמ"א קבלו תמיכה ניכרת מהממשלה עבור תוצרתם שרובה מיועדת ליצוא, ואילו ירידה ריאלית איפיינה את שלוחת המטילות, שכן, עקב חדוש מאסיבי של להקות ההטלה החל מינואר 1981, גדל בצורה משמעותית היצע בשר המטילות בשוק, ומחירן הריאלי ירד במשך רוב השנה.

היקף השווק של פטמים בשנת תשמ"א היה, במסגרת השיווק המאורגן כ-113.0 אלף טון, כשמה כ-29.0 אלף טון שיווק עוף טרי, וכ-68 אלף טון שווק עוף קפוא (במונחי חי) ועוד כ-6.0 אלפי טון עופות מצוננים ושוק לצה"ל.

מבחינת הצריכה לנפש, הרי שבשנת תשמ"א עלתה הצריכה לנפש של עוף קפוא וחלקי עוף (במונחי עוף חי) בכ-9% - מ-15.9 ק"ג/נפש/שנה ל-17.3 ק"ג/נפש/שנה, ואילו צריכת הפטם הטרי ירדה בתשמ"א בכ-18% לעומת תש"מ - מ-11.9 ק"ג/נפש ל-9.8 ק"ג/נפש, ושיעור ירידה זה מסביר את הירידה בסך צריכת בשר עוף בין תש"מ לתשמ"א. הירידה הדרסטית בצריכת הפטם הטרי נבעה מהרעה משמעותית ביחסי המחירים שחלה בתשמ"א בין 2 סוגי הבשרים: בעוד ששיעור הסובסידיה הממוצע לפטם קפוא בשנת תש"מ היה כ-20% מהמחיר הסיטונאי, הרי שבשנת תשמ"א הגיע שיעור הסובסידיה לפטם קפוא לכ-68% מהמחיר הסיטונאי, כאשר ב-2 השנים לא היה הפטם הטרי מסובסד כלל. ביחוד עוותו יחסי המחירים, במחצית השנייה של תשמ"א בתקופה אפריל-ספטמבר 1981, עוות שגרם לירידה דרסטית בשווק פטם טרי, ובחוסר יכולת של מערכת המשחטות לשחוט את כל הכמות המבוקשת של פטמים קפואים ומכאן לאחזרים ניכרים בהוצאת פטמים מהלולים ועליה משמעותית בגיל השווק של הפטמים.

החל מאוקטובר 1981 (קרי מראשית תשמ"ב) הוחל במתן סובסידיה גם לפטם הטרי וזאת הן ככלי תכנוני והן כמכשיר לשקום יחסי המחירים בין פטם קפוא לטרי. במקביל הוחל גם במדיניות של צמצום הדרגתי בשיעורי הסובסידיה לפטם קפוא שהגיעה באוקטובר 1981 לכ-103% מהמחיר הסיטונאי.

גם בשלוחת ההודים חל מהפך בשנת תשמ"א כשהחל מהמחצית השנייה של השנה הוחל בסבסוד השלוחה, לאחר שבמשך למעלה מ-3 שנים, לא היה הענף מסובסד. החזרת הסובסידיה לשלוחה נבעה מהעובדה שהן הפטס הקפוא והן בשר הבקר הקפוא, סובסדו בשיעורים ניכרים יחסית וכתוצאה מכך הורערו יחסי המחירים בינם לבין מוצרי ההודו התחליפיים להם, והחלו להצטבר מלאים מעיקים של מוצרי הודו. ואמנם בשנת תשמ"א חלה עליה בייצור ההודו לעומת תשמ"מ (לפחות עליה בכמות המדווחת במסגרת השוק המאורגן) וכמו-כן גדלה בהתאם גם הצריכה.

לוח 77: היקף שווק פטמים בתשמ"א כהשוואה לתשמ"מ

(טונות במונחי חי)

שער שנוי ב-%	תשמ"א	תשמ"מ	
-16	38,794	46,120	עופות חיים
+11	68,401	61,692	עופות קפואים וחלקי פטס
-	15,000	15,422	אחרים: מצוננים, חלקי פנים
	122,195	123,234	סה"כ

המקור: מועצת הלול.

לוח 78: מחירי סוגי בשרים לצרכן בתשמ"מ ובתשמ"א

(שקל/ק"ג)

סוג הבשר	תשמ"מ	תשמ"א	שער יקור (%)	שער נומינלי
בשר בקר טרי (לצלי)	27.0	66.7	+9.5	+147
בשר בקר קפוא	18.7	37.0	-12	+98
פטמים חיים	10.1	24.5	+7.3	+142
פטמים קפואים	9.7	17.9	-18	+85
הודיים	23.0	49.5	-5	+115

המקור: ל.מ.ס.

מהלוח לעיל ניתן לראות בבירור את מגמות המחירים של המוצרים השונים, שהשפעתם על מגמות הבקוש והייצור, תוארו קודם לכן. ניתן לראות בבירור את מגמת הסבסוד הגבוהה בפטמים קפואים ובשר בקר קפוא מיובא, ובמידה פחותה יותר גם במוצרי ההודו. וכנגד זה עליה ריאלית משמעותית במחירי פטמים טריים ובשר בקר טרי.

* מנוכה במדד המחירים לצרכן.

6. סל הבשר

לוח 79:

שווק בשר בקר ועוף אכיל בתש"מ ובתשמ"א
(ק"ג/נפש/שנה)

שער שנתי (%)	תשמ"א	תש"מ	סה"כ בשר (לא כולל צאן ואחר)
+ 2.1	33.7	33.0	סה"כ בשר בקר
+ 2.5	12.2	11.9	בשר בקר קפוא
+11.3	8.9	8.0	בשר בקר טרי
-15.3	3.3	3.9	סה"כ בשר עוף
+ 1.9	21.5	21.1	פטמים חיים
-17.5	5.2	6.3	פטמים קפואים ואחרים
+ 8.6	11.4	10.5	סך פטמים
- 1.1	16.6	16.8	הודים
+13.9	4.9	4.3	

המקור: ל.מ.ס.

מהלוח לעיל ניתן לראות כי סך צריכת הבשר לנפש עלתה בתשמ"א ב-2.1% לעומת תש"מ, כאשר מגמות העליה העקריות הסתמנו בצריכת בשר בקר קפוא (+11.3%), פטמים קפואים (+8.6%) והודים (+13.9%). ירידה ניכרת בצריכה לנפש הסתמנה בבשר בקר טרי (-15.3%) ופטמים חיים (-17.5%).

7. בשר בקר וצאן

סך ייצור בשר בקר בתשמ"א הגיע להיקף של 35,000 טון לעומת כ-40,000 טון בתש"מ. בשנת תשמ"א חלה ירידה בהיקף הייצור בהשוואה לשנת תש"מ בשער של 12%. ירידה זו נבעה בעיקר מהקטנת מספר הפרות לשחיטה עם הגדלתה המחודשת של רפת החלב. בשנת תש"מ חל גידול בהיקף שווק פרות לבשר עקב הירידה בייצור במקביל לצמצום בבקוש. ניתן לראות זאת בנתונים הבאים:

לוח 80:

התפתחות ייצור בשר בקר בשנים תש"ח-תשמ"א
(אלפי טון)

ס ר ג	תש"ח	תש"ט	תש"מ	תשמ"א
ס ה " כ	39.8	36.2	40.2	35.4
פרות ועגלות	22.5	20.1	22.1	17.8
עגלים	17.3	16.1	17.5	18.0

המקור: ל.מ.ס.

לוח 81:

שחיטת בקר לסוגיו בבתי מטבחים
בשנים תשל"ח-תשמ"א (ראשים)

סוג בקר	תשל"ח	תשל"ט	תשמ"א	תשמ"ב
פרות ומבכירות	30,665	28,039	31,708	27,482
עגלים ושוורים	31,813	29,001	32,056	28,863
בני בקר זכרים	3,794	4,002	4,456	2,574
בני בקר נקבות	5,290	3,092	2,266	1,843
סך ייצור מקומי	71,552	64,134	70,486	60,762
סך טונות חי	33,120	33,008	33,326	29,059

המקור: ל.מ.ס.

לוח 82:

מחירים ממוצעים ליצרן עבור בקר לבשר
(שקלים לק"ג)

	תשל"ח	תשל"ט	תשמ"א	תשמ"ב	שעור שנוי בתשמ"א לעומת תשל"ח	שעור שנוי בתשמ"ב לעומת תשל"ט
					ריאלי	נומינלי
עגלים מעדר חלב	2.14	3.65	7.57	20.23	-7.1	107.7
עגלים מעורבים	2.23	4.04	8.52	21.66	-5.7	110.8
פרות	1.49	2.49	5.34	13.40	-3.9	114.7

המקור: ל.מ.ס.

בשנת תשמ"א חלה עליה ריאלית במחירי פרות ועגלים ליצרן (לאחר נכוי במדד מחירים לצרכן) בשעור נכבד למדי. ברם, בתחילת שנת תשמ"ב החל תהליך הפוך ומחירי העגלים והפרות נעצרו וירדו ריאלית.

ייצור בשר צאן לא גדל בתשמ"א לעומת תשמ"ב ונשאר בהיקף של 8.5 אלף טון.

לוח 83:

ייצור בשר צאן בשנים תשל"ח-תשמ"א

כמות	תשל"ח	תשל"ט	תשמ"א	תשמ"ב
מזה: כבשים	10.0	9.4	8.5	8.5
עזים	..	..	5.8	5.8
ערך (במחירים שוטפים, מליוני שקל)	..	..	2.7	2.7
מזה: כבשים	229.8			
עזים	156.0			
	73.8			

המקור: ל.מ.ס.

גם במחירי בשר כבשים חלה עליה ריאלית ניכרת, בעוד שהכמות לא עלתה - עלה הערך ב-157.2% לעומת עלית מדד מחירים לצרכן של 125.5%, כלומר עליה ריאלית של 14%.

8. ענף הדייג

בשנת תשמ"א ירד היקף ייצור הדייג לעומת רמתו בתש"מ בכ-1%, מ-24.7 אלף טון ל-23.2 אלף טון, כשירידה זו מאופיינת בכל שלוחות הדייג. בענף המדגה נמשך גם בשנת תשמ"א תהליך הירידה בייצור המאפיין את הענף, מאז תשל"ז, במקביל לירידה מתמשכת בצריכה. בתשמ"א ירד היקף הייצור במדגה ב-7% לעומת רמת הייצור בתש"מ, ב-16% לעומת תשל"ט וב-17% לעומת תשל"ח.

דיג האגמים, הדומה מבחינת הרכב השלל לדיג המדגה, ירד במקצת בתשמ"א מבחינת היקף הייצור בכ-16% וזאת לאחר עליה מרשימה בתש"מ של כ-28% לעומת תשל"ט.

לוח 84: שלל הדייג לפי המין בשנים תשל"ט-תשמ"א
(באלפי טונות)

ס ה"כ	תשל"ט	תש"מ	תשמ"א	% שינוי - תשמ"א לעומת תש"מ
מ ד ג ה	24.2	24.7	23.2	-6.1
א ג מ י ס	14.0	12.7	11.8	-7.1
ח ו פ י	1.8	2.3	1.9	-17.4
מים עליונים	1.6	1.2	1.4	+16.7
מכמורת ים התיכון	0.8	1.3	1.2	-7.7
דיג מרחקים	1.0	0.9	1.0	+11.1
דיג ים סוף	5.0	6.0	5.6	-6.7
		0.3	0.3	

המקור: ל.מ.ס. ואגף הדייג

יש לציין שבשל ארעיות הנתונים, ישנם הבדלים במיוחד בדיג ימי בין נתוני הלמ"ס ונתוני אגף הדייג.

לוח 85: היקף שרוק ענף המדגה לפי סוגים בשנים תשל"ט-תשמ"א

ס ר ג	תשל"ט	תש"מ	תשמ"א	שעור שינוי בתשמ"א לעומת תש"מ (%)
קרפיונים	7590	6562	6261	-5
קרפית	173	244	211	-14
כ ס י פ	1456	942	860	-9
אמנונים	2585	2615	2107	-20
בורים	693	676	667	-1
פורלים	124	95	132	+40
אמור ונמרון	110	209	120	-43

גם בשנת תשמ"א נמשכת, אם כי בשעור מתון יותר, מגמת הירידה בצריכת דיג הקרפיון, כשלמגמה זו מתלווה מגמה דומה בכמעט כל סוגי הדגים הנוספים מלבד פורלים. במיוחד ראויה לציון, בשנת תשמ"א מגמת הירידה החזקה בצריכת האמנונים, וכן ירידה דרסטית בצריכת הדגים החדשים, אמור ונמרון.

גידולי שדה

1. פ ל ח ה

שטחי חבואות החורף היו בשנת תשמ"א בהיקף של כ-960 אלף דונם, בקרוב לזה של אשתקד (כ-970 אלף דונם), מתוך השטח הנ"ל כ-60 אלף דונם נזרעו מתחת לקו הבצורת. שנויים קלים בהרכב הגידולים נבעו מההתאמה לתנאי הסוד.

חיטה - שטח החיטה לגרעינים כמשק היהודי עלה בהשוואה לאשתקד בכ-20 אלף דונם והגיע ל-660 אלף דונם כשהזון המוביל הוא מרים - כ-213 אלף דונם, ואחריו הזון החדש ברקאי שעלה במידה נכרת והגיע ל-170 אלף דונם, ואחריו הלכיש שמגיע לכ-100 אלף דונם בקירוב. שטחי חיטה קשה מזן ענבר הגיע לכ-17 אלף דונם והמשך התפתחותו מותנה בכשר קליטתו בתעשית הפסטרות, שכן אינו רצוי לטחנות הקמח.

היקף גידול החימצה ירד בגין המחיר הירוד בשנה שעברה (שמיטה) מ-30 אלף דונם בתש"מ לכ-12 אלף דונם בלבד בתשמ"א. בינתיים חלה התאוששות מחירים, ובעתיד חושבים לשמר ולבסס את הגידול בחלקו על יצוא. יש התענינות בחר"ל בחימצה מהזון הספרדי וכבר בעונה הקרובה מחוכנן יצוא נסיוני של כ-1,000 טון שיבוצע ע"י חברת "הזרע" תוך החקשרות עם המגדלים להבטחת העסקה.

בגידולי הקיץ חלה ירידה קלה בשטחי החמניות וההיקף התייצב בערך בהתאם לתצרוכת המקומית לפיצוח. ייצור חמניות לשמן עדיין מצומצם, אולם נעשית עבודה בבחינת מכלואים הן מזנים אמריקאים והן מזנים רומניים שיוכלו להכנס למגוון הגידולים.

גידול הסורגום שחזר לשדותנו לפני כשנתיים הורחב, במיוחד באזור הצפון. ההרחבה התאפשרה עקב עונת הגשמים הטובה בחלק זה של הארץ וכן בגלל הירידה בגידול כותנה בעל.

רוב רובו של ענף הפלחה הינו גידולי בעל ולכן התלות בחדשי שמים. שנת תשמ"א הייתה שנת משקעים רגילה מבחינת כמות הגשם הכולל - עם יתרון בצפון ובמרכז. אולם בלט פרק יובש ארוך בתחילת העונה בכל הארץ וגרעון בכמות הגשם בסוף העונה במיוחד בדרום ובלט בכך אזור שער הנגב. החלוקה הלא טובה של גשמים גרמו לפגור במהלך ההתפתחות החקין של חלק מהגידולים. בדרום נעשו מאמצים להציל את השדות והופנו כמויות מים להשקות חיטה על חשבון ההחזרה. מבחינת יכולים יש פחיתה ניכרת בהשוואה לאשתקד, ואם בצפון ובמרכז הם היו טובים, הרי כנגב נפגעו בבצורת כ-90 אלף דונם חיטה וגדולים אחרים. יצויין כי ועדת הבצורת הפעילה השנה את המודל לחזוי יכולים (בעזרת מחשב) שפותח ע"י ד"ר ח. צבן ונמצא כיעיל, לאור התאמה טובה שהתקבלה בין ממצאיו לכין התוצאות שנקצרו למעשה.

מבחינת מחקרי חקלאות אגרוטכניים נעשו מאמצים רבים ליעול והוזלה של הוצאות הייצור על מנת להגדיל את הרווחיות של הגידולים וכדאיותם. נעשים מאמצים רבים בבחינת מחזורי הגידולים ויעול העבודים, ניכר המעבר למשתות במקום חריש תוך התייחסות לבעיית העשביה הנובעת מכך, ונבחנות מחדש גם בעיית הדשונים, סוגי הדשן ושיטות הדשון.

יצויין כי המדיניות הממשלתית בענף הפלחה מתבססת על שני עקרונות עקריים - הראשון, חשיבות הענף ובמיוחד גידול החיטה על פני שטחים נרחבים בדרום, והשני מתיחס להתאמה של הרכב הגידולים בהתאם לערכם הריאלי. הכוונה זו נעשית באמצעות קביעת מחירים. לגבי חיטה נקבע מחיר מובטח במסגרת הסכם שנחתם בן משרד התמ"ת וארגון עובדי הפלחה ומעוגן בעקרו על בסיס תחליף יבוא ואילו לגבי מחירי גרעיני מספוא שנקבעים בצו ע"י משרד החקלאות. **אזי הזהות בשיטות קביעת המחירים בין שתי הקבוצות יוצרת פגם שבה בעיות התאמה של הייצור האופטימלי למשק הלאומי.**

בשנת תשמ"א נקבע בהסכם החיטה כי נוסף על מחיר הבסיס 221.5 \$ שנקבע על פי הכללים של אשתקד ועדכון התיקרות הדלק בהובלת גרעינים עד אמצע יוני, תעשה דיפרנסאציה בהתאם לכמות ובמידה והכמות המיוצרת תעלה על 180 אלף טון יפחת המחיר הבסיסי ב-2 \$ לטון (על כל הכמות) וזאת לפי דרישת מנהל הסחר הממשלתי בגין הוצאות המימון והאחסון.

מחירי גרעיני המספוא נקבעים ככל האפשר בהתאם למחיר הריאלי של היבוא. הייצור המקומי של אלו הוא יחסית לסך הצריכה מצומצם למדי והעקרון המנחה הוא מחיר ריאלי כדי לא לעוות את השמש בהם. מכאן שאין התאמה מושלמת בין תנאי הסחר של המוצרים בענף לבין תנאי הסחר הבינלאומיים ואלו משבשים במקצת את הרכב הייצור במשק.

2. מספוא

עקב המחסור במים בקיץ יש נטיה להגביר את השמוש במספוא משומר הגדל על מי גשמים ומדובר בעקר על חיטה לתחמיץ ובקיה לשחת.

שטחי **השחת** נשארו בהיקף של אשתקד - כ-120 אלף דונם - בעקר לצריכה עצמית. תצויין ההתייעלות בנושא שנוע השחת באמצעות מערך הכותנה, לאחר כבישתו בעזרת מהדק כותנה נתן לשבע את השחת בערימות בדוגמת הכותנה באמצעות משאיות ה"מריבר". במנפסות הדרום והגליל התארגנו המשקים לקציר והובלת השחת ובדרך זו לא זו בלבד שנחסכת עבודת ידים ונצול יעיל של הציוד הקיים אלא מאפשר מסחר ישיר בין המשקים ללא הזדקקות לסוחרים שהם קבלני ההובלה.

שטחי התחמיצים גדלו כמידה נכרת בהשוואה לאשתקד, והגיעו מכ-50 אלף דונם למעל 70 אלף דונם. תצויין ההתפתחות המרשימה בנושא דו-גידול בעקר של חיטה לתחמיץ וכוחנה. אלפי דונם חיטה נזרעו בערובות, שיטה שמאפשרת לחסוך את חריש השטחים באביב. באזור גרנות - שהוא החלץ ומתקדם בנושא זה - מנסים לזרוע כוחנה בתוך שלף החיטה ללא עבוד כלל, שאם יצליח יוכל להיות חסכון ניכר בגין יוקר העבודים, והשתלבותו כדו-גידול מתרחבת גם לגידולים נוספים.

במספוא ירוק עוקבים בענין אחרי הדוחן הענק, כתחליף לרדוס ואספסת, אם יאמת את התקוות של 4 טון חומר יבש לדונם.

3. גידולי תעשייה

כותנה: בשנה הנסקרת נמשכה ההתרחבות בשטחי הגידול והיקפם בשלחין עלה על כ-600 אלף דונם. תרמו לכך שנת המשקעים הטובה במרבית האזורים, התוצאות הטובות של אשחקד והעדר אלטרנטיבות לגידולי קיץ בקנה-מידה נרחב.

מבחינה חקלאית תזכר שנת חש"מ"א כשנה מבורכת במיוחד אולי שנת מפנה, שכן היכול הגיע לשיא מרשים של כ-153 ק"ג סיבים לדונם, דהיינו "שבר" את השיא של שנת חש"מ (137 ק"ג) בכ-12%. יש לא מעט שדות שעברו את 200 ק"ג סיבים לדונם, המצביעים על הפוטנציאל של הגידול, ואלו יהיו את האתגר לגבי כלל הענף לשנים הבאות. סה"כ הייצור הסתכם בכ-92 אלף טון סיבים ובכ-150 אלף טון גרעינים.

תחילת העונה היתה קשה במקצת. במספר אזורים היו קשיים בזריעה בגלל הגשמים המאוחרים ובעיות עשביה. האביב שהיה קריר גרם לפגור בהתפתחות הצמחים. התנאים השתפרו במשך הקיץ שהחל מתון והמשיך להיות חם מהרגיל ויבש בתקופת ההבשלה והאסיף היה אופטימלי לגידול. החקלאים מצדם נצלו את הפוטנציאל העצום שניכר בשדות כבר בתחילת הקיץ והאריכו את תקופת ההשקיה והגידול הוך הערכות מתאימה לאסיף מתאחר ברוב האזורים. כשל האחר בגידול ובגלל שפע היכול היו קשיים בשלוך, ותהיה זו "בעית השפע" שיהיה צריך להתמודד איתה עם העליה ביבולים. הדברת המזיקים היתה בשנה זו יחסית פשוטה בגלל רמה נמוכה של מרבית המזיקים כמו פרודניה, הליותיס, זיפית וכנימות עלה שונות והבעיה העקרית היתה, שוב, כנימת עש הטבק שהופיעה שוב ברמה גבוהה ברוב האזורים, במיוחד באוגוסט וספטמבר. מתוך המודעות לסכנה של המזיק הוחמר בעונה זו הסף לעתוי טפולי ההדברה, כשעקרו מכורונים כנגד התבססות הכנימה בנוף הכותנה. ואמנם ההקפדה בנושא זה עזרה במידה רבה לשמירת הכותנה מנגיעות בהפרשות הכנימה ב"טל דבש".

בעקבות העלות הגבוהה של רסוס האוויר הורחב במידה נכרת השמוש במרססי קרקע שהם זולים יחסית, בעקר בטפול נגד עשביה ונגד מזיקים בשלבי הגידול הראשונים. מגמה זו התחזקה ברכיב מדיניות המחירים שעמדה בפני המשק הבודד - מחיר קבוע אחיד לרסוס אוירי כשסה"כ עלות הרסוס בצורה זו (קרקע ואוויר) זולה יותר, מערכת שאינה מתאימה לענף כולו שצריך להתחשב בפרונקצית הייצור של צי המטוסים הכוללת את ההוצאות הקבועות והמתייחסת לחשיבות מהירות התגובה שהוא מאפשר בתקופת השיא. בתש"מ"א יושמה ע"י קרן הרסוסים שליד המועצה שיטת תשלום לרסוס אוירי הכוללת הנחות דיפרנציאליות לפי מספר הרסוסים והתואמת את צרכי הענף, ככלל.

הכרתנה הישראלית רכשה מוניטין של כותנה מעולה הן מבחינת הטיב והן בערכי טויה. בשנים האחרונות הסתמנה ירידה בטיב. השינויים הטכנולוגיים שחלו במטויות בעולם בתקופה האחרונה והכנסת הציוד החדש שמבוסס על מהירות טויה גדולה, במידה נכרת מבעבר, שינו במידה רבה את אפיו של הבקוש תוך הדגשת יתר של האיכות משום שכל שבש והפסקה קלה בתהליך הטויה גורם להפסדים נכרים. יש על כן קשיים נכרים במכירה של כותנה מאיכות ירודה גם במחירים נמוכים. לכותנה דביקה מיבול תש"מ, כ-5,000 טון, לא נמצאו קונים. לכן האתגר שהציבו לעצמם הכותנאים החל משנה זו הוא ליצור כותנה בטיב מעולה כדי להקל על התחרות עם הכותנה הקליפורנית המצטיינת באיכותה. כל הנוגעים בענף מגדלים ומנפשות חוקרים ומדריכים בכל צורות ההתארגנות והמסדות נרתמו למאמץ זה תוך תאום ושתוף פעולה ושימוש בכלים כלכליים לתמריץ בכוון זה - דיפרנציאציה גדלה במחיר לפי טיב (במיונים) והחמרת הקנסות על תכולת סוכריט (הגורמים להדבקה הכותנה) ושאריות פלסטיק. החקלאים שומרים על נקייון השדות משאריות פלסטיק בשדות, המנעות מאלוה בטל-דבש ומשאריות עלים ירוקים. בקטיף הודגשה האחידות ובלחות מתאימה. והמנפשות בהתאמת קצב הנפוט והקפדה בנקוי. ובמחקר הודגש לראשונה מאמץ מיוחד ללמוד בעית הסוכרים וההדבקה של הסיבים. ואמנם כבר בשנה הראשונה למבצע נכרו תוצאותיו. בשנה זו ישנה עליה ממוצעת בכרבע דרגת טיב בהשוואה לאשתקד, תוך ירידה נכרת בשעור הכריכות הנמוכות כשהאזור המצטיין הוא שער הנגב.

גם בעית הסוכרים הצטמצמה במידה נכרת, במיוחד בזן אקלה. חל שפור ניכר בזן פימה באזור בית-שאן שנפגע אשתקד קשה ביותר עד כדי המלצה לצמצם שם את ההיקף של זן זה תוך הרחבתו באזור חדרה, לשם שמירת מציאותנו בשוק זה.

כמו ביתר הענפים, גם בענף הכותנה נבחנות שיטות העבודים במגמה לייעלם ולהוזיל את הייצור, ונבדקת האפשרות לעבודים מינימליים בפסי דריכה קבועים שטחיים יותר בכלים קלים וזולים עם הספקים גדולים יותר. לאחרונה מפתחים עקרון לכותנה שמקצץ ומרסק את מערכת השורשים וצוואר השורש במטרה להגיע למצב שניתן יהיה לרוותר על החריש וההצנעה העמוקים שמחייבים בעקבותיהם גם עבודי פרור רגבים והחלקה כבדים, ולעבור יותר למשתות, והשנה נעשו נסיונות כבר בשדה. מבחינה זו נמצאים עדיין בתחילת הדרך. קומפלקס העיבודים והסניטציה חייבים טפול זהיר ביותר במיוחד בגידול זה שהוא חוזר באותם שטחים שנים רבות.

בנחש ההשקיה שהיננו בעל משמעות מיוחדת לגידול ומשקע מאמץ מתמיד לבחינה וייעול, הצויין בשנה זו התענינות מיוחדת במתקני השקיה ניידים כדי להתגבר על מגבלות של שיטות ההשקיה המקובלות. בצד בחינת ציוד מיובא, נמצאים בפתוח גם קווים ניידים מקומיים ומשקעת עבודה רבה ברכוז ונתוח הנתונים והממצאים הטכניים והכלכליים. חשיבותם של קוי-נוע גדלה ככל שעומדים בפני רישות חדש של שטחים.

לא רק בישראל היתה תשמא שנה יבולים מבורכת אלא בכל חצי הכדור הצפוני ולכן התחזקה המגמה של ירידת מחירים במידה ניכרת. מדיניות המכירה של המועצה שמשמה במידת-מה "כלם זעזועים" והצליחה להשיג מחירים גבוהים ע"י מכירות מוקדמות של חלק מהיבולים אם כי שעורו נפל מזה של אשתקד. לאחרונה נקטה המועצה בשיטת מכירה המכונה "on seller's call" שבה המחיר הסופי של ההתקשרות החוזית יקבע לפי בחירת המועצה (המוכר) בין המחיר העכשוי לבין זה שיהיה ב-15.3.82 לפי מחיר ניו-יורק (בתוספת הפרש קבוע) בהנחה שבתחילת 1982 שוב יעלו המחירים בעולם. הערכה זו מתבססת מצד ההיצע על צמצום השטחים בארה"ב, שבה מגדלים כותנה איכותית שהיא המתחרה העיקרית שלנו, והן על יחסי המחירים שבין הפוליאסטר לכותנה שהיו לאחרונה גבוהים ויש לצפות שיגרמו להגדלת שיעור הכותנה בחערובות הטכסטיל, מצד הבקוש. תהליך "התאוששות השוק" הוא עדיין איטי. בעוד שבשנים קודמות, בתקופה זו של כתיבת הדו"ח (חודש מרץ), מקובל היה למכור חלק מהיבול של השנה הבאה, טרם הזריעה, הרי שהשנה עדיין לא נסתיימה מכירת יבול תשמ"א, וכנראה שהמחיר הריאלי, כדולרים, לא ידביק את זה של אשתקד. גם לגבי הכותנה, כמו ביתר הענפים חלה הרעה בתנאי הסחר, מדדי מחירי התשומות עלה יותר משעלה שער הדולר.

לסיכום, העונה חזויה ירידה ברווחיות הגידול, אולם למרות זאת, במערך הרב-שנתי היחרון האקלימי המקצועי והארגוני של הענף בארץ מבטיחים את כושר התחרות של הכותנה אשר תמשיך לשמור על מקומה כגידול המוביל.

בוטנים: עונת תשמ"א היתה שנה טובה לענף הבוטנים. נזרעו כ-53 אלף דונם ומתוכם רכזה המועצה כ-20.4 אלף טון בהשוואה לכ-15 אלף טון שרוכזו בתש"מ. מוטח של כ-41.6 אלף דונם. רמת היבולים היתה בד"כ גבוהה מבינונית וזאת על אף זריעות מאוחרות וכניסת מגדלים חדשים לענף. השעור הגבוה של המקדמה ששולמה השנה לחקלאים על חשבון התמורה הסופית (כ-70%) גרמה אף היא לשפור השווק ורכוז ע"י המועצה. רוב היבול נאסף באיכות טובה והבשלה מלאה ללא אימת הגשמים המוקדמים להחשת האסיף על חשבון התמלאות התרמילים והיו רק מעט מאד פגיעות וכתמי תרמיל, רובם בעמק-יזרעאל המזרחי שבו היו הנזקים נכרים.

בעטייה של הבצורת בארה"ב בשנת 1980 היה עדיין מחסור בבוטנים בתחילת העונה, במיוחד מקולפים אבל גם של בוטנים בקליפה לפצוח שהוא המוצר שאנו מייצאים. המחירים לעונה המוקדמת היו גבוהים בכ-20% משנים רגילות. נעשו מאמצים מירביים לנצל עובדה זו ע"י התקשרויות מוקדמות בחוזים ורכוז, מיון ויצוא במועד מוקדם מהרגיל. היתה לכך תשיבות רבה בהשגת התמורה הגבוהה לתוצרת שכן היבול העולמי בשנת 1981 היה טוב והאיכות של התוצרת בארה"ב שהיא הספק העיקרי של בוטנים בקליפה באירופה היתה גבוהה

והשפיעה על מהפך במחירים במרוצת העונה. רציפות והמשך השוק התקין וממשי החוזים נתמך במוניטין והאמינות בהספקה, עתירה ואיכותה, והקשר הישיר עם צבור לקוחות מגוון וישיר בצד האפשרות לארגון יעיל של התוצרה בארץ.

בגלל הרכוז המוגבר של תוצרת בראשית העונה התחיל גם המסחר בבררות מוקדם מהרגיל במחירים גבוהים. עם הצפת השוק נעשה מאמץ לרוסתר ולשמור על המחיר על-ידי יצוא מקולפים - תהליך שנעשה קשה ככל שנתמשך בגלל ירידת המחירים בשוק הבינלאומי.

התוצאות הטובות של הגידול בתש"א והקשיים בגידולים אחרים גורמים לנהירה גדולה של מגדלים לענף לקראת תש"ב. נעשים מאמצים להתאים את המערכת למגמת ההרחבה, ובמיוחד להבטיח את האפשרות לאסיף תקין, כדי להמנע מכניסה לעונת הגשמים מפני שכחמי החרמיל הנגרמים בעטיים הופכים את היכול לבררה.

סלק סוכר: בעקבות ההחלטה הממשלתית להפסיק לסבסד את הייצור המקומי של סוכר שולמו פיצויים ליצרני הסוכר והסלק. בתש"מ הופסק ייצור הסלק פרט לכ-2,000 דונם בבעל, רביהח"ר בעפולה נסגר. מבחינת המגדלים נשמר בסיס ארגוני קטן במסגרת ארגון עובדי הפלחה. אולם דוקא בתקופה זו שוב הרקיעו מחירי הסוכר בעולם ובעקבותם שוב התעוררו חכניות להחזרת הגידול ואף נוהל מ"מ באשר לפתיחה מחדשת של המפעלים בעפולה, בהשתתפות משקי בית-שאן וחברת "כור".

בשנת תש"א נחתם חוזה בין המגדלים ובין ביח"ר סוגת, ללא התערבות ממשלתית, על ייצור סוכר משטח של כ-20 אלף דונם ועד היקף של כ-150 אלף טון. המחיר התבסס על \$ 56 לטון סלק, בתכולה של 16% סוכר. בשונה משנים קודמות, שיטת המחיר היתה דיפרנציאלית ותואמת יותר את הטכנולוגיה של הפקת הסוכר. מעל 14% סוכרים המחיר לינארי, וממנו ומטה רגרסיבי במתכונת השיטה הנהוגה בארצות השוק המשותף ואילו בתכולה של 12% ומטה 50% מהמחיר. הוסכם על השתתפות המפעל בקרן למימון ההובלה שיאפשר את הגידול גם במשקים מרוחקים. מדור הסלק שוב עסק בכל הנושא הארגוני מהזמנת הזרעים ועד ארגון האסיף. נזרעו כ-16 אלף דונם בשלחין מהם כשליש בנגב, רבע בבית-שאן והיתרה באזורי לכיש והמרכז ועוד כ-400 דונם בבעל. העונה נפתחה אמנם כמחוכנת ב-31/5 אבל בגין תקלות הוחל למעשה בעבודת רק ב-7/6 ובהתאמה האחרת בסיום העונה. סה"כ סופקו למפעלים כ-98 אלף טון סלק נטו. בממוצע הגיעו ליכול של 867 ק"ג סוכרים לדונם מתוך יכול של 6.65 טון בתכולה סוכר של 14.2%. לחלק מהמגדלים, במיוחד לאלה שאספו בתחילת העונה היתה זו עונה מוצלחת, אולם מאידך, אותם משקים שמירב תוצרתם שווקה אחרי חודש יולי, עת חלה ירידה דרסטית באחוזי הסוכר מעבר למקובל, התוצאות הכלכליות היו בינוניות ואף פחות מזה בגלל הרגרסיביות של המחיר ובמיוחד משום שכמות הסלק עם תכולה סוכרים הנמוך מ-12% היתה גדולה משנים קודמות.

לקראת חשמ"ב, שוב נראה כי הענף הגיע לסוף הדרך. משא ומתן בין המגדלים והמפעל התנהלו תוך מגמה של ירידת מחירים. בתחילה נראה היה למגדלים כי יש עוד סכוי לקיים את הגידול אם תבוא לנרשא תמיכה ממשלתית שנראתה כסכירה ורתמו את הכלכלנים לבחינתו, אך תוך כדי בדיקה המשיכו המחירים לרדת והוברר לכל שאין לכך שום הצדקה כלכלית. לאור זאת, בשנת חשמ"ב לא יהיה מזרע סלק, ונראה כי הענף עומד פעם נוספת בפני התחסלות.

טבק: גידול הטבק מצטמצם והולך בשנים האחרונות, ולפי נתוני המועצה חלה בשנת חשמ"א ירידה נוספת בכ-2,000 דונם, התפרקה בשנה זו, האחרונה, הגיעה לפחות מ-500 טון. בהיקף מצומצם זה שוב לא נזקקים המגדלים להתערבות הממשלה בכל הנוגע למחירים או לקליטת היבול ואלו נערכים במד"מ ישיר בין המועצה לבין חברת דובק שהיא היצרן היחיד של סיגריות בארץ. נעשים נסיונות להקטין את כמות העבודה המושקעת בהשחלה עלי הטבק ע"י יבוא של מכונות השחלה. לאור השמוש הניכר בחשומת העבודה בגידול זה, נראה כי מספר רב של מגדלים עברו לאלטרנטיבות מושכות יותר.

גידולים נסיוניים: נמשכת הפעילות לחפש גידולים חדשים ולהרחיב את מגוון גידולי השדה ולהתאימם לתנאי הסחר המשתנים. מאז פרוץ משבר האנרגיה החלו גם בארץ, כבמדינות רבות בעולם לבחון את האפשרות למקורות דלק צמחיים והושם דגש על הפקת אתנול מצמחים המרכזים סוכר או עמילנים והפיכתם לאתנול ע"י חסיסה.

הובאו לארץ צמחים של קנה-סוכר, סורגום מתוק וקאסבה, אולם לפי הממצאים הנוכחיים לא נמצאה להם הצדקה כלכלית.

גידול שעדיין נראה לו סיכוי הוא הליקוריס הידוע גם בשם שוש. חברת דשנים וחמרים כימיים מפיקה תמצית ליקורים משרשי הצמח והינה מהיצרניות הגדולות בעולם בייצור זה, שמשמשת בתעשיית הטבק, הממתקים והתרופות וכן מופקים ממנו מוצרים נוספים. נוכח קשיי הספקה של חמר הגלם שהובא בעבר בעקר מפרס, נרתמו למבחן ונסיונות לבדלו בארץ וזו שנה שניה של נסויים אינטנסיביים בקנה-מידה חצי-מסחרי. אם אומנם יתאמתו הצפיות, תפחת תלותו של המפעל ביבוא, המורכב, ובארץ יתווסף גידול חקלאי נוסף.

4. י ר ק ו ת

בשנת תשמ"א היתה הרחבה של ייצור הירקות שנבע בחלקו מעלית היבולים במרבית סוגי הירקות בגין חנאי מזג אוויר הנוחים. סה"כ כמות הירקות, כולל מקשה ותפוז"א, עלתה בכ-15%. ערכם במחירים שוטפים נאמד בכ-2,091 מיליוני שקלים המהווים בקירוב 10% מערך הייצור החקלאי וכ-15% מערך הייצור של הגידולים הצמחיים, בקרוב ליחסם אשתקד.

עלית מחירים (לחקלאים) מתש"מ לתשמ"א עלתה רק ב-100% שהוא שיעור נמוך, בהשוואה למחירי סך התפוקה החקלאית (123%) ואף מתוך מיתר הגידולים הצמחיים (סה"כ גידולים צמחיים 111%).

שנת תשמ"א אופיינה כשנת שפע בירקות שלוותה בקשיי שיווק ומחירים נמוכים.

בעוד שהצריכה המקומית של ירקות, תפוז"א ומקשה עלתה ב-11.6%, עלה שיעור תוצרת הביניים, הכוללת עודפים שהועברו להאבסת בע"ח ל-68.2% בעקב בחפז"א שבו השעור הגיע למעל 130%. במספר גידולים היה גם חלק מהיצוא של תוצרת עודפת, מעבר לכמות המתוכננת.

לוח 87:

אומדן ייצור הירקות ופכו בשנת תשפ"א בתחומה לחפ"מ

שינוי ערך המוצרת תשפ"א במחירי תש"ה	ערך הייצור התקלאי (במילוני שקלים)				שינוי הכמות במחירי תש"ה		כמות בתשפ"א (אלפי טון)				כמות בתש"א (באלפי טון)				המוצרת הייצור			
	תש"ה		תש"ה		הייצור למעט הייצור בנינים	הייצור למעט הייצור בנינים	הייצור למעט הייצור בנינים	הייצור למעט הייצור בנינים	הייצור למעט הייצור בנינים	הייצור למעט הייצור בנינים	הייצור למעט הייצור בנינים	הייצור למעט הייצור בנינים						
	הייצור למעט הייצור בנינים	הייצור למעט הייצור בנינים	הייצור למעט הייצור בנינים	הייצור למעט הייצור בנינים														
10.9	671.3	1,376.7	686.0	1,404.8	605.0	615.5	11.0	11.4	13.9	106.4	230.7	325.5	662.6	676.5	9.9	78.7	597.1	607.0
18.0	172.4	371.3	202.6	419.0	146.1	159.5	21.0	27.0	21.9	18.7	18.4	159.1	196.2	218.1	9.5	7.7	162.2	171.7
11.5	148.0	254.8	156.8	267.4	132.7	138.5	13.2	13.2	6.6	54.1	1.6	70.3	126.0	132.6	5.8	43.3	111.3	117.1
12.2	991.7	2,002.8	1,045.4	2,091.2	883.8	913.5	13.1	14.7	42.4	179.2	250.7	354.9	984.8	1,027.2	25.2	129.7	870.6	895.8

המקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה.

ענף הירקות, הבנוי על גידולים קצרי מועד הוא במידה רבה מהווה פתרון ארעי למגדלים אחרים בענפים ארוכי-טווח או עתירי השקעות המצויים כתנאי אי-ודאות או משבר. כתוצאה מכך מתחזקת בקרב הירקנים הקבועים והותיקים הצעה שיש צורך בארגון הענף והשווק אם בדרך וולונטרית ואם בהסדרים מחייבים יותר, בעקר להספקה לשוק המקומי אך גם ליעדים האחרים.

בשנה האחרונה הורחב הסדר הירקות שבין הממשלה ומועצת הירקות להספקת ירקות לשוק המאכל המקומי מחמישה לעשרה גידולים וכך התרחבה הנטיה לארגן לתכנון ולהגביל את הייצור במכסות ייצור אישיות, דבר שימצא ביטוי בהסדרי הירקות הבאים ובהספקת עגבניות לתעשייה. מרגשת תוצאת המאמצים לייעל את שיטת השגת המידע, רכוזו והפצתו, כדי לשפר את הכוונת החקלאים לגידולים ולמועדי זריעה האופטימליים מחד, ולסייע למועצה לטפול בתוצרת עודפת כדי להשיג עבודה מירב התמורה ולהקטין את ההפסדים. בתקופה הנסקרת ננקטו אמצעים גם לשפר את הפקוח ונקבעו סנקציות אפקטיביות יותר במקרים של חריגה או אי בצוע של מזרעים.

בתשמ"א מתעוררת ביתר-שאת בעית התאמה בסחר בירקות עם השטחים המוחזקים, אשר מרחיבים במידה ניכרת את הייצור. במספר גידולים, ובעיקר בתפוז"א, הפכו מצרכנים של תוצרת ישראלית לספקים. גורם זה הוא בעיה, במיוחד כאשר הייצור והשיווק שלהם אינו מוגבל או לפחות מתואם ומפוקח.

לוח 88 : אומדן אספקת ירקות, תפוז"א ומקשאות לצריכה ישירה בתשמ"א

בהשוואה לתש"מ

(טון)

תשמ"א	תש"מ	ה מ צ ר
291,959	252,568	<u>ירקות, סה"כ</u>
85,230	69,177	בזה: עגבניות
42,995	33,845	מלפפונים
21,467	23,905	ג ז ר
20,941	16,610	חצילים
19,000	14,073	כ ר ב
8,022	4,599	כרובית
4,254	4,692	צ נ ו ן
11,892	11,768	קשואים
27,226	19,891	בצל יבש*
18,344	18,152	פ ל פ ל
491	473	תות שדה
<u>31,715</u>	<u>35,022</u>	<u>ירקות אחרים</u>
114,928	124,438	<u>ת פ ו ם **</u>
38,164	39,831	<u>אבטיחים</u>
22,307	18,185	<u>מלונים</u>

המקור: הלמ"ס, אומדן מוקדם

* יבוא בצל: 361 טון בתש"מ ו-382 טון בתשמ"א.

** כולל יבוא תפוז"א; 5,107 טון בתש"מ.

(אי החפיפה בין לוח מס' 87 ולוח מס' 88 נובע בעקר מאי החפיפה בין תקופת הייצור לתקופת השיווק)

יצוא הירקות בשנים תש"מ ותש"א

לוח 89:

המוצר	תש"מ		תש"א	
	אלפי \$ פ"ב	טון	אלפי \$ פ"ב	טון
סה"כ ירקות	43,067	65,895	54,895	113,279
פ ל פ ל	10,267	13,499	7,752	11,737
חצילים	1,311	1,638	1,192	2,920
תות-שדה	6,311	2,311	6,151	2,099
כרוב סיני	2,369	5,000	6,291	10,368
ס ל ר י	2,739	6,801	4,719	10,416
עגבניות	1,848	2,312	1,819	1,964
ג ז ר	1,879	6,595	3,290	9,113
ב צ ל	1,791	4,400	6,585	21,818
תפ"א	208	550	2,560	12,809
מלונים	8,627	9,882	8,902	13,755
אבטיחים	3,696	10,560	2,526	12,916
שונות	2,021	2,347	3,108	3,364

המקור: המרכז לסחר חוץ, משרד החקלאות

היצוא החקלאי גדל מכ-66 אלף טון בתש"מ בתמורה כוללת של כ-43 מיליון דולר פ"ב למעל 113 אלף טון ובתמורה פ"ב של בקירוב 55 מיליון דולר. הפער בין העליה התלולה בכמויות (72%) בהשוואה לעליה המתונה יחסית בתמורה (27%), נובע בעקר מהרכב גידולי היצוא והעליה הניכרת במשקלם של "הירקות הזולים" כמו תפ"א, בצל ואבטיחים, אבל משקפת בחלק מהמוצרים ירידת מחירים הנובעת מהתחרות הקשה והולכת בשווקי אירופה, בעקר נוכח ההתפתחות המואצת של ענף הירקות ליצוא בספרד, יוון, מרוקו, טונים ודרום איטליה. הרעת תנאי הסחר - עלית מדדי החשומה החקלאית בקצב מואץ בהשוואה לעלית שער החליפין של התמורות - מקשים בנוסף על ההתמודדות של יצואני הירקות כמו של היצואנים בענפי החקלאות האחרים. נעשים מאמצים מירביים לשפור האיכות ולהתאמת התוצרת לבקש בשווקים, בעקר לתוצרת איכות, בצד המאמצים להוזיל את ההוצאות ולדוגמא שפור חיי המדף של גידולים כדי להגדיל את שער התוצרת המובלת בים, ולשפר את יכולת השווק וההפצה.

שפור האיכות של ירקות מוצא בין השאר את בטויו בהרחבת השווק של ירקות לרשת החנויות של מרקס וספנסר באנגליה (300 סניפים) הידועה בדרישות האיכות הגבוהה שלה. פריצת הדרך היתה כאשר מיעדים אליה תוצרת עוד בשדה כשזר נכחנת ומסומנת במיוחד ועוברת בקורת נוספת באנגליה. ואם בשנה תשל"ח נשלחו בדרך זו רק 150 טון מ-5 סוגים, הרי בתש"א הגיע היקפם לכ-1,500 טון מ-12 סוגים כשהמוביל הוא

הסלרי. לעובדה זו חשיבות מעבר לתמורה הגבוהה שמקבלת התוצרת משום שיש תחרות בין רשתות השווק וכאשר מרקס אנד ספנסר, המובילה, מעדיפה את ישראל, יש לכך תהודה גם לגבי האחרות.

בצד המאמצים לשפור החדרת סל המוצרים הקיים, ע"י מציאת פתרונות מקצועיים שיאפשרו "סתימת חורים" מבחינת מועדי ההספקה הרצויים והמתבטאים במחיר, ושפור האיכות, הכוללת בין השאר גם יתר התאמה של הרכב הגדלים והצבעים נמשכו גם בתשמ"א הנסיונות לבחינת גידולים חדשים. חשיבותם של אלה לא מתמצית רק במציאת אלטרנטיבות נוספות לחקלאים, אלא בהרחבת המגוון כשלעצמו שמשפר ותומך במערך השווק כולו. בצד משלוחי הנסיון החדשים למחצה (זו להם השנה השניה והשלישית) כמו הבטטה, סלרי שורש ופלפל חריף, נשלחו בתשמ"א גם גידולים חדשים לגמרי כמו קולרכי, צנונית לכנה ופלפל צהוב בתקווה שלפחות חלק מהם יוכל גם לפרוץ דרך ולהתבסס בשווקי חו"ל בקנה-מידה גדול יותר.

לוח 90: אומדן אספקת ירקות לתעשייה בשנת תשמ"א בהשוואה לתשמ"מ
(טון)

הגידול/השנה	תשמ"מ	תשמ"א	השינוי ב-% בהשוואה לתשמ"מ
ס ה"כ	287,775	295,750	+ 2.8
עגבניות	166,224	180,000	+ 8.3
תירס	31,466	36,500	+16.0
אפונה	12,500	13,400	+ 7.2
תפוז	20,602	21,150	+ 2.7
מלפפונים	10,187	4,000	-60.7
פלפל	13,617	13,000	- 4.5
גזר	13,750	12,200	-11.3
בצל יבש	3,606	2,550	-29.3
סלרי	2,787	2,400	-13.9
שעועית	2,770	2,000	-27.8
אחרים	10,266	8,550	-16.8

המקור: הלמ"ס, אומדן מוקדם

בתשמ"א הסתכמה כמות התוצרת שהועברה לתעשייה לכמעט 300 אלף טון - עליה בכ-3% בקירוב, בעקב בתירס, עגבניות ואפונה. בגלל אפיו המיוחד של הענף הבנוי ממספר רב של מגדלים בהשוואה למספר מועט של מפעלים, מתחזקת המגמה של התארגנות הענף והתקשרויות של המגדלים באמצעות מוסדותיהם, מועצת הירקות וארגוני המגדלים. אלו מנהלים את המר"מ על המחירים וכן מטפלים ביצירת כלים להפחתת הבעיות והחכוכים ופשוטם של התהליכים. עמדו על הצורך בקביעת קריטריונים אחידים

וברורים לקבלת תוצרת וקביעת איכותה כשאנשי המועצה משתתפים בבדיקה. בתש"א הוקמה ועדה שתפקידה לעבד מפרטים ושיטות בקורת לסוגי התוצרת השונים בדוגמת המקובל בחירס ובפלפל. במרבית הסוגים נחתמים החוזים בין המגדלים והמפעלים באמצעות מועצת הירקות, כאשר ברוב הגידולים המחיר הוא על בסיס דולרי (תוך קביעת מועדי התשלום וההצמדה) והשנה הגיעו להסדר על בסיס זה גם עם מפעל דקר לייבוש ירקות. במטרה לעודד גידול ירקות לתעשייה לצרכי יצוא ניתן ע"י בנק ישראל אשראי להון חוזר שניתן לחקלאים באמצעות מועצת הירקות בשני שעורים; הראשון עם חתימת החוזה והשני לאחר אשור בצו המזרע שנעשה ע"י רכזי המועצה באזורים ובהתניה של כטוח השטחים נגד נזקי טבע. כדי להגדיל את הקשר והתאום בין המגדלים למפעלים הוקמו במרבית המפעלים מחלקות חקלאיות שמלוות את המגדלים ועוקבים אחר הנעשה בשדות וגוברת הנטיה (של המועצה) לחייב זאת בחוזי ההתקשרות. בתש"א הושלמה הקמת מפעל "הדס" להקפאה ולשמורי ירקות בנתיבות שהוא במרכז אזור גידולי ירקות והייצור בפועל יתחיל בתש"ב, כשחלק מהתוצרת שתסופק היא מעודפי היצוא.

סקירת גידולים נבחרים בענף

1. ת פ ר " א

שנת תש"א נפתחה בעודף של תפ"א שנוצר מהגידול באביב תש"מ, ושל א קוץ בגידול הסתוי והחרפי. יתר על כן, השווק של המלאי שהיה בידי המועצה התנהל בפיגור בהשוואה לחוזי שהתבסס על הצריכה בשנים קודמות. הקשיים נובעים, לדעת הנוגעים בדבר משלש סיבות: א) מהגדלת השטחים מעבר לקו הירוק שהפכו מצרכנים של תוצרת מישראל, בעקר בתקופת הסתו והחרף של כ-1.5-1 אלף טון לחרוש לספקים; ב) מירידת הבקש לתפ"א בגין השפעת והמחירים הזולים של מרבית מיני הירקות האחרים, התחליפיים שאפיין את השנה האחרונה גם בחדשי הסתו והחרף; ג) משווק תפ"א שלא במסגרת "השווק המאורגן". באביב מכסות הייצור נקבעו לפי כמות הזרעים שחולקו ואומדן השטח הנגזר מכך הוא כ-30.4 אלף דונם מהם כ-27.6 אלף דונם לשוק המקומי ועוד כ-2.8 אלף דונם ליצוא, מחצית משטחי הגידול בנגב. השנה היתה שנת מחלת כמשון קשה כפי שלא היתה מזה עשרות שנים כשהזנים רחמרי ההדברה סייעו לבלום אותה ויש האומרים שהכמשון מתפתח כתנאים שהם אופטימלים גם לגידול תפ"א, ואמנם, העונה נסתיימה ביבולים מבורכים. יצויין כי שטחים מזרעים שגודלו בגולן התבלטו בבריאותם וצמיחתם היפה וחזקו את אלה המאמינים ביכולת ובצורך לפתח את ייצור הזרעים בגולן. בגלל קשיי האחסון וכדי לחסוך בהוצאות אסוס, אשרו תמריץ בשעור דיפרנציאלי למגדלים לאסיף מאוחר מסוף יולי ועד סוף אוגוסט. נוכח העודפים הגדולים שהיו למרות מבצעי ההוזלות התקופתיות שנעשו מדי פעם, על מנת להקטין את המלאים מהעונות הקודמות, הועברה כמות ניכרת של תוצרת לתעשייה - ככל שזר יכלה

לקלוט - ויתרות אחרות להאבסת בעלי-חיים. בוצע יצוא מעבר לכמות המותרת שחל כשלון, ולכן לא היה מנוס מקצוץ מכסות ייצור בכ-25% בסתו תשמ"א עד כדי 13 אלף דונט. וכן לגבי אביב תשמ"ב, במקביל הוגבר הפקוח על הייצור כאשר הייצור נקבע לא רק לפי כמות זרעים אלא לפי דונמים כשזה מלווה במודדים וצלומי אוויר. הוחלט על סנקציות אפקטיביות כלפי החורגים בייצור כשכל חריגה כנ"ל מקוזזת כנגד המכסה של העונה הבאה. כנגד השרוק הבלתי מאורגן הוצבו פקחים בשווקים הקמערבאיים המודאים באמצעות תעודות המשלוח שהתוצרת הגיעה דרך "הצנורות המורשיים" ואם לא כן, הסחורה מוחזרת.

יש נטיה להתגבר על הייצור בשטחים המוחזקים הזורעים תפוז"א מסוג א' קטן המצויים בשוק ע"י טפולם בחומר מונע נביטה.

לנושא האיכות מוקדש מאמץ ותשומת לב מיוחדת שכן רוחחת הסברה כי הגדלת הבקוש מותנית בשפור האיכות. הוחלט על תקציב מיוחד למכון להנדסה חקלאית לפיתוח שיטה למתן תמריץ תמורת איכות.

נערך נסוי מענין לזריעת זנים מוקדמים בראשית אוגוסט מזרעים שנאספו מוקדם באביב לקבלת יכול סתוי מוקדם מאמצע-סוף נובמבר, והספקה של חוצרת טריה תקופה ארוכה יותר. נערכה בדיקה כלכלית ראשונית של הנושא ונראה כי ניתן יהיה לפתח נושא זה כתנאי שלחוצרת כזו ינתן מחיר גבוה יותר בהשוואה לתוצרת אביבית מהאסוס בגין איכותה.

2. עגבניות מאכל

גידול העגבניות למאכל הוחזר למסגרת תכנון והקצאת מכסות גידול. אף על פי כן, לא נמנעו הזעזועים בהספקה ובשווק מפני שהייצור לא תאם לתכנון, כשבחלק מהתקופות היו חריגות ניכרות מעבר למכסה וכתוצאה מכך עודפים ובאחרות - הגידול לא הדביק את התכנון.

בסוף עונת תשמ"מ, אוגוסט-ספטמבר היה בצוץ חורג במידה ניכרת - בעיקר בבשור והפתחה - שגרם לעודפים ניכרים בחודשי החורף. כדי להקטין במקצת את הנזק מהעודפים לאותם מגדלים שבצעו את המזרעים עפ"י הכללים ולהעניש את המגדלים החורגים, הוחלט על החמרת הפקוח וקיום בקורת על מקור התוצרת הנכנסת לשוק הסיטוני תוך הכרונת תוצרת כזו כעודף ללא תמורה. המועצה נרתמה להקטנת העודפים שהיו חזריים ע"י הפנית חלק מהתוצרת לתעשייה ואפילו ע"י יצוא מעבר לתכנון, שאופשר במיוחד כאשר חלק מהתוצרת היתה מזני ה"פקולטה" המתאימים לכך. למרות זאת, היה צורך להעביר כמויות ניכרות להאבסת בע"ח ואף להשמיד. המזרעים בחדשי החורף - דצמבר וינואר - היו נמוכים מהתכנון ואף מהמכסות שאושרו. תנאי מזג האוויר - החום בחדש מרץ, גרמו להבשלה מוקדמת של מזרעים שהיו מיועדים לאפריל והגדילו את המחסור בחדשי האביב, אפריל ומאי.

תכנון ההספקה לשוק המאכל בחדשי הקיץ נעשה נמוך בכ-2,500 טון מהכמות המבוקשת בהנחה שכל מחסור יושלם מהפניה של עגבניות מהשטחים המיועדים לתעשייה. שיטה זו מצדיקה את עצמה וחוסכת בעיות של עודפים.

נעשים מאמצים לשפר את התכנון והקצאת המכסות אשר מתוכנן ע"י מועצת הירקות - נסיון שיבוצע בשלוב עם המכון לחקר הדרווחיות, שיעזר במידע מהשטח ומצלומי אוויר שיעקבו אחר הגידול, שאמור לשפר את חזוי היבולים. לקראת תשמ"ב שוב חוזרת על עצמה תופעה של אי התאמה בין התכנון לבצוע ושוב צפויים עודפים ניכרים.

3. ב צ ל

במסגרת הסכם הירקות והקצאת מכסות גידול, נכלל בתשמ"א רק הייצור של בצל מהערבה והבקעה בהיקף של 2,300 דונם, כשיתר הסוגים נזרעים לפי ראות החקלאים תוך נסיון של הכוונה ע"י המועצה ע"י מתן מידע. ייצור הבצל החרגי בערבה היה זעום - כ-50 דונם בלבד (זריעות ספטמבר-אוקטובר 1980) ובכל זאת הותר עודפים כששווקו נפגש עדיין בסוגי בצל האחרים, ומכאן הצורך בעתיד לצמצם היקפו.

בעונת 1980/81 שוב עלה גידול הבצל ליצוא. כמות הבצל ליצוא בהיקף של מעל ל-20 אלף טון הותרה עודפים לשוק המקומי, במיוחד בגין הפסילות הרבות של תוצרת שהיתה מיועדת ליצוא. מזרע בצל מזן בן-שמך (ריברסייד) בהיקף של כ-7,000 דונם ולאחריו זריעת בצל בית אלפא, שבוצע למרות האזהרות של המועצה, גרמו לשפע וירידת מחירים עד כדי יצירת עודף שהיה צורך לפנות. הלחץ היה קשה במיוחד מפני שהבצל מזן ריברסייד נפגע השנה בעת הגידול במחלות ואיכותו לא אפשרה לאסמו ולדחות את שווקו. חלק מבצל זה הופנה לתעשייה, אם כי יצויין שהיבול היה נמוך יחסית והשפיע על הקטנת העודפים. בצל בית-אלפא בהיקף של כ-2,400 טון הושמד ברובו ע"י הפיכת שדות ומעוטו לאחר האסיף. יבול הבצל מהערבה שוב נתקל בקשיי שיווק ומחירים נמוכים בגלל המצאות של כמויות ניכרות של בצל מסוגים אחרים. הוחלט על כן להחזיר את כל סוגי הבצל, למעט בצל ראש, למסגרת של תכנון והקצאת מכסות החל מינואר 1982.

בגידול ליצוא עדיין אין יציבות, ההפסדים הניכרים שהיו ביצוא לפני שנתיים גרמו לכך שהמחיר שהוצע למגדלים בתשמ"א היה כה נמוך שאפשר יצוא של פחות מ-5 אלפי טון. המחיר שהושג לתוצרת זו היה גבוה שאפשר תשלום כפול מזה המובטח, סניפי "אגרוסקו" דרשו הספקה נוספת ולא היתה, ולכן בתשמ"א חתמו על חוזים בהיקף של כ-30 אלף טון. היצוא היה נמוך מהמתוכנן והגיע רק לכ-22 אלף טון, בחלקו בגלל פסילות. לקראת תשמ"ב היה שוב בקוש גדול למעל 60 אלף טון, של מגדלים למכסות לבצל ליצוא, במיוחד בגלל ירידת

הרווחיותם של גידולים אחרים וקיום ציוד ליצוא בהיקף נרחב, הוחלט להרחיב את היצוא בצורה הדרגתית למכסימום 35 אלף טון, כשנתנה עדיפות במכסות לחקלאים שגידלו וספקו בתשמ"א, וזאת במגמה ליצור יציבות בענף.

גידול בצל לזרעים התפתח בארץ והגיע להיקף של כ- 18-16 אלף דונם, כשרובו מיועד ליצוא. רוב הגידול הוא מבצלי אם, שיש בו בעיות של העברת מחלות שורש ע"י חומר הרבוי, ומעוט מבצלצלים. בעבר ניסו, ללא הצלחה, לגדל בצל מזרע לזרע. לאחרונה נראה בנסוי כי ניתן יהיה להגיע בטפול מסוים ליכול שיצדיק צורה זו של גידול ולקראת תשמ"ב יורחב הנסוי.

4. פ ל פ ל

גידול הפלפל נפוץ בכל אזורי הארץ כשישנה התמחות בין המגדלים בין הייצור ליעדים השונים, יצוא, תעשיה, תוך וריסות מסוים של ההספקה בין השווקים.

בפלפל ליצוא - עונת הסתו הצטיינה בשפע יכולים שלא ידעו כדוגמתו וגם איכות פרי טובה. אולם לא ניתן היה לנצל השפע הנ"ל כיוון שבעונה זו עדיין היו כמויות ניכרות מארצות מתחרות וכמויות ניכרות של אלפי טונות הועברו לתעשיה ולשוק המקומי. הרחבת המשלוחים של האיטלקים, הספרדים והקנריים עד כדי הכפלת הכמויות ממה שהיה מקובל בעבר, גרמה להתמוטטות מחירים בשוק ובשנת תשמ"א ביצוא של 5.9 אלף טון נפדו כ-1.2 מיליון דולר פו"ב בהשוואה לכ-3.2 מיליון דולר שנתקבלו בתשמ"מ מיצוא של 4.1 אלף טון. במשלוחים החורפיים מהערכה והבקעה הסתכמו העסקות טוב יותר, וביצוא של כ-5.6 אלף טון נתקבלה תמורה של כ-5.5 מיליון דולר פו"ב בהשוואה לכ-6.8 מיליון דולר שקבלו שנה קודם לכן מיצוא של כ-9 אלפים טון. ירידה ניכרת זו בכמויות היתה מהקטנת שטחים - בעקב בערכה הצפונית - שנבעה הן מירידת הרווחיות בגידול, מבעיות של התמוטטות שטחים שפקדה אותם, וחששות מסיכון מהתרכזות בגידול אחד, בנוסף על קשיים בלוח העבודה.

קיימות בגידול בעיות מקצועיות להגיע ללוח אספקה טוב יותר מבחינת ההתאמה לבקש בחו"ל, שכן בחדשי הסתו יש מחסור בפרי אדום ושעור גדול מדי מתקבל בצבע מאדים ואילו בחדשי מרץ ואפריל חסר פרי ירוק. נעשים נסיונות של הבחלה לפלפל המאדים כדי שיגיע אדום. מנסים לשפר את איכות הפלפל בערכה בסוף העונה, ולמנוע את הזדקנותו - דבר שיאפשר גם הארכת עונת המשלוחים כשהמחירים יחסית גבוהים. הנסיון הוא בפרישת רשתות על הצמחים והצללת הפרי כשהשיח המכוסה משמש מחסן לשמור הפרי.

השנה נעשו נסיונות להרחיב את המגוון ובוצעו השנה משלוחים קטנים של פלפל צהוב וזהוב. הראשון - גידול של זן מכלוא מהולנד, הזרעים הם יקרים מאד ואילו השני - זהוב כהה שהוא פרי טפוח מקומי של חן שיפריס. המשלוחים נתקבלו יפה ומתוכנן להמשיך ולהרחיבם.

יצוא הפלפל האביבי הצטמק וכמעט ירד, משום הגדלת התחרות בחודש מאי וצמצום עונת המשלוחים שהתחילה למגדלים טווח רק כחודש, שהוא זמן קצר ומסוכן, במיוחד לגבי גידול שעלותו יקרה בגלל הכסוי. נסיונות שנערכו בחשמ"א מורים כי נתן להקדים את קבלת היבול בכ- 14-10 יום בגידול בבקעת הירדן ואזור ים המלח, ויתכן שבהמשך הזמן שוב נתן יהיה להרחיב את היצוא מעבר לכמות של כ-300 טון של השנים האחרונות. יצוא הפלפל החרیف בהיקף של כ- 20-30 טון מתקבל היטב בחו"ל אולם לא נראה שנתן יהיה להרחיב את היצוא להיקפים גדולים בהרבה.

בשנים האחרונות התפתח גידול פלפל לתעשייה בהיקף של כ-10 אלפים טון כשהגידול מתרכז בידי מגדלים קבועים. ההתקשרות בין החקלאים לתעשייה נעשית במר"מ מאורגן כשמועצת הירקות שותפה להסכם, ומשתתפת בבקורת איכות הפרי שנקבעו לו קריטריונים ברורים. בחשמ"א, לאחר חתימת ההסכם התברר שהקנינים באירופה עמדו לבטל הזמנות בשל המחיר הגבוה של תוצרתנו, נעתר משרד האוצר לסייע לענף וכתנאי שגם החקלאים והתעשיינים ישתתפו בחלק שווה להשגת המחיר. ואמנם, החקלאים ויתרו על 10 \$ לטון מאור אדום ו-5 \$ לטון פלפל וינדל, ובסיכום נקבעו המחירים בהתאם מ-125 \$ לפלפל וינדל ירוק וצבעוני ועד 205 \$ לטון מאור אדום. חלק מהתוצרת המיועדת לכבישה משמש להפקת זרעים כששילוב זה מגדיל את כדאיות הגידול. בעבור טון זרעים מקבל החקלאי 40 \$.

ההספקה לשוק המקומי היתה שוטפת, כשבחודשי היצוא יתרונויותיו הרו שער נכבד מהתוצרת בשוק ואילו באביב היתה הספקה בעקב מאזור חדרה. הטרון והמשולש. בחדשים האחרונים של השנה היו בשוק כמויות קטנות והמחירים עלו, אם כי מחסור זה לא הורגש במיוחד לאור שפע הירקות האחרים שהיו בשווקים.

5. עגבניות לתעשייה

גם בחשמ"א נמשכה ההתרחבות של גידול זה עד לכדי כ-180 אלף טון, בהשוואה לכ-166 אלף טון בחשמ"מ מתוך הייצור המתוכנן של כ-203 אלף טון הצעו המגדלים כ-178 אלף טון, דהיינו כ-80%. עיקר ההספקה מאזור עפולה - כ-73 אלף טון, אזור רחובות - 39 אלף טון ועכו - כ-15 אלף טון.

ההתקשרות בין המגדלים למפעלים התנהלה בצורה ממוסדת ומאורגנת באמצעות מועצת הירקות. המחיר שנקבע על בסיס דולרי הסתכם ב-75 \$ לטון בשער המפעל, מומן ברובו ע"י התעשייה ששלמה 64 \$, והאוצר השלים את היחרה.

יותר ויותר הורגש הצורך להתאמה בין הייצור החקלאי לזה הדרוש לתעשייה. אחת התרומות החשובות לטיב העגבניות בעבר היו שטחי הכעל בעלי בריקס 6-7 שנעלמו מהנוף בשנים האחרונות.

בעונת חשמ"א הוחל להשתמש בכלים כלכליים לשפור נושא האיכות. הופעלה שיטה נסיונית לגבי כל המגדלים הקשורים במפעל מילוז, שהוא המפעל המוביל בענף, שקלט בעונה זו מעל 60% מהתוצרת. לפי שיטה זו הוסיפו למדדים הקיימים גם תשלום לפי בריקס כאשר ניתן פרס של \$ 2.5 לכל דרגה מעל לרמה הבסיסית (4.3-5.3) וקנס של \$ 1 לכל דרגה נמוכה. כשלמגדלים באזורים חמים נקבע תחום נמוך במקצת. שיטת רמת הפרסים הגבוהה מרמת הקנסות באה לעודד את המגדלים להשתתף בנסיון החדשני שבוצע לאחר תקופה ארוכה של התלבטויות. בהפרש הסכום שנדרש כדי לכסות על עודף הפרסים על הקנסות, נשאו בחלוקה שווה המועצה ומפעלי התעשייה. במפעל "פרדס" נכנסו לנסיון "על יבש" קרי בדיקות ללא תשלומים. בדיקות האיכות נעשו בהשתתפות נציג המועצה. מערך ההדרכה נרתם להעביר מידע והמלצות בעקר בנושאי דיסון, השקיה, כדי לאפשר למגדלים להגיע לתוצאות טובות.

האשראי להון חוזר שניתן ע"י בנק ישראל באמצעות המועצה היה השנה בשעור נמוך מבעבר ומשקף את המדיניות לעודד גידול לתעשייה ליצוא ולצמצמו לייצור לתעשייה שאינו מיועד ליצוא ישיר.

כדי להסדיר את ההספקה והשווק הוחל מתשמ"א אסור לגדל עגבניות לתעשייה שלא במסגרת חוזים חתומים או מכסות שאושרו ע"י המועצה כשהסנקציות לגבי אי מלויין הן אי אסור של הספקה לתעשייה, מניעת אשראי להון חוזר ואפשרות להפקעת מכסת הגידול לשנה הבאה.

יכול העגבניות השנה היה גבוה מאד; ברובו גם בעל איכות גבוהה מהרגיל, שעורי פחת מועטים, ונזקי מזיקים ועובש פחותים במידה ניכרת בהשוואה לאשתקד. תרמו לכך תנאי מזג האוויר הנוחים במיוחד שחברו לו גם שפור בבצוע. הכנסת טפטוף בקנה מידה נרחב. מבחינת מועדי הספקה חלו שפורים והעונה התקצרה מאד בהשוואה לתכנון. בתחילת העונה התאחרה ההבשלה מהרגיל בשל הטמפרטורות הקרירות ששררו בחודש מאי, ואילו ממחצית העונה הבשילו מרבית השדות בהקדמה ניכרת, אף שטחים נשתלו או נזרעו במרווחי זמן שונים היתה אחדות בהבשלה. ונוצר לחץ קשה מאד על המפעלים שהתקשו לקלוט את כל התוצרת ואמנם, חלק מהיבול נרקב והושמדו שדות.

נמשכה המגמה של הגדלת חלקו של המשק המשפחתי בגידול העגבניות וחלקם של המושבים והמעורטים הגיע בתשמ"א ל-74% בהשוואה ל-68% אשתקד. אלה מחייבים יתר תאום בכל הנוגע להספקה למפעלים עקב הפזור הנרחב של המגדלים. הרחבת הייצור של העגבניות במשק המשפחתי מדאיגה את אנשי המקצוע בגלל הרגישות למחלות קרקע כאשר ההרחבה נעשית ע"י הקטנת מחזור הזרעים, ללא חטוי קרקע שעלותו יקרה, הפוגעת במשטר הסניטרי של הקרקע.

השנה הוכנסו לראשונה שתי קטפות חדשות שתוכננו ע"י המכון להנדסה חקלאית והמיועדות לשטחים קטנים של המשקים המשפחתיים, הן נגררות ומנועות ע"י טרקטור. הקטפות שנקנו ביזמת ועדת העמק עבדו השנה ביוקנעם ובמושב החענכים בהצלחה רבה במיוחד בשטחים שהוכנו כהלכה. יש בכך פריצת-דרך רצינית לקראת פתוח האסיף המיכני בעתיד.

תירס מתוק לתעשיה

6.

גידול ותיק זה הוא עתה בתהליך הרחבה ותנופת פתוח. עד כה הוא התרכז בדרום ומרכז הארץ כש"סנפרוסט" היה היעד העיקרי בתוספת מספר מפעלי שמורים שעבדו תירס בקנה-מידה קטן. לתירס שלנו בקושי טוב בחו"ל, ועל אף התחרות העזה של יצרני הענק בארה"ב וקנדה, הצליח להכנס לסדקים הודות לאיכות ולמוניטין.

בשנת תשמ"א גידלו כ-23.8 אלף דונם, זהו שיעור גידול של 10% בהשוואה לאשתקד ו-45% בהשוואה לתשל"ט. הגדלת השטחים ניכרת היתה באזור הצפון, ובמיוחד בגליל העליון ורמת הגולן שתוך שנתיים הגיעו להיקף של כ-25% מכלל השטחים, כמו-כן הרחבה באזור המרכז. מאידך, בדרום ירדו השטחים, היכול הממוצע הגיע לכ-1.3 טון לדונם בהשוואה ל-1.4 טון אשתקד. האקלים היה השנה נוח ובדרום הארץ היתה עלית יבולים. מאידך, בצפון היתה ירידת יבולים - במיוחד ברמת הגולן ובגליל העליון. ירידה זו מוסברת בחלקה ע"י לקויי ההשקיה בצפון רמת הגולן, זריעות בשטחי הכבול שהניבו יכול נמוך במיוחד, וכן ע"י הרחבת השטחים של דו-גידול חיטה ותירס שלא על ערוגות בגלל מחסור בכלים לקציר היטים בערוגות. הקומביינים והמשאיות הדקו את הקרקע וגרמו לנזק שלא תמיד תוקן בהכנה לתירס.

גם השנה נערך הסכם בין החקלאים והתעשיה בצורה מאורגנת, המחיר נקבע בדולרים, דיפרנציאלי לפי עונת המזרע החל ב-110 \$ למזרעים המוקדמים עד 15/4 ועד 145 \$ למזרעים המאוחרים באוגוסט. המחירים עלו בין 8-17% ובממוצע ב-12% בהשוואה לאשתקד, כאשר גם היה קיצור במועד התשלום בערך ב-15 יום.

בשנה זו הפעלה לראשונה בקורת איכות שמבוצעת בהשתתפות נציגי המועצה לייצור ושווק ירקות, בדומה לעגבניות.

גידול התירס מתרכז בעקר בקבוצים. הגידול הוא ממוכן ודורש כמחצית יום עבודה לדונם כאשר הקציר נעשה ע"י המפעלים.

מעבר למחיר עבור המוצר יש לגידול זה יתרונות שכן ניתן לגדלו כדו-גידול אחרי גידול חורפי, יש בו תרומה למחזור זרעים, משכנוסף ליכולתן לאסוף ממנו 1.5 טון/דונם ירק לרפת.

בחינה כלכלית שנערכה לאחרונה מורה על כדאיותו למגדלים ברוב חלקי הארץ כשברמת הגולן ובגליל העליון הוא מתחרה גם בכותנה, ובדרום הארץ כדאי לגדול במזרעים מוקדמים עד 15/5 או במאוחרים יותר כדו-גידול. הבקושי החזוי לתירס לתעשיה הוא עד היקף של 77 אלף טון בשנת 1985. לאור הבדיקות נראה כי גם בשנים הבאות תמשך ההרחבה של השטחים עד להיקף של מעל 50 אלף דונם.

5. פירות

1. התפתחות הענף

היקף ייצור הפירות בתשמ"א עלה במעט לעומת אשחקד (עליה כמותית של 3.3% בלבד) והסתכם ב-427.3 אלפי טונות. כ-66.4% מכלל יכול הפירות הופנה לצדיכה מקומית של פרי טרי, כ-9.7% ליצוא ישיר, כולל לשטחים המוחזקים, וכ-20.1% לתעשייה אשר גם באמצעותה יועד חלק מהיכול לשווקי חוץ. בהפניה לצדיכה מקומית טריה חלה עליה בתשמ"א לעומת תש"מ ב-9.0% וזאת בעיקר בגלל הגידול בפירות הנשירים. ההספקה לתעשייה בתשמ"א בהשוואה לתש"מ עלתה ב-11.7% בלבד וזאת בגלל היכול הסירוגי של שנת שפל בזיתים. בהפניה ליצוא חלה באותה תקופה ירידה בעיקר בגלל הירידה הגדולה בייצור אבוקדו.

ערך הייצור של הפירות במחירים שוטפים מתש"מ לתשמ"א עלה נומינלית ב-67.1% - מ-1,494.5 מיליוני שקל ל-2,497.5 מיליוני שקל וריאלית ירד ב-25.8% (לאחר ניכוי בשינוי הממוצע של המדד הכללי לצדכן של 125.4%) מ-1,494.5 מיליוני שקל ל-1,108.3 מיליוני שקל. המחירים של כלל "סל הפירות" (ללא הדרים) המיוצר בארץ בתשמ"א עלה בממוצע מתש"מ לתשמ"א נומינלית ב-62.0% (מ-1,541.6 ל-2,497.5 מיליוני שקל) וריאלית ירד ב-28.1% (מ-1,541.3 ל-1,108.3 מיליוני שקל).

בלוחות הבאים מואגים נתוני השטח, הייצור וערכו של ענף הפירות בתשמ"א בהשוואה לשנה הקודמת, לפי יעדי השיווק של הפרי.

לוח 91:

השטח המעובד פירות (פרט להדרים) בשנת תשמ"א

(באלפי דונמים)

ה פ ר י	סה"כ	נרשאי פרי	צעיר
סה"כ פירות, ללא הדרים	496.1	370.6	125.5
תפוחים	*40.2	*34.3	*5.9
אגסים	8.7	7.7	1.0
אפרסקים ונקטרינות	22.0	14.0	8.0
מ ש מ ש	8.2	5.8	2.4
שזיף אירופי	4.6	3.9	0.7
שזיף יפני	6.9	4.1	2.8
ענבי-מאכל	**23.0	**16.5	**6.5
ענבי-יין	31.5	26.5	5.0
בננות	18.8	18.8	-
סקדים	45.5	42.7	2.8
פ ק א ן	20.3	14.0	6.3
זית אירופי	16.2	11.8	4.4
זית סורי	100.0	100.0	-
אבוקדו	111.4	51.9	59.5
תמרים	11.0	5.1	5.9
אפרסמון	12.0	6.0	6.0
מ נ ג ו	9.0	3.2	5.8
רימון	1.8	1.2	0.6
פירות שונים	5.0	3.1	1.9

המקור: מועצת הפירות (ייצור ושיווק) (מלבד ענבי-יין וזיתים סוריים).

* כולל כ-5 אלפים דונם מטעי הדרוזים בגולן;

** כולל סקטור המיעוטים בגבול הקר הירוק.

לוח 92: ייצור הפירות וערכו לפי מינים עיקריים בשנים תש"מ-תשמ"א

(הכמות באלפי טונות, הערך במיליוני שקל)

ה פ ר י	כ מ ר ת			ע ר ר		
	תש"מ*	תשמ"א	השינוי ב-%	תש"מ*	ת ש מ " א	
					במחירים שוטפים של תשמ"א	במחירים קבועים של תש"מ**
פירות ללא הדסים, ס"ה	413.7	427.3	+ 3.3	1,494.5	1,541.6	1,108.3
תפוחים	103.9	129.0	+ 24.2	484.1	557.9	267.2
אגסים	8.1	19.5	+140.7	41.4	108.7	48.1
אפרסקים ונקטרינות	26.2	40.2	+ 53.4	93.2	143.0	80.1
מ ש מ ש	9.2	13.0	+ 41.3	27.0	38.3	23.7
שזיפים	15.2	21.1	+ 38.8	51.5	71.6	41.7
ענבי מאכל	39.2	43.9	+ 12.0	102.3	114.6	92.0
ענבי יין	37.2	39.8	+ 7.0	85.3	91.2	88.5
בננות	75.0	65.8	- 12.3	72.0	63.2	115.1
שקדים	3.0	3.0	-	44.3	49.3	72.3
פ ק א ן	1.5	1.4	- 6.7	14.3	13.3	11.2
זיחים	45.0	19.7	- 56.2	197.6	86.5	72.0
אבוקדו	32.0	8.0	- 75.0	147.2	36.8	53.4
תמרים	4.9	5.2	+ 6.1	71.0	75.4	73.4
אפרסמון	3.4	5.6	+ 64.7	25.2	41.5	29.0
פירות אחרים	9.9	12.1	+ 22.2	38.1	50.3	40.6
						2,497.5

המקור: ל.מ.ס.

* הנתונים הסופיים לתש"מ שונים מהמפורטים כאן באורח לא משמעותי.

** מחירי תשמ"א בניכוי השנוי במדד הכללי לצרכן:

$$\frac{\text{מדד תשמ"א}}{\text{מדד תש"מ}} = \frac{1,512,755}{671,008} = 2.254 \quad (\text{אינפלציה של } 125.4\%)$$

ייצור הפירות לפי היעוד ולפי מינים עיקריים
(באלפי טונות)

*** ליצור מזה:		מזה: לחשיה		מזה: לצריכה מקומית ועצמית		ייצור:		ה פ ר י
השינוי ב- לעומת הש"מ	השינוי ב- לעומת הש"מ	השינוי ב- לעומת הש"מ	השינוי ב- לעומת הש"מ	השינוי ב- לעומת הש"מ	השינוי ב- לעומת הש"מ	השינוי ב- לעומת הש"מ	השינוי ב- לעומת הש"מ	
41.6	62.5	86.0	77.0	283.6	260.2	427.3	413.7	פירות ללא הדרים, סה"כ
10.4	11.4	25.8	9.5	88.9	82.9	129.0	103.9	הפירות
1.2	1.4	1.0	0.1	154.5	6.6	19.5	8.1	אגסים
1.5	0.8	0.1	0.1	38.9	25.2	40.2	26.2	אפרסקים ונקטרינות
-	-	166.7	2.4	22.9	8.3	13.0	9.2	מ ש ש
0.4	0.1	125.0	2.7	23.7	13.9	21.1	15.2	שזיפים
2.3	2.0	102.5	8.1	0.3	33.2	43.9	39.2	ענבי מאכל
-	-	6.8	36.7	20.0	0.5	39.8	37.2	ענבי יין
16.4	18.4	40.0	0.7	0.9	43.1	65.8	75.0	בננות
-	-	X	-	-	3.0	3.0	3.0	שקדים
0.1	0.1	X	-	7.1	1.4	1.4	1.5	פקאד
-	-	-74.5	23.5	36.3	21.5	19.7	45.0	זיתים
6.3	26.1	..	0.4	69.1	5.5	8.0	32.0	אבוקדו
1.8	1.1	X	-	10.5	3.8	5.2	4.9	תמרים
0.2	0.2	X	-	68.8	3.2	5.6	3.4	אפרסמון
1.0	0.9	..	0.1	28.0	8.2	12.1	9.9	פירות אחרים

המקור: ל.מ.ס.

* הפנית פרי לחוצצה ביניים ועודפי פרי ליעדי שיווק פחות כלכליים משלמים את יעדי השיווק והדומים בלוח לעיל לסה"כ ייצור הפירות.

** הנחונים הסופיים לתשי"מ שונים מהמפורטים כאן באורח לא משמעותי.

*** כולל יצוא לשוהים המרוחקים.

2. פירות גרעיניים

ת פ ר ח י ם

בתשמ"א היו נטועים כ-40.2 אלף דונם תפוחים, מהם כ-5.9 אלף דונם מטעים צעירים (כולל כ-5 אלפים ד' מטעי הדרוזים בגולן). יכול התפוחים עלה ב-24.2% לעומת אשתקד והסתכם ב-129.0 אלף טונות, כ-68.9% מהיבול יועדו לצריכה מקומית, כ-20.0% לתעשייה וכ-8.1% ליצוא לשטחים המוחזקים ולמצרים.

היבולים של הזן "ענה" היו טובים, אך אחוז הפירות הקטנים היה גבוה. השנה הורגשה התנוונות עצים בהיעדר טיפול מקצועי. הפרי מהזן "ענה" השתמר באיכות טובה לאחר האיסוס האופרטיבי. יכול ה"זהוב" היה כבד ופירותיו קטנים. הזן "דלישס" התאחר במקצת בהבשלתו והקטיפה התחיל רק בתחילת ספטמבר. היתה זו עונת שיא ביבולי התפוחים והעומס הרב על העצים והדילול הבלתי מספיק, גרמו למשלוח הפרי הקטן ישירות למפעלי התעשייה. עד סוף ספטמבר סופקו לתעשייה כ-11,750 טונות (לעומת 6,900 טונות אשתקד ו-10,450 טונות ב-1979). תעשיית הלפתנים קלטה כמות דומה לאשתקד - כ-700 טונות פרי, אבל תעשיות המיץ והרכז קלטו 11,000 טונות (6,200 ט' אשתקד ו-9,000 ט' בעונת 1979). בגלל היבול הגדול, מחירי התפוחים בערכים קבועים בחצי הראשון של עונת התפוחים (החל מיוני 1981) פיגרו בהרבה לעומת העונה המקבילה הקודמת (1980/81) והיו דומים לאלה בעונת 1979/80 (אם כי במקצת נמוכים מהם) שהיתה גם כן עונה רבת יכול.

א ג ס י ם

בתשמ"א היו נטועים כ-8.7 אלף דונם אגסים מהם כ-1 אלף דונם מטעים צעירים. תהליך העקירות צימצם את היקף המטע להיקף שבו קיים איזון מסוים בין הביקוש להיצע. יכול האגסים עלה ב-140.7% לעומת אשתקד והסתכם ב-19.5 אלף טונות. כ-86.2% מהיבול יועדו לצריכה מקומית, כ-5.1% לתעשייה וכ-6.2% ליצוא לשטחים המוחזקים.

טיב היבולים של הג'נטיל, הקוסציה והספדונה היה טוב ומרבית הפרי שנקטף היה ראוי לאיסוס באויר מבוקר. היבול הכללי, כאמור, נכפל ויותר פרט לזן ג'נטיל שיבולו היה ירוד במיוחד. לתעשייה סופקו העונה 1,000 טון פרי (לעומת 80 ט' אשתקד ו-2,300 ט' בעונת 1979). רוב הפרי נועד להכנת מיצים ורכזים. לייצור לפתנים סופקו כ-200 טון (כמו ב-1979) לעומת 30 טון אשתקד.

3. פירות גלעיניים

אפרסקים ונקטרינות

בחשמ"א היו נטועים כ-22.0 אלף דונם אפרסקים ונקטרינות, מהם כ-8.0 אלפים דונם מטעים צעירים. יכול האפרסקים והנקטרינות עלה כ-53.4% לעומת אשתקד והסתכם כ-40.2 אלף טונות. כ-87.1% מהיכול יועדו לצריכה מקומית טריה וכ-3.7% ליצוא לחו"ל ולשטחים המוחזקים.

העונה הצטיינה בפריחה טובה ומלאה ובמיוחד בזנים המבכירים והיא הוקדמה בשבוע ימים לעומת 1980.

מבין הפירות, החנטה הטובה ביותר היתה באפרסקים ונקטרינות והיבולים גדלו לפחות בשליש מעל היכול הרב-שנתי. הסופה שפקדה את המטעים לאחר החנטה הורידה מספר רב של עלי כותרת אבל לא בוצע דילול חנטים בצורה מספקת והיה צורך בדילול ידני. נוסף ליכול הרב ליחידת שטח, רבה היתה גם השפעת המטעים הצעירים שנכנסו לניבה החל מהשנה. הדילול לא הספיק ופרי במניינים קטנים הציף את השווקים ונוצרו עודפים. בתחילת העונה שלטו בשוק הזנים "ארלי אמבר", "אלמוג", "מי-גולד", "ר"בליזן גולד". בהמשך העונה הופיעו הזנים "ארלי-איסט", "ארלי-רד" ו"סווילינג". עם הופעת הזן האחרון פחת הביקוש ליחיד הזנים. זנים אחרים שהיו בשווקים היו "בבקוק", "רד-הייבן", "ג'ולי אלברטה" ו"בוניטה". המחירים נעו בתחום רחב בהתאם לטיב הזן וגודל הפרי. מזני סוף העונה הצטיין הזן "סמרסט" בגודלו, בצבעו וביבוליו. זן זה ניתן לווסתו באמצעות תיאום מועד הקטיפה וקירור אופרטיבי.

השנה ישראל כמעט לא נהנתה מהיתרון של הבשלה מוקדמת ויצוא אפרסקים ונקטרינות בחו"ל בעונה מקדימה לפני הופעת הפרי המקומי של ארצות מתחרות אחרות. הפרי בארץ הבשיל די מאוחר ואילו בספרד די מוקדם. בגלל אי הקדמה בהבשלת הפרי וירידת ערך המטבעות האירופיים הוקדמה הפסקת משלוחי האפרסקים והנקטרינות והכמויות שיוצאו היו קטנות. בסה"כ נשלחו בתקופה מ-28 באפריל עד 8 במאי 1981 כ-170 ט' מזן "אלמוג" וכ-152 טון מזן "טקסט" במחיר של \$ 600 ו-\$ 540 פו"ב לטון בהתאמה. נקטרינות יוצאו 225 ט' במחיר של כ-800 \$ פו"ב לטון. המחירים המובטחים למגדל היו גבוהים יחסית ולכן כל שלוש העסקות הסתיימו בגרעון.

כמות הספקת אפרסקים לתעשייה השנה דומה בהיקפה לזו בכל השנים האחרונות, מלבד בעונה הקודמת בה היתה מצומצמת בגלל היכול הנמוך. הכמות למאכל כ-1981 של אפרסקים ונקטרינות עלתה ב-39% לעומת 1980 ו-65% לעומת 1979. הכמות למכירה מוזלות ויעדים אחרים עלתה ב-435% לעומת 1980 ו-236% לעומת 1979. המחירים בממוצע ב-1981 בערכים קבועים ירדו ב-42% לעומת 1980 וב-27% לעומת 1979 וסך הפדיון ב-1981 בערכים קבועים ירד ב-13% לעומת 1980 ועלה ב-27% לעומת 1979.

מ ש מ ש

בתש"א היו נטועים כ-8.2 אלף דונם משמש מהם כ-2.4 אלפי דונם מטעים צעירים. יבול המשמש עלה ב-41.3% לעומת אשתקד והסתכם ב-13.0 אלפי טונות. כ-78.5% מהיבול יועדו לצריכה מקומית וכ-18.5% לתעשיה שממנה מתבצע יצוא.

מטעי המשמש הגיעו השנה ליבולים טובים ברוב איזורי הארץ. גם בתת-איזורים בהם התנסה לא היתה שופעת, גדל הפרי והושג יבול גדול. בחדש יוני הגיעה ההבשלה לשיאה והסתכמה ב-7,600 טונות לעומת 5,000 ב-1980 ו-4,500 טונות ב-1979. העונה סופקו לתעשיה 2,400 טונות (לעומת 880 ט' אשתקד ו-1,800 ט' בעונת 1979). מכמות זו הופנו 1,950 ט' לייצור לפתנים וייבוש לעומת 840 ט' אשתקד ו-1,600 ט' ב-1979. הקשיים שקיימים ביצוא שימורי פירות מונעים מהתעשיה לקלוט כמויות גדולות יותר. מספר מפעלים שקנו משמש בשנים קודמות הפסיקו השנה לעסוק במוצר זה ואחרים צמצמו הזמנותיהם. לעומת זאת גדלה הכמות שנמכרה כפולפה במחיר נמוך יחסית.

השיווק למאכל ב-1981 של משמש עלה ב-11% לעומת 1980 ו-5% לעומת 1979. הכמות לתעשיה ויעדים אחרים עלה ב-212% לעומת 1980 ו-31% לעומת 1979. המחירים בממוצע ב-1981 בערכים קבועים ירדו ב-32% לעומת 1980 ועלו ב-19% לעומת 1979 וסך הפדיון ב-1981 בערכים קבועים ירד ב-7% לעומת 1980 ועלה ב-33% לעומת 1979.

ש ז י פ י ם

בתש"א היו נטועים כ-4.6 אלף דונם שזיפים אירופיים מהם כ-700 דונם מטעים צעירים וכ-6.9 אלף דונם שזיפים יפניים (כולל בעל) מהם כ-2.8 אלפי ד' מטעים צעירים. יבול השזיפים עלה השנה ב-38.8% לעומת אשתקד והסתכם ב-21.1 אלפי טונות. כ-81.5% מהיבול יועדו לצריכה מקומית של פרי טרי וכ-12.8% הופנו לעיבוד תעשייתי.

מבין השזיפים האירופיים הזן "שוגר" הגיע להבשלה טובה, אך פירותיו היו קטנים. הזן "שגיב" הגיע השנה ליבול שיא. חלק מהפרי יועד לליפתנים וחלק אחד שנקטף מאוחר יותר יועד לייבוש. משקים שלא הוזרזו לקטוף פריים הגיעו לאחוז גבוה של פרי גדול שתמורתו היתה גבוהה יותר מאשר לפרי בגודל קטן ובינוני. הכמות שהופנתה לייבוש מזן "שגיב" גדלה ל-1,800 טונות לעומת 1,400 טונות ב-1979.

לרוב הזנים של שזיפים יפניים היתה עונה טובה. היבולים היו כבדים ונתקבל אחוז גבוה של פרי קטן שאין לו ביקוש. בתחילת העונה שלטו הזנים "מטלי" ו"פרמיר", כאשר הזן "מטלי" היה המבוקש מבין כל יתר זני השזיפים. עודפים מסויימים מהזן "פרמיר" טופלו על-ידי המועצה לפירות בדרכי הרויסות הרגילות. בהמשך העונה הופיעו הזנים "סנטה רוזה"

ו"אוגדן" שהשיגו מחירים טובים יחסית כתחילת הופעתם. חלק מהפרי מזן "רד-רוזה" אוסם. הזן "גולד-קינג" השיג יכולים כבדים, אך הרבה מפירותיו היו קטנים שהביקוש להם היה קטן יחסית. הזנים העיקריים העונה היו "סנטה-רוזה", "לרודה", "פורמוזה" ו"קלסי". תהליך ההבשלה של השזיפים היפניים בחדשים מאי, יוני ויולי היה זהה לזה בשנים הקודמות ועם כניסת הזן "שגיב" באוגוסט הגיעה ההספקה לכ-6,000 טונות. ריכוז גדול כזה של הבשלת פירות גלעיניים בחדשים יוני-אוגוסט גרם לעודף היצע ניכר בשווקים ולירידה במחירים. השווק למאכל ב-1981 של כלל השזיפים עלה ב-20% לעומת עונת 1980 ו-10% לעומת 1979. הכמות לתעשייה ויעדים אחרים עלתה ב-144% לעומת 1980 ו-43% לעומת 1979. המחירים בממוצע ב-1981 בערכים קבועים ירדו ב-37% ו-14% לעומת שתי החקופות הנ"ל בהתאמה, וסך הפדיון ב-1981 בערכים קבועים ירד ב-17% ו-0.5% בהתאמה.

4. ענבי מאכל

בתשמ"א היו נטועים כ-23.0 אלף דונם ענבי מאכל, מהם 6.5 אלפי דונם כרמים צעירים (כולל סקטור המיעוטים בגבול הקו הירוק). יכול ענבי המאכל עלה ב-12.0% לעומת אשתקד והסחכם ב-43.9 אלפי טונות. כ-75.6% מהיכול יועדו לצריכה מקומית, כ-5.2% ליצוא וכ-18.5% לשלוחות השונות של העיבוד התעשייתי.

כיתר פירות הקיץ גם ענף הגפן הצטיין השנה ביבולים טובים בכל איזורי הארץ כולל יהודה ושומרון.

בזנים המבכירים היתה התעוררות אחידה בחלקות שטופלו בקציוס להבדיל מחלקות הבקורת. בכרמים שהסחככו בעשביה רבה גדלו באופן ניכר הוצאות הזמירה. השנה היתה שנת שפע ברוב הזנים. היה ביקוש טוב לענבים בעלי אשכולות היפים והבשלים. העונה איחרה הבשלת הזנים "דבוקי" ו"תמר". רוב הפרי מזנים אפילים סופק מאיזורים אלונה ובנימינה. איכות הפרי המאוחר היתה טובה בגלל היובש.

בתחילת העונה נראה היה שיצוא הענבים יהיה טוב. הלירה שטרלינג נראתה יציבה ודרום אפריקה, המתחרה, סבלה משטפונות שצמצמו את יצואה לאירופה. במחצית השניה של מאי חלה הידרדרות בערך הלירה שטרלינג. כמו-כן, הופיע מתחרה חדש - צ'ילי. אמנם כבר בתחילת העונה בגרמניה היו כמויות ניכרות מהזן "רד-אמפרור" אשר מנע מישראל מכירת זנים שחורים במחירים סבירים, אבל בגלל הידרדרות המחירים בגרמניה הופנו הענבים הצ'ילנים גם לשווקים הטובים של ישראל - סקנדינביה ואנגליה. הדבר הקשה על המכירות וגרם לירידת מחירי ה"פרלט" בעיקר בעונת השיא של ישראל - סוף יוני. כל זאת למרות רמת האיכות המצטיינת של ה"פרלט" הישראלי שהושגה תודות לטיפול טוב בפרי. הדבר הקל על המכירה בתחילת העונה להשגת מחירים גבוהים. בהמשך

העונה, למרות התחרות והמלאי, הצליחה ישראל למכור את כל הכמות מבלי להוריד את המחירים עקב רמת איכות נמוכה. ליצוא העונה נשלחו סה"כ 1,950 טונות מהם 1,787 ט' "פרלט". מהזנים השחורים נשלחו כמויות קטנות בנסיון למכור בתנאי תחרות. הזן "תומפסון" לא נשלח ליצוא מאחר שרמת המחירים באירופה בחודש יולי לא סיפקה את המגדלים.

לתעשייה סופקו 6,580 טונות (לעומת 3,283 אשתקד ו-7,019 ט' ב-1979). הצמצום לעומת 1979 היה בגלל הקטנת כמויות ענבי יר"ש ליקבים. עיקר העליה היה בהספקת ענבים לייבוש - 2,000 ט' העונה (לעומת 700 ט' בכל שנה, בשנתיים האחרונות).

השווק למאכל של ענבי מאכל ירד ב-5% לעומת 1980 וב-18% לעומת 1979. הכמות לתעשייה ויעדים אחרים עלתה ב-7% לעומת 1980 וב-1% לעומת 1979. המחירים בממוצע ב-1981 בערכים קבועים ירדו ב-19% לעומת 1980 וב-11% לעומת 1979 וסך הפדיון ב-1981 בערכים קבועים ירד ב-12% לעומת 1980 וב-23% לעומת 1979.

5. ענבי יין

בחשמ"א היו נטועים כ-31.5 אלף דונם ענבי יין מהם כ-5.0 אלף דונם כרמים צעירים. יכול ענבי היין עלה ב-7.0% לעומת אשתקד והסתכם ב-39.8 אלפי טונות. כמחצית מענבי היין נקלטו על-ידי היקב בזכרון יעקב, כשליש נוסף נקלט על-ידי היקב בראשון-לציון והיתר נקלט על-ידי יקבים קטנים שהגדול ביניהם הנר ו.ס.ט. בע"מ.

משקלם של הזנים הלבנים ירד מכ-25% ב-1976 לכ-20% ב-81/1980. סה"כ צריכת היין בשוק המקומי עלתה מכ-9 מיליון ליטר ב-1960 לכ-17 מיליון ליטר בשנים האחרונות, כאשר הצריכה לנפש עלתה מ-4.45 ליטר ל-4.56 בהתאמה. במשך התקופה האמורה חלו שינויים בהרכב היינות הנצרכים בשוק המקומי. משקלם של היינות המתוקים ירד מכ-36% ב-1960 לכ-22% לאחרונה. משקל הברבדי נמצא בחנודות. צריכת היינות היבשים והחצי-יבשים עלתה מ-2.1 ליטר לנפש ב-1960 ל-2.6 ליטר לנפש לאחרונה ומשקלם עלה מכ-47% ב-1960 לכ-57% לאחרונה.

בשוק העולמי מסתמנות המגמות הבאות: גידול ביבוא יינות בארצות צפון ומערב אירופה ובארה"ב; קצב גידול מהיר בצריכת היינות לנפש בארצות אלו של כ-5%-6% לשנה; גידול בביקוש ליינות איכות ובמיוחד ליינות לבנים.

6. ב נ נ ו ת

בחש"א היו נטועים כ-18.8 אלף דונם בננות, רובם נושאי פרי. יכול הבננות ירד ב-12.3 לעומת אשתקד והסתכם ב-65.8 אלפי טונות. כ-64.9% מהיכול יועדו לצריכה מקומית וכ-24.9% יועדו ליצוא לשטחים המוחזקים ולמצרים.

בשלהי החורף למרות הגשמים והאדמות הרויות מים ובמיוחד בקרקעות הכבדות, קטיף הבננות בוצע כהלכה וההספקה היתה מלאה וגדושה. לקראת סוף עונת הבננות ותחילת העונה החדשה (יוני-אוגוסט) צומצמה הספקת הבננות. תנאי מזג האוויר החמים היו נוחים לגידול זה והם תרמו להתפתחותו הטובה ולהתמלאות האשכולות. בחודש ספטמבר הכמויות שוב החלו לעלות. הביקוש לבננות בדרך-כלל יציב. פרי מטיב מעולה משיג מחירים גבוהים יחסית.

7. פירות סובטרופיים

א ב ו ק ד ו

שטח מטעי האבוקדו הגיע בחש"א ל-111.4 אלפי דונם תודות להמשך של קצב הנטיעה השנתי הגבוה, אם כי מסתמנת בו האטה מסוימת. מתוך סה"כ שטח זה כ-59.5 אלף דונם הם מטעים צעירים.

השנה פקד את ענף האבוקדו אסון טבע כבד אשר הוריד את היכול בצורה חזרה. יכול האבוקדו ירד ב-75.0% לעומת אשתקד והיה כ-8.0 אלפי טונות מהם יועדו ליצוא כ-6.3 אלפי טונות, שהוא כ-75.9% נמוך מאשר היצוא בשנה שעברה. אחוז הצריכה המקומית מתוך סה"כ היכול נשמר פחות או יותר ברמה זהה בשנתיים האחרונות, אם כי מבחינת כמות מוחלטת ירדה ב-69.1% ויועד פרי מאיכות ירודה. זמן רב לאחר החנטה היו קשיים גדולים בקביעת תחזית היבולים, בגלל מיעוט הפרי על העצים והקושי לזהותו. מאמץ רב הושקע ביצוא, יחסית לכמות, כדי להגיע למיצוי אופטימלי של המשלוחים ולשמירת הקשר עם השווקים בחו"ל ובמיוחד המסורתיים. כמו-כן רוכזה כמות גדולה ליצוא לקראת חג המולד כדי למנוע תחרות מצד מדינות מתחרות ולקבלת פדיון גבוה על הכמות הקטנה.

בשוק המקומי שרר מחסור חמור באבוקדו אשר גרם לעליה במחירים. לאור היבולים הנמוכים, בתי האריזה סבלו קשות מחוסר תעסוקה. העונה הסתיימה מספר שבועות מוקדם יותר מאשר בשנים הקודמות. אחת הפעולות הראשונות שנעשו למציאת פתרון למחסור באבוקדו במערכת השיווק של "אגרקס" ובמגמה למנוע חדירת גורמי שיווק מתחרים חדשים, היתה לנסות לרכוש בארה"ב אבוקדו ולמוכרו באירופה במערכת השיווק של "אגרקס". פעולה זו לא כל כך הצליחה בגלל מחירי פרי גבוהים וכן קשיי תובלה. בתחילת העונה רכשה ישראל כמויות מצומצמות של אבוקדו מפלורידה של זנים לא כל כך מוצלחים.

מאוחר יותר, לאחר חג המולד, לא היה כדאי להמשיך לייבא. האמריקאים בעצמם התחילו לשלוח פרי באוניות קירור בעיקר לצרפת (3,840 ט') אשר השיגו מחירים נמוכים מאשר הפרי הישראלי. מדינות נוספות שיצאו אבוקדו לצרפת היו ספרד ומקסיקו. מכל המדינות כולל ישראל הגיעו השנה לצרפת 10,653 ט' לעומת 16,000 ט', מהם 15,000 ט' מישראל אשתקד. מסיכומי האמריקאים עצמם משתמע שהם לא היו מרוצים מהיצוא לאירופה, אם כי היצוא משם הנו אפשרות בעיקר בשנות שפע בקליפורניה. לעומת זאת, היצוא מארה"ב ליפן והמזרח הרחוק נראה להם טוב יותר. מחירי האבוקדו הישראלי היו גבוהים והפדיון הממוצע שהושג היה כ-2,240 \$ פו"ב לטון. התארגנות בתי האריזה פעלה כהלכה. בארץ פעלו 11 בתי אריזה כשליד כל בית אריזה עובד איש שדה השומר על הקשר בין המגדל לבית האריזה. התחשבות המגדלים עברה כולה לבתי האריזה. כיום מטפל בית האריזה בכל הנושאים הכספיים הקשורים למגדל, החל ממתן המקדמה ועד החשבון הסופי. על בתי האריזה עובר תהליך פיתוח - מ-1981/82 יעבדו 8 בתי אריזה עם ממיינות אלקטרוניות, מכונות להדבקת פתקאות וכן יוכלו לדג את הפרי.

8. פירות סובטרופיים אחרים

מ נ ג ר

בתשמ"א היו נטועים כ-9.0 אלף דונם מנגו, מהם כ-5.8 אלפי דונם מטעים צעירים.

השנה חלה עליה ניכרת ביבולי המנגו בכל איזורי הארץ והושגה הכפלת היבול לעומת אשתקד (1,914 טונות ב-1981 לעומת 972 ט' ב-1980). זאת, תודות לפריחה והחנטה הטובות ותוספת היבול ממטעים צעירים שנכנסו לניבה. קטיף המנגו התחיל באיזורים המבכירים וחורף מספר ימים הצטרפו למעגל הייצור יתר האיזורים. חלק מהפרי עבר לבתי אריזה האיזוריים המכונים את הפרי לייצוא ולשוק המקומי. טיב הפרי השנה משביע רצון. תודות לטיב הטוב ולוויסות בין היעדים השונים משגים מחירים טובים. ליצוא השנה נשלחו כ-400 טונות והושג מחיר פו"ב של 1,400 \$ לטון. הענף הציב לעצמו יעד של קידום ופיתוח זנים אפילים יותר לחדשים ספטמבר, אוקטובר ונובמבר.

אפרסמון

בתשמ"א היו נטועים כ-12.0 אלף דונם אפרסמון, מהם כמחצית השטח היתה מטעים צעירים. יבול האפרסמון עלה ב-64.7% לעומת אשתקד והסתכם ב-5.6 אלפים טונות. כ-4% מהיבול יועדו לצריכה מקומית וכ-3.6% ליצוא לחו"ל ולשטחים המוחזקים.

תוספת הכמות שסופקה לשוק המקומי נקלטה היטב במחירים טובים. התפתחות הזן "פרי" היתה סטטית וכמעט לא היתה תוספת נסיעות. לעומת זאת, בזן "טריומף" נמשכה הרחבת המטעים. העונה החל שיוק האפרסמון מהזן "פרי" במחצית ספטמבר והסתיים בסוף אוקטובר, תוך מעבר הדרגתי לזן "טריומף". בסדרי השיוק ובאיכות הפרי חל שיפור אשר האריך את חי המדף של הפרי. אצל מגדלים רבים חדרה התודעה, כי סוד הצלחת ההשתמרות של הפרי באיסוס נעוץ בהקפדה מירבית כעת הקטיפה. הנסיונות באיסוס באויר מבוקר הוכתרו בהצלחה מסוימת והוא נמשך עד חודש מרס. היצוא בשלוש השנים האחרונות גדל מדי שנה והמשך גידולו הכרחי לענף עם גידול היבולים הצפויים בעתיד. השנה, על-מנת להגדיל את הכמות המיוצאת, הוקדם המשלוח הראשון לסוף נובמבר ונעשה נסיון למשוך את העונה עד אמצע פברואר באמצעות איסוס באויר מבוקר. עד אמצע דצמבר נשלחו מהארץ 105 טונות אפרסמון לאירופה (כמות זהה לסך הכמות שנשלחה בעונה הקודמת). כמות נוספת של כ-35 טונות נשלחה בסוף דצמבר. השנה, עד סוף דצמבר, נתקלה ישראל לראשונה בכמויות גדולות של אפרסמון איטלקי בכל שווקי אירופה. הסתיו הנוח ששרר באיטליה איפשר הישמרות הפרי על העצים תקופה ממושכת מהמקובל. הפרי האיטלקי נמכר בכ-3/1 ממחיר הפרי הישראלי והוא היקשה על קצב מכירות ישראל. בסוף ינואר, כאשר חלה התאוששות במחירים הוצא פרי מהקירור המבוקר, אך התברר שהפרי לא היה ראוי ליצוא והמשלוחים האחרונים היו מצומצמים. השנה היה נסיון לשלוח אפרסמון לסינגפור, סה"כ נשלחו לחר"ל 162 טונות, שהם גידול של 51% לעומת אשתקד. המחיר שהושג היה \$ 1,370 פ"ב לטון לעומת \$ 1,705 פ"ב לטון אשתקד. מכירת הפרי התרכזת בעיקר לארצות: צרפת, אנגליה וגרמניה. בהתארגנות לאריזה ליצוא חלה התרחבות והשנה הצטרפו לבתי האריזה האורזים ליצוא גם "אבוקדו העמק" ו"פרי ירושלים" והם הסתכמו ל-5 בתי אריזה.

9. ר י מ ו נ י ם

בתשמ"א היו נטועים כ-1.8 אלף דונם רימונים מהם כ-0.6 אלף דונם מטעים צעירים.

לאחר קטיפת הזנים "ראש הפרד", "שאמי" ודומיהם, בוצע קטיפת ה"וונדרפול" שבפרי צריך היה לטפל בקפידה רבה מאחר שהוא יועד לאיסוס. בנווה-יער פותחו זנים המצטיינים בצבע ובגודל. ברימוני קיץ היתה זו שנת שפע והכמות שהוכנה ליצוא הגיעה ל-350 טונות. מאחר שתגי היהודים חלו השנה בסוף ספטמבר, הקטיפה נמשך תקופה ארוכה יותר. קצב המכירה היה איטי יחסית ועם גמר החגים הגיע הפרי המתחרה מספרד, אשר גרם לירידת מחירים.

10. פירות אגוזיים

ש ק ד

בתשמ"א היר נטועים כ-45.5 אלף דונם שקדים, מהם כ-2.8 אלפי דונם מטעים צעירים. מסך הכל המטעים כ-23 אלף דונם הם בבעל והיתר בהשקיה. יכול השקדים נשאר באותה רמה של אשחקד - 3 אלפים טונות בקליפה כאשר כולו יועד לצריכה מקומית.

תרדות לטמפרטורות הנמוכות ששררו בחורף, ההתערדרות היתה טובה בכל זני השקדים והפריחה היתה מלאה. היבולים במטעים המטופלים היר טובים השנה וגם איכות הפרי היתה משביעת רצון. במשקי הנגב יש נטיה להרחיב את שטחי השקד מאחר שהוא ממוכן וחוסך בכח-אדם. מושם דגש על הרכב זנים כדי להבטיח הפרייה טובה.

פ ק א י

בתשמ"א היר נטועים כ-20.3 אלף דונם פקאן מהם כ-6.3 אלפי דונם מטעים צעירים. יכול הפקאן ירד ב-6.7% לעומת אשחקד והסתכם ב-1.4 אלף טונות. כ-93% מהיכול יועדו לצריכה מקומית וכ-7% ליצוא.

איכות הפרי היתה באופן כללי טובה. אחד מיתרונות ענף הפקאן הוא מספר ימי העבודה הקטן לדונם, בעתיד הקרוב יהיה האסיף ממוכן לחלוטין. פרי שהובא למכון לאחר נייעור על יריעות הגיע עם לכלוך (ענפים, עלים וכו') במשקל של כמה עשרות ק"ג למיכל. כדי להתגבר על תופעה זו, של פרי המובא עם שיירים, אגודת הפקאן תשתתף במימון פיתוח מכונת ניקוי במטע, שפותחה במכון להנדסה חקלאית. התוצאות הנסיוניות היר טובות. בענף הפקאן נבלמה העקירה אך גם אין רצון לנטיעות חדשות. מחירי היצוא שהושגו לפקאן בקליפה היר \$ 3,200 סי"פ ולמפוצח \$ 6,700 סי"פ לטון. פער המחירים בין המחירים ליצוא ולשוק המקומי גדל לטובת האחרון. השנה התבצע יכוא של כ-1.2 טונה אגוזי מלך.

11. ז י ת ים

בתשמ"א היר נטועים כ-16.2 אלף דונם זיתים אירופיים, מהם כ-4.4 אלפי דונם מטעים צעירים. נוסף לכך קיימים כ-100 אלף דונם זיתים סוריים כמעט כולם בבעל. היכול בתשמ"א של שני סוגי הזיתים היה כ-19.7 אלפי טונות שהיא שנה דלת יכול לעומת 45.0 אלף טונות בשנה שעברה. כידוע, יכול הזיתים סירוגי מאד. יכול הזיתים האירופיים שסופקו לכבישה הוערך בכ-3.8 אלפים טונות לעומת 4.5 אלפי טונות אשחקד. העליה המסויימת ביכול בהשוראה לשנת השפל הקודמת נבעה מכניסת מטעים צעירים לניבה.

בגלל היכול הירוד בתשמ"א אחוז הזייתים מהמניינים הגדולים היה גבוה יותר. היכול הנמוך לא השפיע על הספקת הזייתים לשוק עקב המלאי הגדול שנשמר מיכול של אשתקד.

בהרכב הזנים, ל"מנזנילור" מקום ראשון. הזן "מוחביה" מתמעט במטע ואת ה"נובר" נוטעים בעיקר לצורך הפריה ה"מנזנילור". הזן "סנטה" נמצא גם כן בהרכבה.

12. ת מ ר י ם

בתשמ"א היו נטועים כ-11.0 אלף דונם תמרים מהם כ-5.9 אלפי דונם מטעים צעירים. יכול התמרים עלה כ-6.1% לעומת אשתקד והסתכם כ-5.2 אלפי טונות. כ-65.4% מהיכול יועדו לצריכה מקומית וכ-6% 34 ליצוא. כ-35% מסך היכול היו מזנים לחים ו-57% מזנים יבשים.

קצב התפתחותו של ענף התמרים בשנים האחרונות היה מהיר ביותר - אלפי חוטרים ניטעו בעמק בית-שאן, בקעת-הירדן ובערבה. בעמקים הצפוניים, עמק הירדן ועמק בית-שאן, נטועים בעיקר זנים לחים ודרומה מהם זנים יבשים.

ישראל פיתחה שוק בלעדי באירופה לתמר הלח. גם בתמר היבש טיב הפרי הישראלי הנו ברמה יותר גבוהה מאשר הפרי הנמצא בשוק האירופי. עד כה היה יצוא תמרים יבשים מהזנים "חלוי", "חדרוי", "זהידי", ובשנים האחרונות התווספו ה"דקל נור" ומעט "מג'הול" מהערבה. רק 50%-60% מיכול התמרים היבשים ראויים ליצוא וכ-70% מהתמרים הלחים. על השוק המקומי, איפוא, להיערך לקליטת הכמויות הגדלות של תמרים עם הרחבת מטע התמר בארץ. לקידום הענף הוחל השנה בפעולות שונות: פיתוח שיטות להבחלת פרי מזנים שעד כה שווקו כפרי יבש כמגמה לשווק אותם כפרי לח; נעשה נסיון שיווק של תמרים לחים בארה"ב; נעשה חיפוש דרכים לנצל סוגי פרי מטיב ירוד לשיווק כמוצרי לואי. בעזרת המחלקה לטכנולוגיה המזון בבית-דגן, מעבדת צמח והטכניון פותחו מספר מוצרים המהווים חומר גלם לתעשיות מזון וממרח תמרים. סקר ראשוני מצביע על אפשרות שיווק של מוצרי לואי אלה בארץ ובח"ל אם כי גם בתחום זה קיימת תחרות מסוימת מצד ארצות אחרות המייצאות תמרים.

ייצור פרי ההדר בתש"א הסתכם בכ-1.4 מיליון טונות, דהיינו כ-122 אלף טונות פחות מאשר בתש"מ - המהווים ירידה של 7.9%. בעוד שבפרי הדר שונים היתה עליה קטנה של 0.4%, הרי ביתר זני ההדרים היתה ירידה כאשר הירידות הגדולות היו בלימונים (12.7%), באפילים (10.2%) ובשמוטי (11.8%). כ-821.0 אלף טונות יוצאו ישירות לחו"ל, דהיינו כ-33.7 אלף טונות פחות מתש"מ (ירידה של 3.9%). היצוא היורה כ-57.8% מכלל הייצור. בעוד שהיתה ירידה מתונה ביצוא בתש"א לעומת תש"מ באפילים (0.9%). הרי ביתר הזנים היו ירידות גדולות - בפרי הדר שונים - 10.6%, בלימונים - 3.6%, באשכוליות - 5.7% ובשמוטי - 3.6%. בסה"כ הכמות שהופנתה לתעשייה בתש"א חלה ירידה של 16.6% לעומת תש"מ כאשר עיקר הירידה חלה בלימונים (43.0%), באפילים (33.3%) ובשמוטי (29.8%). בס"ה הכמות שיועדה לצריכה מקומית טריה היתה עליה של 1.8% לעומת אשקד. בעוד שבצריכה מקומית טריה בשמוטי היתה ירידה (9.1%), הרי ביתר הזנים היתה עליה: באפילים - 13.0%, באשכוליות - 5.5%, בלימונים - 2.0% ובפרי הדר שונים - 6.5%.

ערך ייצור ההדרים בתש"א עלה ל-2.7 מיליארד שקל לעומת 1.2 מיליארד שקל בתש"מ, הכל במחירים שוטפים. הגידול הנומינלי (במחירים שוטפים) בערך הייצור היה, איפוא, כ-135.6% וגידול ריאלי של 4.5% (לאחר ניכוי בשינוי של המדד הכללי לצרכן של 125.4% מתש"מ לתש"א). המחירים של כלל "סל ההדרי" המיוצר בארץ בתש"א עלה בממוצע מתש"מ לתש"א נומינלית ב-156.5% (מ-1,069.5 ל-2,742.9 מיליוני שקל, בהתאמה) וריאלית ב-13.8% (מ-1,069.5 ל-1,216.9 מיליוני שקל, בהתאמה).

ערך הייצור בייצוא הדרים בתש"א עלה נומינלית ב-139.8% וריאלית ב-6.4%. ערך הייצור של פרי הדר שהופנה לתעשייה עלה נומינלית ב-95.3% וירד ריאלית ב-13.4%. ערך הייצור של פרי הדר שהופנה לשוק המקומי לצריכה טריה עלה נומינלית ב-155.9% וריאלית ב-13.5% בלבד.

המחירים של כלל "סל ההדרים" עלה בממוצע מתש"מ לתש"א של פרי שהופנה ליצוא ישיר נומינלית ב-159.4% (ריאלית ב-15.1%), של פרי שהופנה לתעשייה - נומינלית ב-139.9% (ריאלית ב-6.4%), של פרי שיועד לצריכה מקומית טריה - נומינלית ב-153.6% (ריאלית ב-12.5%).

בתש"א התגבר בשוקי החוץ מחירים העולים בכ-11% על מחירי העונה הקודמת במטבעות מקומיים. אבל בגלל ייסוף הדולר לעומת ערך המטבעות האירופיים, אשר גבר לקראת מחצית השניה של העונה, ההכנסה במונחי דולר היתה נמוכה מזו שבעונה הקודמת. גורם נוסף שהוריד את הרווחיות היה פיגור בהתאמת שער החליפין של השקל למטבעות חוץ לעומת קצב עליית התשומות לחקלאות בארץ.

בלוחות שלהלן מוצגים נתוני השטח, הייצור וערכו של ענף ההדרים בתשמ"א
בהשוואה לשנה הקודמת, לפי יעדי השיווק של הפרי:

לוח 94: אומדן השטח המעובד של הדורים
(אלפי דונם)

ה ז נ	שטח קיים ב-1979/80		תחזית, סה"כ השטח בסוף 1980/81
	בזה: נרשא פרי	סה"כ	
ש מ ר י	168.1	170.2	168.4
אפילים	69.3	71.5	71.1
אשכוליות לבנות	93.0	94.6	91.8
אשכוליות אדומות ורודות		5.4	6.0
לימונים	14.0	21.0	20.8
ט ב ר י	9.3	10.8	10.7
קומקוט	-	0.3	0.3
קליפים - זנים לשוק המקומי	11.6	12.0	11.7
קליפים - זנים ליצוא	6.0	19.6	20.9
ס ה " כ	371.3	405.4	401.7

מקור הנתונים: "תכנון ענף ההדרים לשנים עד 1985/86 והמלצות נטיעה לשנים
1981/82-1982/83", האגף לתכנון כולל, משרד החקלאות;

לוח 95: ייצור פרי הדר לפי היעוד בשנים תש"מ-תשמ"א
(אלפי טונות)

פרי הדר אחר	לימונים	אשכוליות	אפילים	שמרטי	סה"כ	
89.7	59.1	508.8	277.0	608.2	1,542.8	ייצור, סה"כ: תש"מ
90.1	51.6	494.1	248.8	536.5	1,421.1	תשמ"א
+ 0.4	-12.7	-2.9	-10.2	-11.8	- 7.9	השינוי ב-%
38.5	15.3	21.9	20.0	45.1	140.7	לצריכה מקומית ועצמית: תש"מ
41.0	15.6	23.1	22.6	41.0	143.3	תשמ"א
+ 6.5	+ 2.0	+5.5	+13.0	- 9.1	+ 1.8	השינוי ב-%
17.2	15.8	245.5	87.7	181.1	547.4	לתעשייה: תש"מ
18.7	9.0	243.4	58.5	127.2	456.8	תשמ"א
+ 8.7	-43.0	-0.9	-33.3	-29.8	-16.6	השינוי ב-%
34.0	28.0	241.4	169.3	382.0	854.7	ליצוא ישיר: תש"מ
30.4	27.0	227.6	167.7	368.3	821.0	תשמ"א
-10.6	- 3.6	-5.7	- 0.9	- 3.6	- 3.9	השינוי ב-%

המקור: ל.מ.ס.

ערך ייצור פרי הדר לפי היעוד בשנים תש"מ-תשמ"א

(מיליון שקל)

סח"כ	שמוטי	אפילים	אשכוליות	לימונים	פרי הדר	
ייצור סח"כ						
תש"מ במחירים שוטפים	1,164.2	460.3	234.3	324.9	62.1	82.6
תשמ"א במחירים שוטפים של תש"מ	1,069.5	406.1	210.5	315.7	54.3	82.9
תשמ"א במחירים קבועים של תש"מ*	1,216.9	495.3	212.4	331.9	71.4	106.2
תשמ"א במחירים שוטפים של תשמ"א	2,742.9	1,116.1	478.8	748.0	160.7	239.3
לצריכה מקומית ועצמית						
תש"מ במחירים שוטפים	120.8	26.9	19.8	15.7	17.3	41.1
תשמ"א במחירים שוטפים של תש"מ	121.9	22.7	21.2	17.1	16.3	44.6
תשמ"א במחירים קבועים של תש"מ*	137.1	30.4	20.1	15.9	19.9	50.9
תשמ"א במחירים שוטפים של תשמ"א	309.1	68.4	45.3	35.9	44.8	114.7
ל ת ע ש י ה						
תש"מ במחירים שוטפים	152.6	46.0	29.0	68.5	5.4	3.7
תשמ"א במחירים שוטפים של תש"מ	124.2	30.5	18.0	68.8	2.8	4.1
תשמ"א במחירים קבועים של תש"מ*	132.2	30.8	18.7	74.7	3.6	4.6
תשמ"א במחירים שוטפים של תשמ"א	298.0	69.3	42.1	168.3	8.0	10.3
ליצוא ישיר						
תש"מ במחירים שוטפים	890.8	387.4	185.5	240.7	39.4	37.8
תשמ"א במחירים שוטפים של תש"מ	823.4	352.9	171.3	229.8	35.2	34.2
תשמ"א במחירים קבועים של תש"מ*	947.6	434.1	173.6	241.3	47.9	50.7
תשמ"א במחירים שוטפים של תשמ"א	2,135.8	978.4	391.4	543.8	107.9	114.3

המקור: הלמ"ס

* מחירי תשמ"א בנכוי השינוי במדד הכללי לצרכן:

$$\frac{\text{מדד תשמ"א}}{\text{מדד תש"מ}} = \frac{1,512.755}{671.008} = 2.254 \quad (\text{אינפלציה של } 4\% \text{ של } 125).$$

ב. מאפיינים עיקריים של עונת תשמ"א

יצוא ההדרים השנה הסתכם בכ-244 מיליון מיכלים ופדיון של כ-241 מיליון דולר. השנה חלה, כאמור, ירידה של פחות מ-1% בהיקף הייצוא לעומת אשתקד עקב יכול נמוך ברוב הזנים. השנה חלו שיפור באיכות הפרי הנארז ושיפור בסניטציה בבתי אריזה, אם כי בלטה ירידה באיכות הדינוג אשר פגעה במוצקות ועמידות הפרי. העונה נמשך גם תהליך גיוון הזנים ועלה משקלם של הקליפים, הלימונים, הפומלו, קומקוט וכו', אשר תרמו להעלאת התמורה. כמו-כן, נמשך השיפור בתהליכי השינוע ע"י הגדלת חלקו של מטען אחד ואחוזי אריזה קרטונים לעומת ברוסים. כן גדלה כמות הפרי המשוּנֵץ באוניות קירור. השנה הושגו חסכונות רבים בדמי ההובלה ובדמי השהייה. נמשך גם השיפור בהנהלת החשבונות, קצב ודיוק בתשלום-ם, מימון היצוא, הקטנת מלאי חומרי האריזה וקודם המיחשוב.

הארצות המתחרות העיקריות, ספרד ומרוקו, סבלו השנה מפגיעות טבע שגרמו להקטנת היצוא שלהן בכ-230 אלף טונות תפוזים וקלמנטינות. הקרה בפלורידה ברמה להקטנת היבול והעלאת מחירי המיצים בשווקי העולם. לעומת זאת, קפריסין ויוון חזרו למלוא ייצור ההדרים ומשלוחי היצוא.

מבחינת האקלים בארץ, היתה העונה נוחה לגידול הפרי והיבול היה באיכות משופרת בהשוואה לאשתקד. אבל פיגור בהבשלת הפרי בארץ ב-2-3 שבועות גרם לאובדן מכירות בתחילת העונה, במיוחד בארצות סקנדינביה ובמקצת בארצות מזרח אירופה.

השנה חלה נסיגה במגמה שהסתמנה בשנים האחרונות, של הגברת המכירות בשוק המקומי וזאת למרות הארכת תקופת אספקת האשכוליות והאפילים מהאיסוס. הסיבות העיקריות לכך היו: שפע של פירות אחרים וירקות ובמיוחד לקראת סוף העונה ואיחור בהבשלת הפרי.

ג. ש מ ר ט י

בתשמ"א היו נטועים כ-168 אלף דונם שמוטי רובם נושאי פרי. היבול יוד כ-11.8% לעומת אשתקד והסתכם ב-536.5 אלפי טונות. כ-7.6% מהיבול יודו לצריכה מקומית טריה, כ-68.6% ליצוא הישיר ו-23.7% לתעשייה, שגם ממנה מפנים אחוזים ניכרים ליצוא. היצוא הטרי הסתכם ב-19.0 מיליון חביות, דהיינו היתה ירידה של 3.6% לעומת אשתקד.

איכות השמוטי היתה טובה והוא נארז כ-94% במחוג "ג'פה" והיתרה ב"הדר" ו"שרון". איחור בהבשלה גרם לאובדן מכירות בתחילת העונה, במיוחד בסקנדינביה ובארצות מזרח אירופה. דבר זה חייב זירוז האריזה בהמשך העונה. תודות להקטנת ההיצע של ספרד ומרוקו והאיכות המשופרת של השמוטי של ישראל, היא השיגה מחירים גבוהים במטבעות אירופיים אשר איזנו במידה מסוימת את ייסוף שער הדולר ביחס למטבעות אלה. כתוצאה נשמרה התמורה הריאלית במונחי דולר פו"ב לזן זה (\$ 6.03 למיכל). השנה נארז השמוטי במיכל קטן ב-6%-7% בנפחו ומשקלו, כך שלמעשה חל שיפור ריאלי בתמורה לזן זה.

ד. ט ב ר ר י

בתשמ"א היר נטרעים כ-11 אלף דונם טבורי. סה"כ כמות הטבורי אשר נשלחה העונה הגיעה ל-642 אלף מיכלים לעומת 877 אלפי מיכלים אשתקד, דהיינו ירידה של 26.8%.

איכות הפרי היתה משופרת, אבל לא היתה עמידה על התחייבות לספק פרי במועדים שנקבעו. קונים מאוכזבים אשר לא עמד לרשותם פרי לקראת חג המולד, פנו למקורות אלטרנטיביים על מנת להבטיח מחזור במסחר ואספקה לקונים. תופעה זו חוזרת על עצמה עונה שניה והיא משפיעה לרעה על מעמדו של זן הטבורי הישראלי שנרכש במשך שנים ובמיוחד בשווקי ארצות סקנדינביה. הפגיעה החמורה ביותר היתה בדנמרק.

ה. א פ י ל י ם

בתשמ"א היר נטרעים כ-71 אלף דונם, רובם נושא פרי. היבול ירד ב-10.2% לעומת אשתקד והסתכם ב-248.8 אלף טונות. כ-1.1% 9 מהיבול יועדו לצריכה מקומית טריה, כ-67.4% ליצוא ישיר וכ-23.5% לתעשייה שגם ממנה מייצאים אחרזים ניכרים לחו"ל. היצוא הטרי הסתכם ב-8.4 מיליון מיכלים, דהיינו היתה ירידה של 0.9% לעומת אשתקד.

קטיף האפילים החל השנה מוקדם יותר ובהיקף מוגבר. השנה התקבלו אחרזי אריזה משופרים יותר מבעבר וכן נוצרה חפיפה ארוכה מן הרגיל עם השמוטי בשווקים. השנה היתה הקפדת יתר על מפרט הפרי שנשלח, אשר שיפר את אפשרויות השיווק. בעונת האפילים באו לביטוי גם הגורמים שהשפיעו לרעה על הרווחיות - ירידת שערי המטבעות האירופיים; צמצום הקניות של ארצות מזרח אירופה וירידת הצריכה בשווקי הקונסויגנציה. המחירים הגבוהים של המדינות המתחרות (מרוקו) גרמו לצימצום מכירות בשווקים והכנסת כמויות גדולות של פרי לאיסוס. גם ישראל, כתוצאה ממדיניות משלוחים שלה והתנהגות הצרכנים נאלצה לספק כמויות גדולות מהמתוכנן על-ידי שכירת נפח קירור באנגליה ובצפון אירופה. האיסוס בהיקף מוגבר איפשר לישראל למתן את לחץ כמויות הפרי בשווקים וע"י הארכת העונה, את מכירתו. המצב חייב גם פעולה מוגברת של קידום מכירות ומתן תמריצים לקונים. מכירת האפילים הסתיימה בסוף חודש יולי כאחרזי פחת קטנים מאלה שנחזרו, אך מכירת פרי מושהה במשך תקופה ארוכה פגעה בתמורה ובמוניטין וכן בהוצאות גבוהות של איסוס לאריזה מחדש.

אשכוליות

ר.

בתשמ"א היו נטועים כ-98 אלף דונם אשכוליות, מהם כ-92 אלף דונם אשכוליות לבנות. מסה"כ שטח האשכוליות כ-93 אלף דונם הם פרדסים נושאי פרי. יכול האשכוליות בתשמ"א ירד ב-2.9% לעומת אשחקד והסתכם ב-494.1 אלפי טונות. כ-4.7% מהיבול יועדו לצריכה מקומית טריה, כ-46.1% ליצוא הישיר ו-49.3% לתעשייה שגם ממנה מייצאים אחוזים ניכרים לחר"ל. היצוא הטרי הסתכם בתשמ"א ב-12.9 מיליון מיכלים, דהיינו היתה ירידה של כ-5.7% לעומת אשחקד.

העונה ישראל נתקלה בתחרות קשה מצד הקפריסאים אשר שיפרו איכות פריים והרחיבו מגוון השווקים והלקוחות שלהם, בין היתר כמה מהלקוחות החשובים של ישראל בגרמניה ואנגליה. הקרה אשר פגעה קשה בפרדסי פלורידה, ביבול ובעצים, גרמה לצימצום האספקה לתעשייה ולשיפור מכירת התרכיזים בעולם. הקטנת היבול של אשכוליות בתשמ"א השפיעה רק על ייצוא האשכוליות לאירופה ויפן ופרט לשיבושי משלוחים לחודש פברואר, קריימה האספקה בהיקף המתוכנן. יש לציין גם את הגברת נוכחותו של הפרי מקובה. הגברת ההיצע מכל המקורות וירידה משמעותית בצריכת אשכוליות, גרמו ללחץ כבד על השוק ולירידת מחירים במיוחד בזנים הלבנים. לאור הצטברות המלאים בשווקים צומצם, כאמור, היצוא. בוטלה תוכנית משלוחים של אשכוליות קיץ אשר הועברו לשוק המקומי ובחלקו לתעשייה. אשכוליות האביב (איסוס על העץ) אשר הגיעו העונה להיקף של 200 אלף מיכלים, היו באיכות טובה והתקבלו יפה אצל הלקוחות. גם האשכוליות האדומות (סן רייז), מהם שוקו השנה כ-18 אלף מיכלים, התקבלו יפה וקיבלו תמורה גבוהה ביחס למה שקיבלו האשכוליות האדומות של מתחרי ישראל. לשנים הבאות צפוי המשך של אספקה מוגברת של אשכוליות לבנות, במיוחד מקפריסין ומקובה. ראוי לציין שהביקוש לאשכוליות אדומות לא נפגע והמשיך לזכות כמחירים גבוהים בו זמנית לירידה בצריכה של אשכוליות הלבנות.

לימונים

ז.

בתשמ"א היו נטועים כ-21 אלף דונם לימונים, מהם כשני שליש פרדסים נושאי פרי. יכול הלימונים בתשמ"א ירד ב-12.7% לעומת אשחקד והסתכם ב-51.6 אלפי טונות. כ-30.2% מהיבול יועדו לצריכה מקומית טריה, כ-52.3% ליצוא הישיר ו-17.4% לתעשייה שגם ממנה מייצאים אחוזים ניכרים לחר"ל. היצוא הטרי הסתכם בתשמ"א ב-1.7 מיליון מיכלים, דהיינו היתה ירידה של כ-3.6% לעומת אשחקד.

העונה היתה התקדמות בעיקר בתחום של תיאום ופיזור המשלוחים אשר הבטיח רציפות באריזה ובאספקה לשרוקים בהתאם לביקוש. שרוקי מזרח אירופה מהווים עדיין את היעד העיקרי ללימונים, אך זו השנה הראשונה שישראל הפיעה בשרוקי מערב אירופה באספקה רצופה יחסית, אם כי עדיין מצומצמת. במשך חודשי החורף היתה הקטנה גדולה ביבול, אך בחודשי הקיץ היבול גדל. תודות לכך התארכה העונה והיתה אפשרות לשלוח פרי בחודשי אוגוסט וספטמבר.

ח. ק ל י פ י ם

בתשמ"א היו נטועים כ-32.5 אלפי דונם קליפים מהם כ-21.0 אלף דונם זנים ליצוא. רוב השטח של זני הקליפים לשוק המקומי הוא נטשא פרי. יצוא הקליפים בתשמ"א עלה ב-32.5% לעומת אשתקד והסתכם ב-1.4 מיליון מיכלים. התוספת המשמעותית חלה בזן מינאולה (כ-149 אלף מיכלים לעומת 90 אלף אשתקד). הגידול בזנים טמפל וטופז היה מתון יותר. המחירים שהושגו בשרוקים במטבעות אירופיים היו גבוהים משמעותית לעומת אלה בעונה הקודמת (צרפת תוספת של 15% ובגרמניה 25%-30%). בגלל ירידת ערכם של המטבעות האירופיים ביחס לדולר, התמורה למגדל בערכים דולריים היתה נמוכה מאשתקד (במיוחד בזן הטופז). השטחים הנטועים קליפים מהווים כבר כיום פוטנציאל של כ-5 מיליון מיכלים ליצוא, והשאלה היא אם ניתן יהיה לייצא כמות כזו ברמת מחירים נאותה.

הטמפל והטופז נחותים בעיני הצרכן האירופאי בהשוואה לקלמנטינות, המהוות עבורו את הפרי הקליף האופייני. לביסוס מעמד ישראל כספקית פרי קליף באירופה בכמויות גדולות ובתקופה שלאחר עונת הקלמנטינות עליה לקדם פיתוח זנים בעלי תכונות משופרות ואופייניות לפרי הקליף: נוחות בקילוף, העדר גרעינים ומפרט זעיר. כמו-כן, יש לפעול בתחום הורדת הוצאות האריזה וההובלה בקירור.

7. ענף הפרחים

המשבר בענף הפרחים, שהחל משנת תשל"ט, נמשך גם בשנת תשמ"א. כתוצאה מהמשבר בענף, וקביעת מכסות ייצור לסוגי הפרחים המרכזיים, נכלם פיתוח הענף ובמידת-מה חלה נסיגה בהיקף שטחי הגידול של מרבית סוגי הפרחים, שהיקפם קטן מכ-14,350 דונם בתשל"מ לכ-11,990 דונם בתשמ"א (-16%). לעומת זאת חל גידול בכמות המשווקת של הפרחים מ-712 מיליון ל-751 מיליון (+5%) בין השנים הנ"ל בהתאמה. סה"כ הפדיון פו"ב במחירים שוטפים ירד מ-92 מיליון דולר בתשל"מ ל-91 מיליון דולר בתשמ"א (-1%), שביטאה גם ירידה נומינאלית בחמורה פו"ב לפרח.

כמות הפרחים שיוצאה באמצעות חברת "אגרוסקו" ("כרמל", וישירות לבורסה) נשארה יציבה בשנת תשמ"א, והסתכמה בכ-585 מיליון פרח, בדומה לשנת תשל"מ. לעומת זאת, כמירות הפרחים ששווקו באמצעות יצואנים פרטיים עלתה מ-125 מיליון פרח בתשל"מ ל-166 מיליון בתשמ"א (+33%).

ראוי לציין כי היחידות שהושגו ע"י יצואנים פרטיים באו לידי בטוי בשנים אלה גם בתמורה שקבלו. לעומת ירידה נומינאלית בפדיון (-10%) שקבלה חברת "אגרוסקו" ("כרמל" וישירות לבורסה) מכ-75 מיליון דולר, לכ-67.5 מיליון דולר בין השנים תשל"מ ותשמ"א בהתאמה, גדל הפדיון שקבלו היצואנים הפרטיים מכ-17 מיליון דולר לכ-23.5 מיליון דולר (+38%) בין השנים הנ"ל בהתאמה. תהליך זה החל מערער במדת-מה את מעמדה של "אגרוסקו" כמוצרים אלה בשוקי חו"ל.

ענף הפרחים, שהיננו ענף יצוא מובהק, רבה תלותו בשוקי חו"ל וכתוצאה, גם חשוף יותר להפגעות כפי שבא לידי ביטוי בתהליכים שאפיינו התפתחותו בשנים האחרונות:

1. הגברת התחרות בשוקי חו"ל הן ע"י מתחרים זרים כגון: קולומביה, קניה, ספרד, דרום-אפריקה והן כתוצאה מתחרות בין יצואני הפרחים מישראל.
2. ירידה ברווחיות כתוצאה מייקור ניכר בחשומות לעומת ירידה בתמורה במונחי דולרים פו"ב.
3. פיגור בהתאמת שער החליפין (שקל לדולר ארה"ב) לקצב האינפלציה המקומית, שהסתכם במוצק בכ-10% במרוצת העונה.

התפתחויות אלו שאפיינו את המגמה של השנים האחרונות, כפי שהשתקפו בירידה המתמדת ברווחיות ענף הפרחים, גרמו לחקלאים רבים לנטוש את הענף, בעיקר במשק המושבי.

בעקבות המשבר שפקד את הענף, החל תהליך של מעבר לגידול סוגים חדשים של פרחי קטיף וגם צמחי נוי (כגון צמחי בית).

החקלאים שהמשיכו לגדל את סוגי הפרחים ה"מסורתיים" מנסים כל העת ליישם שיטות גידול ואריזה יעילות יותר במטרה לחסוך בהוצאות ייצור ושיווק, ולהגביר רמת היבולים ואיכותם.

בעיית שיווק, הן מבחינת המחירים והן מבחינת עלות הטיפול והשנוע מטרידה חקלאים רבים.

בשנים האחרונות חקלאים לא מעטים, שלדעתם "אגרסקר" לא מלאה תפקידה כראוי, עברו לשווק פרחיהם באמצעות שיווק ישיר לבורסות וגם באמצעות היצואנים הפרטיים.

החקלאים המעדיפים לשווק ישירות לבורסות עושים זאת בכדי לחסוך בהוצאות האריזה בבתי האריזה של מועצת הפרחים ולקבל פדיון פר"ב מירבי בהתאם לאיכות הפרחים שלהם ולא בהתאם ל"פול" הממוצע של כלל פרחי "אגרסקר" ("כרמל").

היצואנים הפרטיים מחלקים מראש את הפדיון פר"ב המשוער בין היצואן למגדל בעת מסירת הפרחים לבית האריזה, ולא לאחר גמר ההתחשבות של העסקות, כפי שנהוג במועצת הפרחים.

כתוצאה מהאמור לעיל, גדל ההיקף (במונחי פר"ב) של היצוא הישיר לבורסות בשנת תשמ"א לכ-35% מסה"כ היצוא של פרחי קטיפה לעומת כ-30% בתשמ"מ. במקביל גדל ההיקף (במונחי פר"ב) של השווק באמצעות היצואנים הפרטיים בתשמ"א לכ-25% מסה"כ היצוא של פרחי קטיפה לעומת כ-20% בתשמ"מ.

לדעת אנשי הענף יש להתארגנות החדשה של שווק הפרחים הישראליים לחו"ל, השלכות שליליות על כלל שיווק הפרחים מישראל מכיוון שבעקבות התחרות בין היצואנים הישראליים לבין עצמם, נגרמת ירידה במחירים.

בנסיון להצביע על פתרון לבעיות שווק הפרחים הישראליים, הוגשה ע"י ד"ר יקיר פלסנר, במאי 1980, "הצעה לארגון מחדש של מערך השווק של פרחי ישראל". הצעה זו ממליצה לאחד את השיווק בחו"ל בידי גוף אחד כדוגמת המועצה לשווק פרי הדר, כאשר הטיפול בפרחים בישראל ייעשה בתנאי תחרות מקסימלית ע"י כל גוף שלרשותו עומדים המתקנים הדרושים למיון ואריזה הפרחים.

יצוין שעד היום לא בוצעו ההמלצות הנ"ל.

שלושה סוגי פרחים - ורדים, ציפורן וגיפסנית - קבלו מכלל סוגי הפרחים כ-79% מסה"כ הפדיון פו"ב לעומת 67% בשנת תש"מ, כפי שנתן לראות בנתוני הלוח הבא:

לוח 97: משקלם של שלושת סוגי הפרחים העקריים

סוג הפרח	תש"מ		תשמ"א	
	סה"כ פדיון פו"ב במיליוני \$	% מסה"כ הפדיון פו"ב לכל סוגי הפרחים	סה"כ פדיון פו"ב במיליוני \$	% מסה"כ הפדיון פו"ב לכל סוגי הפרחים
1. ורדים	23.7	26%	25.0	27.5%
2. ציפורן	28.6	31%	35.9	39.5%
3. גיפסנית	9.5	10%	10.8	12%
4. סה"כ לסוגים (1-3)	61.8	67%	71.7	79%
5. סה"כ - כל סוגי הפרחים	91.8	100%	90.9	100%

המקור: המרכז לסחר חוץ, משרד החקלאות

לוח 98 :

היקף השטחים נדרכי השרוק של הפרחים העיקריים

(בדונמים)

סוג הפרח	שנה	סה"כ	א"כרמלי	ישראל לכורות	סה"כ מועצה הפרחים	יצואנים פרטיים	משקל כ"מסה"כ השרוק במונחי שטח	
							א"כרמלי	ישראל לכורות
סה"כ	תש"מ	14,350	8,050	4,500	12,550	1,800	56	31
	תשמ"א	11,990	5,608	4,275	9,883	2,107	47	35
	שינוי	-16%	-30%	-5%	-21%	+17%		
ורדים	תש"מ	2,390	1,410	620	2,030	360	59	26
	תשמ"א	2,202	1,028	614	1,642	560	47	28
	שינוי	-8%	-27%	-1%	-19%	+56%		
ציפורן	תש"מ	3,550	1,750	1,150	2,900	650	49	32
	תשמ"א	3,214	992	1,262	2,254	960	31	39
	שינוי	-10%	-43%	+10%	-22%	+48%		
ג'יפסניה	תש"מ	1,440	810	500	1,310	130	56	35
	תשמ"א	1,433	580	688	1,268	165	40	48
	שינוי	-	-28%	+38%	-3%	+27%		
ער-ער	תש"מ	1,150	600	500	1,100	50	52	43
	תשמ"א	697	240	392	632	65	34	56
	שינוי	-39%	-60%	-22%	-43%	+30%		
סייפנים	תש"מ	1,120	450	350	800	320	40	31
	תשמ"א	421	195	125	320	101	46	27
	שינוי	-62%	-57%	-64%	-60%	-68%		

המקור: המרכז לסחר חוץ, משרד החקלאות

ורדים - שטחי הורדים קטנו מכ-2,390 דונם בתש"מ ל-2,202 דונם בתש"א (-8%). בכלל זה ירד היקף השטח של חקלאים המשווקים באמצעות "כרמל" ב-27% ולעומתו גדל היקף השטח של חקלאים המשווקים באמצעות יצואנים פרטיים בכ-56%. בהיקף השטח של חקלאים המשווקים ישירות לבורסות לא חל כל שנוי.

הכמות המשווקת של ורדים עלתה מ-142 מיליון פרחים ל-158 מיליון פרחים (+11%) בשנים תש"מ ותש"א בהתאמה. סה"כ פדיון פרי"ב גדל מ-23.8 מיליון דולר בתש"מ ל-25.0 מיליון דולר בתש"א (+5%) והפדיון פרי"ב הממוצע לפרח ירד מ-16.8 סנט בתש"מ ל-15.8 סנט בתש"א (-6% נומינאלית).

כתוצאה מהירידה בפדיון הממוצע לפרח, הובלטה החשיבות של השגת יבולים ממוצעים גבוהים לדונם. אולם בתש"א היה היבול הממוצע לדונם נמוך יחסית, כ-70,000 פרח, בהתייחס לפרוטנציאל האגרוטכני הקיים ורמת יבול מינימאלית המבטיחה את רווחיות הגידול. הסיבה העקרית לירידה באיכות וכמות הפרחים נבעה מכך שחקלאים רבים הפסיקו את החמום בגלל העלות הגבוהה של הדלק, וכתוצאה נפגמה הרווחיות.

לאור הירידה ברווחיות הורדים, ענף בו חלקן של ההשקעות בתשתית ובהקמת החממות מהווים מרכיב נכבד למדי, כוונה מגמת הפיתוח הנוכחית למקד את הרחבת הגידול בעקר במשקים עם נסיון וידע ולעודד שנטוע זנים חדשים עתירי יבול במטעי הורדים הקיימים.

ציפורן - סה"כ שטחי הגידול ירדו מ-3,550 דונם בתש"מ ל-3,214 דונם בתש"א (-10%). בכלל זה קטן השטח של חקלאים המשווקים באמצעות "כרמל" ב-43%, ולעומת זאת עלה היקף השטח של חקלאים המשווקים באמצעות יצואנים פרטיים ב-48%. היקף השטח של חקלאים המשווקים ישירות לבורסות גדל ב-10%.

לעומת הירידה הנ"ל בהיקף שטחי הגידול, עלתה הכמות המשווקת של ציפורן מ-28.9 מיליון פרחים ל-36.3 מיליון בין השנים תש"מ ותש"א בהתאמה (+26%). סה"כ פדיון פרי"ב גדל ב-26%, מ-28.6 מיליון דולר בתש"מ ל-35.9 מיליון דולר בתש"א, והפדיון הממוצע לפרח ירד מ-9.9 סנט בתש"מ ל-9.8 סנט בתש"א (-1% נומינאלית).

לאור התחרות הקשה בשווקי אירופה עם ציפורן מקניה וקולומביה, נעשה נסיון להוזיל את מחירו של הפרח הישראלי בשווקי אירופה, באמצעות מעבר מתובלה אווירית לימית. התוצאות הראשוניות שהתקבלות, חיוביות, ויש תקווה שכמויות משמעותיות תשווקנה בתש"ב בתובלה ימית.

ביפסנית - בהיקף שטחי הגיפסנית לא חל שנוי בחש"מ לעומת תש"מ. בכלל זה קטן השטח של חקלאים המשווקים באמצעות "כרמל" ב-28%, ולעומתו גדל השטח של חקלאים המשווקים ישירות לבורסות וליצואנים פרטיים ב-38% ו-27% בהתאמה.

סה"כ הכמות המשווקת עלתה מ-57 מיליון פרח בתש"מ ל-78 מיליון בתש"א (+37%). סה"כ פדיון פרו"ב עלה מ-9.5 מיליון דולר בתש"מ ל-10.8 מיליון דולר בתש"א (+14%), והפדיון הממוצע לפרח ירד מ-16.7 סנט בתש"מ ל-13.8 סנט בתש"א (ירידה נומינאלית של 17%).

ראוי לציין כי המחירים שהושגו עבור גיפסנית בשווקי אירופה נפגעו קשות מעודפי היצע בעיקר בתחילת ובסוף העונה. כתוצאה מכך, עלול להצטמצם במידה רבה פיתוח הגידול, שהיה בשנים האחרונות נתון בתנופת התרחבות בגלל הרווחיות הגבוהה שהשיג.

פרחים שונים - בשטחי גדול העד-עד הסתמנה ירידה בשנים האחרונות מכ-1,650 דונם בתשל"ט ל-1,150 דונם בתש"מ (-30%) ול-697 דונם בתש"א (-39%). סה"כ הפדיון פרו"ב היה בשנים תש"מ ותש"א כ-1.5 מיליון דולר, לעומת כ-2.0 מיליון דולר בתשל"ט והפדיון הממוצע לפרח ירד מ-9.4 סנט בתש"מ ל-7.8 סנט בתש"א (-19% נומינאלית).

גידול סייפנים, שהיה בעבר אחד הגידולים העיקריים בענף הפרחים ירד בהיקף השטח מ-3,170 דונם בתשל"ט ל-1,120 דונם בתש"מ (-65%) ולכ-420 דונם בתש"א (-63%). סה"כ הפדיון פרו"ב מגידול סייפנים ירד מ-2.0 מיליון דולר בתשל"ט ל-0.6 מיליון דולר בתש"מ (-70%), והסתכם בתש"א בכ-0.7 מיליון דולר (+17%).

בפדיון פרו"ב הממוצע לפרח חלה עליה מ-12.8 סנט בתש"מ ל-14.7 סנט לפרח בתש"א (+15%), וגם ברמת היבולים חל שיפור. כתוצאה מכך יש סבירות שהיקף שטח הסייפנים יורחב בשנת תשמ"ב.

המשבר בפרחים המרכזיים בענף הביא להרחבת מגוון סוגי פרחים אחרים כדוגמת פרחי השעורה שבשנת תשמ"א הקיפו כ-630 דונם ופדיון פרו"ב של כ-0.8 מיליון דולר, כ-210 דונם ליאטריס עם פדיון פרו"ב של כ-0.8 מיליון דולר, וכ-270 דונם חדציות ופדיון פרו"ב של כ-1.5 מיליון דולר. בנוסף לפרחי קטיף, התפתח ענף צמחי הבית בצורת חומר ריבוי, פקעות ובצלים. היקף השטחים של גידול זה ליצוא הסתכם בכ-150 דונם בתש"א, והפדיון פרו"ב הגיע לכ-1.5 מיליון דולר.

אומדן שטחי גידול הפרחים בשנת תשמ"א

לוח 99 :

סה"כ	בחי צמיחה	בהבנה קלה	בשטח פתוח	ס ה"כ
13,000	8,060	2,095	2,845	ס ה"כ
2,670	2,300	10	360	ורדים, סה"כ
470	130	-	340	משתלות
2,200	2,170	10	20	לפרחים
3,290	3,130	100	60	ציפורן, סה"כ
75	75	-	-	משתלות
3,215	3,055	100	60	לפרחים
1,435	1,380	40	15	גיפסנית
700	100	350	250	עד-עד
915	10	895	10	רוסקוס
800	-	100	700	סייפנים (כולל משתלות)
3,190	1,140	600	1,450	פרחים אחרים, סה"כ
690	240	100	350	מזה: משתלות
2,500	900	500	1,100	אודים

המקור: המרכז לסחר חוץ, משרד החקלאות ומדריכי שה"מ.

פרק שביעי: החקלאות ביהודה ושומרון וחבל עזה

כ ל ל י .א

בשנה החקלאית תשמ"א חלה ירידה בייצור החקלאי ביהודה ושומרון וחבל עזה לעומת תשמ"ב -13%, וזאת, לאחר עליה כמוחית של כ-59% בשנת תשמ"ב. שנוי זה מבטא את הירידה הניכרת ביבולי הזיתים ביהודה ושומרון בשנה הנסקרת - עקב סרוביות קיצונית בענף זה, אשר יבוליו הסתכמו בכ-1/3 מהכמות של אשתקד, וכן עליה מתונה של כ-2% בתפוקת ההדרים בחבל עזה.

ערך הייצור החקלאי ביהודה ושומרון וחבל עזה הווה בשנת תשמ"א כ-19% מערך הייצור החקלאי בישראל; 76% ממנו יוצרו ביהודה ושומרון ו-24% יוצרו בחבל עזה (בהשוואה ל-81% ו-19% בהתאמה אשתקד).

יצוין כי התנודות השנתיות בכלל הייצור של אזורים אלה ובהרכב הייצור כפי שיפורט בהמשך מצביעים על החלות הגבוהה בחנאים אקלימיים (חקלאות בעל ביהודה ושומרון) וסרוביות (בענף הזיתים).

לוח 101: ערך הייצור החקלאי ביהודה ושומרון וחבל עזה בשנים תשמ"ב-תשמ"א (במחירים שוטפים)

תש"מ		תשמ"א			
מיליוני שקל		מיליוני שקל		באחוזים	
ישראל		ישראל		ישראל	
1,716	81	3,107	76	100	19.1
393	19	958	24	100	100
סה"כ		סה"כ		סה"כ	
2,109		4,065		23.1	
9,147		21,280		100	

המקור: הלמ"ס

עפ"י נתונים ממוצעים רב-שנתיים, מהווה הייצור החקלאי באזורים אלה כ-1/5 מערך הייצור החקלאי בישראל לעומת כ-1/3 שהוא חלקו של התוצר החקלאי בהתאמה וזאת בגלל חלקן הנמוך יחסית של התשומות הקבוציות בערך הייצור של אזורים אלה בהשוואה לישראל.

בהמשך לתהליך שאפיין את התפתחות הקשרים הכלכליים בין ישראל לשטחים כולטת ההתרחבות בהיקף הסחר ביניהם; לאחרונה הגיע חלקו של היצוא הכולל של השטחים לישראל לכדי 1/3 מערך היבוא ממנה.

בכלל זה הגיע חלקו של היצוא החקלאי מהשטחים ל-ישראל (מרביתו ירקות ופירות, כ-70%) לכדי מחצית מערך היבוא החקלאי ממנה.

יצויין כי בעקבות הדוק קשרי הגומלין, חלו גם שנויים והתאמות מסוימים במבנה הייצור החקלאי, והשוק של תוצרת חקלאית בין האזורים, שלווה בנקיטת פעולות לרוסתר, התנהל עפ"ר כסדרו. בשנת תשמ"א התעוררו בעיות שיווק, כתוצאה משפע יכולי פירות קיץ (ענבים ושזיפים מיהודה ושומרון) ובמידת-מה במספר גידולי ירקות. כתוצאה מכך ולאחר שהשוק הישראלי מהורה יעד מרכזי לתוצרת חקלאית מאזורים אלה בהם תנאי הייצור החקלאי והכרונות שונים, התעורר לאחרונה הצורך לבחון הגברת תאום הייצור והכרונות השוק בין השטחים וישראל.

להלן נסקור את התמורות העקריות שאיפיינו את החקלאות באזורים אלה בשנת תשמ"א לעומת תש"מ:

ב. החקלאות ביהודה ושומרון

1. ערך הייצור

בשנת תשמ"א חלה ירידה בייצור החקלאי באזור ב-15% לעומת עליה כמותית ניכרת בתש"מ - +87%, וזאת בעקבות הירידה הקיצונית ביכולי הזיתים כתוצאה מסרוביות (כ-1/5 מיכולי תש"מ).

ראו: לציין כי הייצור החקלאי ללא זיתים עלה בשנת תשמ"א ב-13.7% לעומת עליה של 0.5% בתש"מ, וזאת, בעקר כתוצאה משפע יכולי פירות קיץ.

לוח 102: ערך הייצור החקלאי ביהודה ושומרון בשנים תש"מ-תשמ"א
(מיליוני שקל)

השינוי הריאלי ב-%	תשמ"א			תש"מ		השנה
	ב-%	במחירים שוטפים	במחירי תש"מ	ב-%	במחירים שוטפים	
-15.0		3107.2	1458.9	100.0	1716.4	ערך הייצור - ס"ה
+10.1	19.6	611.0	249.8	13.2	226.8	תשומות קנורות
-19.0	80.4	2496.2	1209.1	86.8	1489.6	הכנסה נובעת - ס"ה
					23.4	מזה: שכר עבודה לשכירים
					1466.2	הכנסות בעלי משקים

המקור: הלמ"ס

מתוך הנתונים שלהלן בולטת הירידה החסית גם בהכנסה הנובעת שבמידה נכרת השפעה מהירידה ביכולי הזיתים, אולם גם כתוצאה מעליה בשימוש בתשומות קנורות (+10%) בין השנים הנ"ל.

2. ניצול גורמי ייצור:

היקף השמוש במים הסתכם בכ-61 מיליון מ"ק ומספר המועסקים בחקלאות בתשמ"א נשמר יציב בהשוואה לשנת תש"מ (31 אלף). בשטחי העבוד חלה עליה של כ-55 אלף דונם (שמרביתם בבעל), שנבעה מציפיות לשנת גשמים כרוכה בדומה לאשחקד. אולם כתוצאה מפיזור גרוע של הגשמים נפגעו יכולים בחלק מגידולי השדה, להלן נחונים על היקף שטחי העיבוד:

לוח 103: השטח המעובד בשנת תשמ"א בהשוואה לתש"מ (באלפי דונם)

השינוי ב-%	תשמ"א	תש"מ	ס"ה כללי
+ 3.4	1671.9	1616.0	בבעל - ס"ה
+ 3.2	1573.9	1524.1	מזה: גידולי שדה
+ 1.4	527.7	520.6	ירקות ותפרי"א
+44.0	49.1	34.1	מ ק ש ה
+192.0	35.0	12.1	מ ט ע י ם
+ 0.5	962.1	957.3	(מזה: זיתים)
		(660.0)	שלחין - ס"ה
+ 6.6	98.0	91.9	מזה: גידולי שדה
+13.2	16.3	14.4	ירקות ותפרי"א
+ 9.1	49.9	45.7	מ ק ש ה
	1.8		הדרים
	25.4	25.5	מטעים אחרים
+12.0	4.6	4.1	

המקור: למ"ס

בשטחי גידולי בעל בולטת ההרחבה הניכרת (פי שלוש) של שטחי המקשה וגידולי הירקות (+44%). בשטחי השלחין חל גידול כולל של 6.6% בירקות, המהווים כמחצית משטחי השלחין - עליה של 9.1%. גם בגידולי שדה ומטעים חל גידול - 9% ו-12% בהתאמה.

3. התמורות במבנה הייצור

כתוצאה מהירידה הניכרת ביבולי הזיתים (45,000 טונות בתשמ"א לעומת 120 אלף טונות בתש"מ), ירד חלקם היחסי של ענפי הצומח בתשמ"א בהשוואה לשנה קודמת - 60.7% ו-74.4% בהתאמה. במקביל עלה חלקם היחסי של ענפי בע"ח מ-25.6% בתש"מ ל-39.3% בתשמ"א.

מבנה הייצור החקלאי בשנים תש"מ ותשמ"א
(באחוזים)

לוח 104:

השינוי הכמותי, ב-%	תש"מ	תשמ"א	ה ג י ד ו ל
ללא זיתים	כולל זיתים		
+18.3	- 23.0	60.7	74.4
	- 4.3	5.8	4.8
	+ 5.9	13.6	11.7
	+121.0	1.9	1.3
+25.6	- 35.2	39.4	56.6
	- 1.0	7.3	5.2
	- 62.5	15.9	38.4
	+ 39.2	16.2	13.0
	+ 6.7	39.3	25.6
	+ 7.3	27.1	17.0
	+ 4.6	10.2	7.3
	+ 12.1	1.7	1.0
	x	0.3	0.3
+13.7	- 15.5	100.0	100.0

המקור: הלמ"ס

בענפי הצומח בולטת העליה הכמותית הניכרת בתפוקת המקשה - $+121\%$, בפירות (מרביתם פירות קיץ) $+39\%$. יצויין כי למרות יכולים הנמוכים של זיתים, נוספו 4 בתי אריזה חדשים במרוצת השנה.

בענפי בעלי-חיים בולטת העליה בייצור הביצים - $+12\%$ ובשר - $+7.3\%$. במידה רבה הושפע הייצור מישראל כתוצאה מביטול חלקי של הסובסידיות לפני שהוחזרו למערכת ובחלקו במגמה למצוא תחליפים לבשר הצאן שמחיריו האמירו לאחורונה (עוף).

לעומת יציבות בייצור בשר בקר (בגלל צמצום שטחי מרעה), חלה עליה בתפוקת חלב הבקר כתוצאה מגידול בהיקף העדר (שמרביתו נרכש בישראל).

ג. החקלאות כחבל עזה

1. ערך הייצור

שנת תשמ"א עמדה בסימן עליה מתונה בערך הייצור החקלאי - 3.6% לעומת ירידה של 4.1% בתש"מ, בעיקר כתוצאה מעלייה בייצור הירקות ובמידת-מה מגידול בחפוקת ההדרים, ובמספר ענפי בעלי-חיים.

לוח 105: ערך הייצור החקלאי בחבל עזה בשנים תש"מ-תשמ"א
(מיליוני שקל)

% השינוי הריאלי	תש"מ א			תש"מ		
	ב-%	במחירים שוטפים	במחירי תש"מ	ב-%	במחירים שוטפים	
3.6	100.0	958.2	406.9	100.0	392.7	ערך הייצור, סה"כ
	30.3	290.4	120.8	30.8	121.1	תשומה קבועה
+5.3	69.7	667.8	286.1	69.2	271.6	הכנסה נובעת

המקור: הלמ"ס

חלקן של התשומות הקבועות נשמר יציב (כ-30%) בערך הייצור. בכלל הכנסות החקלאים חל שיפור יחסי בהשוואה לתש"מ, כפי שמשקף בנתוני ההכנסה הנובעת שעלתה ב-5.3% בתש"א, לעומת ירידה של 4.1% בשנת תש"מ.

2. נצול גורמי ייצור

מכלל שטח של 210 אלף דונם ראויים לעבוד, כמחציתו בשלחין, מהם כ-70 אלף דונם הדרים, 20 אלף דונם ירקות, 10 אלף דונם מטעים שונים, ויתרת השטח בבעל - בעיקר מטעים (שקדים, ענבים, תמרים).

היקף השמוש במים כ-95 מיליון מ"ק במספר המועסקים בחקלאות נשמרה יציבות (כ-9 אלפים), לאחר מגמת ירידה שאפיינה את השנים האחרונות.

3. הרכב הייצור החקלאי

בחלקם של ענפי הצומח בכלל הייצור החקלאי נשמרה יציבות בהשוואה לאשחקד: כ-73%.

לוח 106: הרכב הייצור החקלאי בחבל עזה בשנים תש"מ-תשמ"א
(באחוזים)

ה ע נ פ	תש"מ	תשמ"א	אחוז השנתי הכמותי תשמ"א לעומת תש"מ
גידולים, סה"כ	73.4	72.8	+ 3.4
גידולי שדה	0.9	0.7	- 2.5
ירקות ותפ"א	15.9	15.1	+23.6
מ ק ש ה	0.9	1.5	-17.0
פרי הדר	39.0	43.0	+ 1.8
פירות אחרים	16.7	12.5	- 8.3
בע"ח ותוצרתם, סה"כ	26.6	27.2	+ 4.2
ב ש ר	11.5	13.6	+ 7.1
ח ל ב	7.9	6.9	- 4.6
ביצים	4.0	4.0	+ 6.5
דגים	1.7	2.1	+19.8
שונות	1.5	0.6	+ 4.1
ס"ה ייצור חקלאי	100.0	100.0	+ 3.6

המקור: הלמ"ס

לעומת עלייה בייצור הירקות (+23%) ועליה מתונה בהדרים (כ-1.8%), היתה ירידה במקשה (-17%) ופירות שונים (-8%), בעיקר מירידה בזיתים (סרגיות).

בייצור בעלי-חיים (+4.2%) בולטת העלייה בתפוקת הדייג - 19.8%. בייצור בשר - 7.1% (בעיקר עוף) וביצים - 6.5%, שהרחבתו והשפעה מהייצור בישראל עקב בטול החלקי של הסובסידיות. יצויין שמגמה זו התהפכה לאחר החזרת הסבסוד בענפים אלה בארץ.

תאור התמורות העיקריות בענף ההדרים באזור יובא להלן:

ענף ההדרים

4.

הגדול מבין ענפי החקלאות באזור עזה, מעל 40% (כ-12% מישראל), חלה עליה ביבולים של כ-6% בתשמ"א לעומת תש"מ. התפלגות היבולים והשטח לפי זנים עיקריים מובא להלן:

לוח 107: התפלגות יכולי ההדרים בחבל עזה בשנים תש"מ-תשמ"א
(בטונות)

ה ז נ	תש"מ	תשמ"א	% השינוי
שמוטי	39,500	44,400	+12.4
ולנסיה	103,000	107,200	+ 4.0
אשכוליות	17,850	19,100	+ 6.7
לימון	11,400	11,100	- 2.7
סונות	250	264	X
סה"כ	172,000	182,064	+ 5.8

המקור: משרד החקלאות, עזה

לוח 108: התפלגות שטחי ההדרים בחבל עזה - תשמ"א
(באלפי דונם)

ה ז נ	השטח (באלפי דונם)
שמוטי	13.5
ולנסיה	47.7
לימון	2.5
אשכוליות	7.1
סונות	0.7
סה"כ	71.5

המקור: משרד החקלאות, חבל עזה.

נתונים על התפלגות השיווק מובאים להלן:

ס"ה שווקו (למעט צריכה מקומית) בתשמ"א כ-169 אלף טונות לעומת 162 אלף טונות בתש"מ, גידול של 7 אלף טונות.

ביעדי השווק חלו התמורות הבאות:

(א) קטן השיווק למזרח אירופה בתשמ"א לכמחצית מתש"מ כתוצאה מצמצום הביקוש וקשיים בשיווק.

לוח 109:

התפלגות שווק ההדריס לפי זנים ויעדים, תש"מ-תשמ"א
(באלפי טון)

הזן היעד	לימון		אשכוליות		שמרטי		רלבסיה		סה"כ	
	תש"מ	תשמ"א	תש"מ	תשמ"א	תש"מ	תשמ"א	תש"מ	תשמ"א	תש"מ	תשמ"א
מזרח אירופה	7.0	2.9	8.4	3.6	6.4	1.6	19.8	14.0	41.6	22.2
מערב אירופה	-	-	-	0.5	-	-	0.1	1.0	0.1	1.5
ע מ א ן	3.0	6.4	1.4	2.3	29.0	35.7	74.0	77.0	107.4	121.3
תעשיה	0.6	0.5	6.4	10.9	0.4	1.4	4.0	6.8	11.4	19.6
לי"ש	0.1	0.2	0.1	0.8	0.2	1.7	0.8	1.4	1.4	4.1
ס ה " כ	10.7	10.0	16.3	18.1	36.1	40.4	96.5	100.2	161.9	168.7

המקור: משרד החקלאות חבל עזה.

- * בנוסף לכמות זו כ-10 אלפים טון יועדו לצריכה מקומית (תש"מ);
** בנוסף לכמות זו כ-13 אלפי טונות יועדו לצריכה מקומית (תשמ"א).

(ב) במקביל גדלה הכמות לארצות ערב, דרך גשרי הירדן (בעיקר בסוף העונה),
ב-14 אלף טונות, למערב אירופה ב-1.4 אלף טונות ולתעשיה בכ-8 אלף
טונות.

יצויין כי על פי סיכום של משרד החקלאות בעזה, חל שיפור ברווחות הפרדסנים
בעונת תשמ"א לעומת צמצום ברווחי היצואנים.

בהשוואה לעבר, הדרגשה יותר בשנה זו תלות השווק בגורמים פוליטיים (שקבעו
מכסות ומחירים ליצואנים). מצב זה מצריך להערך למציאת אלטרנטיבות שווק
הולמות במטרה למנוע פגיעה בהכנסות החקלאים.

